

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Historický ústav FF JU

Diplomová práce

**K METODICE VÝUKY HOLOCAUSTU NA ZŠ
SE ZASTOUPENÍM DIDAKTICKY
UPRAVENÝCH TEXTOVÝCH A
IKONOGRAFICKÝCH PRAMENŮ**

Vypracovala: Bc. Michaela Hošková

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

České Budějovice 2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby byly toutéž elektronickou cestou s uvedeným ustanovením č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 2020

.....
Bc. Michaela Hošková

..

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D., za jeho věcné připomínky a rady, které mi věnoval během konzultací. Dále bych chtěla poděkovat paní Begerl, Vaňkátové a Ivicové za historické prameny z jejich osobních archivů a v neposlední řadě také své rodině, která mi byla velice nápomocná při realizaci této diplomové práce.

ANOTACE

Bc. Michaela Hošková

K metodice výuky holocaustu na ZŠ se zastoupením didakticky upravených textových a ikonografických pramenů

Diplomová práce *K metodice výuky holocaustu na ZŠ se zastoupením didakticky upravených textových a ikonografických pramenů* se zabývá vztahy mezi nejnovějšími poznatky historické vědy k tématu holocaustu, jejich tematizací a reflexí v učebních materiálech pro žáky druhého stupně základní školy v kontextu kurikulárních požadavků Rámcového vzdělávacího programu. Práce obsahuje podrobné didaktické analýzy tématu včetně možností exkurzního vyučování a sestavení výběru didakticky upravených textových a ikonografických pramenů s metodickým komentářem.

Klíčová slova:

holocaust, historický pramen, didaktika, výuka dějepisu.

ANOTATION

Bc. Michaela Hošková

To the methodology of teaching history of Holocaust at Primary schools with didactically modified text and iconographic sources

This thesis called „*To the methodology of teaching history of Holocaust at Primary schools with didactically modified text and iconographic sources*“ is taking into account the relationships between the newest history findings considering the holocaust topic. It is dealing with their topic range and reflexion in the school materials for the secondary school students in the context of the Framework Education Programme. The thesis gives detailed didactic analyses of the topic including the options of the excursion education and compilation of the particular selection of the didactically modified texts and iconographic sources with methodic commentary.

Key words:

holocaust, didactics, historical source, teaching history.

OBSAH

ANOTACE.....	4
ANOTATION.....	5
OBSAH.....	6
1. Úvod.....	7
2. Obecná témata holocaustu.....	10
2.1. Judaismus, antisemitismus, sionismus.....	10
2.2. Holocaust; šoa.....	15
2.3. Nástup Adolfa Hitlera k moci, Norimberské zákony, perzekuce Židů na Klatovsku.....	16
2.4. Křišťálová noc, vznik novodobých ghett.....	28
2.5. Konečné řešení židovské otázky, koncentrační tábory, pochody smrti.....	34
2.6. Založení státu Izrael, děti oběti holocaustu.....	40
3. Výuka holocaustu na základní škole.....	46
3.1. Ukotvení holocaustu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.....	47
3.2. Didaktické přístupy k výuce holocaustu po roce 1989 ve srovnání s aktuální výukou....	49
3.3. Popírači holocaustu.....	51
4. Analýza učebnic.....	54
4.1. Nakladatelství SPN.....	55
4.2. Nakladatelství Fraus.....	56
4.3. Nakladatelství Nová škola.....	57
4.4. Nakladatelství Prodos.....	58
4.5. Vyhodnocení analýzy vybraných učebnic.....	59
5. Tematizace učebního celku holokaust.....	61
5.1. Didaktická analýza tématu holokaust.....	61
5.2. Analýza regionu k výuce o holokaustu.....	64
5.3. Metodická analýza výuky o holokaustu.....	67
5.4. Exkurzní vyučování.....	68
5.5. Práce s prameny.....	69
6. Pracovní listy pro žáky 9. roč. základních škol.....	72
7. Závěr.....	89
Seznam pramenů a literatury.....	91
Přednášky.....	91
Periodika.....	91
Archivní prameny.....	91
Literatura.....	91
Internetové zdroje.....	96
Seznam příloh.....	97
Příloha 1 -Získaná osvědčení.....	98
Příloha 2 -Prameny arizace.....	100
Příloha 3 - Kdo táhne s Židy, potáhne s nimi.....	101
Příloha 4 -Klatovské gestapo.....	101

1. Úvod

Pro Evropany je holokaust geograficky, časově i kulturně nejbližší vykonaná genocida, jež postihla i občany na území našeho státu a zanechala tak nesmazatelné stopy v rodinách přeživších. Systematické vyvražďování Židů představuje strašlivý příklad, jak může masové násilí plynule přejít až k vyhlazení téměř celé populace. Od nepaměti bylo při likvidaci nepřítele hlavní pohnutkou náboženství, v 19. století přibyly ještě další faktory, jako je například úloha společenské třídy, sjednocování národů a četné ideologie. Hlavní součástí politického násilí byly ve 20. století především etnické konflikty, jež opakovaně využívaly státy k dosažení jednotnosti a národní státnosti. Byrokratická efektivita podpořená navíc technickým pokrokem dokazuje, jaké toto násilí mohlo mít rozsáhlé, ničivé a nenávratné následky.

Dnes se při analýze jiných případů genocidy či při diskuzi o hromadném násilí používá jako měřítko, ať už vědomě či nevědomě, již výše zmíněný holokaust. Zvláště díky této genocidě používá metodika stěžejní pojmy, jako jsou „oběti“, „diváci“ a „pachatelé“. Obecně se toto počínání označuje jako paradigma holokaustu.¹

Mnoho historiků a pedagogů uvádí, že srovnáváním jednotlivých genocid, a zvláště pak holokaustu, si může dnešní společnost vzít poučení z minulosti. Přitom ovšem musí být učitelé velice opatrní, aby nevytvářeli jakousi hierarchii a nebyla tak jimi vybraná genocida vnímána „hůře“ než ostatní. Prevence genocidy je důležitý úkol, jež mají plnit zejména pedagogové. Na základních školách jsou to především vyučující dějepisu a občanské výchovy. Tito vyučující by mezi sebou měli úzce spolupracovat a vytvářet tzv. interdisciplinaritu vyučujících předmětů. Dle autorky je neméně důležité, aby se vyučující prostřednictvím svých vzdělávacích aktivit již oprostili od tzv. nálepkování a stereotypů, které s sebou tematika holokaustu přináší.

Navzdory dnešní mediální atraktivitě druhé světové války, nebo naopak díky ní, se stále do výuky promítá jakási sentimentalizace obsahu učiva či romantizující patos, na místo skutečné analýzy událostí a objasnění jejich významu. Dodnes učitelé houfně využívají, jako by snad stále platily, pojmy definované Norimberskými zákony. Československé občany, kteří zahynuli náporom nacistických praktik, označují za Židy, ačkoli nevíme, jak by svou národnost definovali oni sami. Odstranění tohoto

¹ Maria van HAPEREN, Wichert ten HAVE, Ben KIERNAN, Martin MENNECKE, Uğur Ümit ÜNGÖR, Ton ZWAAN, Aleš ZIEGLER, Martin ŠMOK, Monika HORSÁKOVÁ, ed. *Holokaust a jiné genocidy*. Polanka nad Odrou 2015.

„nálepkování“ je podstatné již na základních školách. Žáci by si měli uvědomit roli předsudků a stereotypů v běžném životě, měli by být schopni je rozpoznávat v mediální manipulaci či přímo v propagandě. Předsudky byly využívány mezi lidmi odnepaměti a rozhodně nepřestaly být používány s koncem druhé světové války. Pedagog by měl žákům na jednoduchých aktivitách ukázat, že i Češi mají v zahraničí svou „nálepkou“, což ovšem není důvod k tomu, abychom byli jako národ zdecimováni.

Autorka se v této práci zabývá vztahy mezi nejnovějšími poznatky historické vědy k vybranému tématu - holokaustu, zejména jejich reflexi a tematizaci v dostupných učebních materiálech pro žáky druhého stupně základních škol v kontextu požadavků, jež udává kurikulum Rámcového vzdělávacího programu. Klíčovým aspektem byla heuristika historických pramenů, materiálů a fondů uložených ve Státním okresním archivu Klatovy, Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše v Klatovech a Státní vědecké knihovny Jihočeského a Plzeňského kraje.

Hlavním cílem této diplomové práce je zpracování vlastních pracovních listů, obsahujících většinu témat holokaustu, které se konkrétně promítly v regionu Klatovska, odkud sama autorka práce pochází, a kam směřuje doposud svou pedagogickou praxi. Klíčovou myšlenkou pracovních listů je konkrétní tematizace holokaustu na domácí prostředí žáků 9. ročníku základních škol z okresu Klatovy, aby byl o to hlubší jejich emocionální prožitek, a dále pak neméně důležitá práce s historickým pramenem. Součástí každého pracovního listu této práce jsou didakticky upravené textové a ikonografické historické prameny i metodické komentáře pro učitele. Tyto přílohy by měly dle autorky usnadnit a zpestřit práci pedagogů v jejich vyučovací hodině, tak aby hodina věcně obsáhla jednotlivá témata vyučovacího obsahu a zároveň přiblížila žákům historii jejich regionu. Pracovní listy se dají dále použít jako aktivity do dějepisných kroužků, které při školách někteří kantoři řídí, či jako možnost dobrovolného domácího úkolu nebo projektu.

Autorka rozdělila svou diplomovou práci do sedmi kapitol a pod ně několik dílčích podkapitol. První úvodní kapitola představuje záměr a členění diplomové práce autorky. V druhé kapitole nastiňuje teoretickou část práce, popisuje zde základní témata holokaustu, která jsou běžně vyučována na základních školách a jsou obsahem všech autorkou vybraných učebních materiálů. Autorka zde vysvětluje pojmy - judaismus, antisemitismus a sionismus a dále pak objasňuje samotný pojem holokaust a šoa. Do spadajících podkapitol vybrala dle své úvahy a obsahu školních učebnic nejdůležitější momenty, které dějinám holokaustu předcházely, například nástup Adolfa Hitlera k moci, perzekuce židovského obyvatelstva na Klatovsku, Norimberské zákony, Křišťálová noc,

začátek druhé světové války a vznik novodobých ghett. Dále se ve stručnosti zaměřila na témata, která v historii holokaustu stvořila - konečné řešení židovské otázky, koncentrační či vyhlazovací tábory a pochody smrti. Témata autorka vybrala podle Školního vzdělávacího plánu, který vytvářela společně s kolegy na Základní škole Klatovy, Tolstého 765 pro školní rok 2019/2020. V poslední podkapitole se autorka věnuje tématům jako je stát Izrael a dětem-obětím holokaustu, jelikož jsou často ve výuce opomíjeni. Většina učebnic totiž končí dějiny holokaustu osvobozením a sečtením obětí. Žáci si konečnou sumu ztracených lidských životů nedokáží představit a mohou navíc nabyt dojmu, že pro přeživší skončila druhá světová válka tzv. „happy endem“. Je proto důležité, aby pedagog dětem vysvětlil obtížnou situaci, která čekala na všechny přeživší, kteří se vrátili do svých domovů, a ve stručnosti žákům nastínil historii nového státu Izrael. Zde se opět nabízí spolupráce s kolegou, který vyučuje zeměpis, aby se dětem tyto vědomosti propojily a prohloubily. K lepšímu vcítění se do dané doby a situace je dobrým pomocníkem učitele deník přeživšího - nejlépe dítěte. Může z něj buď předčítat v hodině, nebo zadat dětem samostatnou četbu domů. Dějiny zachycené očima podobně starého vrstevníka nebo rodáka by měly působit na žáky daleko emotivněji a důvěryhodněji.

Ve třetí kapitole se autorka věnuje didaktickým přístupům a postupům výuky holokaustu na základních školách v devadesátých letech minulého století, které jsou ihned stavěné do kontrastu, jsou-li oproti dnešní výuce rozdílné. Čtvrtá kapitola pojednává o analýze vybraných učebních materiálů samotnou autorkou. Dle Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy má každý učitel právo vybrat si vlastní učební materiál, dle kterého bude vyučovat. Jedinou podmínkou je schvalovací doložka, která má poukazovat na kvalitu a odbornost učebnice. Ovšem ne všechny učebnice jsou obsahově stejné, proto se autorka subjektivně pokusila kapitoly holokaustu z jednotlivých učebnic porovnat a vybrat tu obsahově nejkvalitnější. Pátá kapitola je již zaměřená více prakticky, popisuje totiž tematizaci učebního celku. Konkrétně se zabývá několika analýzami, zaprvé didaktickou analýzou tématu holokaustu, analýzou regionu Klatovska, metodickou analýzou a závěrem se věnuje možnosti exkurzního vyučování a žákovské práci s historickými prameny. Obsahem šesté kapitoly je sada vlastních pracovních listů autorky s metodickými komentáři pro učitele. Pracovní listy obsahují zejména upravené textové či ikonografické prameny z okresu Klatovy či výňatky z beletrie a deníků přeživších, jež se také tématu holokaustu přímo dotýkají. Poslední kapitolou této diplomové práce je závěr, kde autorka dokládá jednotlivá školení pro pedagogy, jež se sama zúčastnila a shrnuje celkovou myšlenku diplomové práce.

2. Obecná témata holocaustu

V této kapitole se autorka pokouší nastínit hlavní milníky tématu holocaust. Konkrétně se zaměřuje na vysvětlení stěžejních pojmů, jako je judaismus, antisemitismus a sionismus, které jsou v současné době stále aktuální. Dále popisuje vznik slov holocaust; šoa. Zaměřuje se zejména na původ slov a rozdíl ve významu mezi nimi.

Stěžejním bodem této kapitoly je chronologický sled událostí 20. století, které postupně vedly k vyhlazení nemalé části evropské populace. Autorka vybrala základní historické milníky, které se běžně vyučují na základních školách. Na závěr autorka ještě do této části diplomové práce zařadila neméně důležitou, ovšem ve výuce často opomíjenou kapitolu. Ta stručně nastiňuje historii státu Izrael, která s tématem práce úzce souvisí, a dále se pak věnuje dětem jako obětem holocaustu.

2.1. Judaismus, antisemitismus, sionismus

Židovský národ byl mnohokrát v průběhu dějin, kvůli svému specifickému vyznání, postihován pogromy, vraždami a vyhnáním. Židé se tak stávali obětmi svého okolí a doby, ve které žili. Jejich druh náboženství se řadí k monoteistickým typům, vzniklých na předním východě, kde ho s islámem a křesťanstvím spojuje tradice původní hebrejské Bible.²

Křesťané považují sami sebe za pokračovatele či nástupce staršího judaismu. Starý zákon, Židy nazývaný Tanach, byl podle křesťanů naplněn Novým zákonem, ten ovšem Židé neuznávají a mesiáše v postavě Ježíše Krista taktéž, natož trojjedinost Boha. Dělení na otce, syna a ducha svatého považují za projev polyteismu.³

Židé se od ostatních věřících navíc odlišovali a stále odlišují svými zvyky, zejména mužskou obřízkou, dodržováním šabatu⁴, naplnováním Tóry a závazku k jeruzalémskému chrámu. Židé byli názoru, že může existovat pouze jeden pravý chrám, kde lze provádět náboženské oběti. Tento aspekt fungoval pouze do doby, kdy celá židovská komunita žila v Judsku. V okamžiku, kdy se díky diaspoře, po roce 70. n. l., ocitla část židovstva mimo svou vlast, nepřicházelo nic takového v úvahu, ačkoliv se věřící snažili pouť do Jeruzaléma vykonat. Judaismus tedy musel projít obrodou a reagovat tak na nové potřeby svých věřících. Proces vyvrcholil zakládáním synagog, které se staly místy pro modlitby, čtení

² Helena PAVLINCOVÁ – Břetislav HORYNA, *Judaismus, křesťanství, islám*, Olomouc 2003.

³ Christopher PARTRIDGE, *Lexikon světových náboženství*, Praha 2006, s. 265-310.

⁴ Šabat neboli čas od pátečního do sobotního večera, kdy Židé nepracují. Jedná se o dobu, kdy Hospodin požehnal k odpočinku po stvoření světa. Velice striktně ho dodržují ortodoxní Židé.

písma, zpěvu náboženských písní, výuky, ale již žádných obětí. V těchto prostorách začaly vznikat první zákoníky, napsanými učenými, jejichž domovem byla právě synagoga. Postupem času se z těchto vzdělanců stali rabíni, kteří plnili později mimo jiné funkci pedagoga.⁵

Židé do Evropského prostoru vstupují na počátku 11. století, kde se usazují, jsou ovšem nepochopeni a vyháněni či dokonce vražděni. Již v roce 1290 jsou vyhnáni z Anglie, kam se smějí vrátit až v roce 1650. Předsudky proti Židům ovšem silně zakořenily a byly po generacích dále předávány. Důkazem toho je například vykreslení postavy Žida Wiliamem Shakespearem v jeho dramatech, například ve hře Kupec Benátský. Shakespeare se se Židy v Anglii oficiálně potkat nemohl, a přesto je popisuje jako nelidské lichváře.⁶ V období let 1290-1293 byli Židé téměř vyhlazeni na Apeninském poloostrově a mnoho z nich bylo donuceno k četným konverzím. Ve Francii vypukly pogromy v roce 1306 a 1348. Židovstvo bylo nařčeno z trávení studen, čímž prý údajně zapříčinilo příchod morové epidemie do Evropy, která zdecimovala téměř třetinu jejího obyvatelstva. K vraždění Židů ve středověkém evropském prostoru docházelo v pásmu od dnešního Polska po území Španělska. V této době se začínají objevovat a šířit pověry o „krevní poskvrně“ a „zneuctění hostií“. Tyto pověry se uchovaly až do dnešní doby, kdy s nimi kooperují extremisté, zejména neonacisté a celkově antisemité, vzbuzující tak nenávist proti Židům. Nevraživost proti Židům byla v minulosti způsobena faktem, že nesměli vlastnit zemědělskou půdu a byli, tak nuceni vykonávat taková zaměstnání, jako bylo například půjčování peněz či obchod. Zaměstnání se takto předávala dále po pokolení. Tím, že se Židům dařilo po ekonomické stránce, upadali v nelibost také u nižší třídy obyvatelstva.⁷

S příchodem 18. a 19. století dochází k tomu, že Židé získávají více práv a také se modernizuje židovská víra. Ta se rozštěpila na ortodoxní a reformní judaismus. Reformní judaismus reagoval na tehdejší moderní dobu, požadoval odluku církve od státu a používání jazyka státu, ve kterém věřící žije, čímž došlo zejména k širokému používání němčiny. Temným protějškem reformního judaismu byl modernizovaný antisemitismus.

Antisemitismus, v doslovném překladu označuje nenávist vůči všem semitským národům, jako jsou například Arabové žijící na Arabském poloostrově a severní Africe či

⁵ Ch. PARTRIDGE, *Lexikon světových náboženství*, s. 266.

⁶ Leo PAVLÁT, *Dějiny antisemitismu (přednáška)*, seminář pro pedagogy Židovského muzea v Praze, Praha 11. 3. 2019, Paul Johnson, *Kdo jsou Židé?* Praha 2018.

⁷ Ch. PARTRIDGE, *Lexikon světových náboženství*, s. 272.

Židé. Všeobecně se ovšem toto slovo od 19. století ostře vymezuje pouze proti židovskému národu. Jestliže byla židovská komunita nenáviděna do počátku své emancipace pro odlišnosti, pak byla od 19. století odmítána pro svou horlivost se začlenit a splynout. Napoleonská doba dopřávala Židům, zejména v německy mluvících státech, co se jejich občanského postavení týče. Otázka proměny židovského postavení ve společnosti se řešila taktéž v roce 1815 na Vídeňském kongresu. To vzbudilo u křesťanské společnosti bouřlivou diskuzi a protižidovskou publicistiku. Ve stejném roce vychází například kniha profesora berlínské univerzity Friedricha Rueshe *O nárocích Židů na německé státní právo*. Podle této publikace by neměli mít Židé v jakékoli křesťanském státě na toto právo nárok, dále by neměli vstupovat do křesťanských cechů či dokonce zastávat veřejné funkce ve státní správě nebo armádě. Jako další bod Rueshe uvádí, že by Židé měli odvádět poplatek za ochranu, kterou jim stát poskytuje a nosit židovský znak.⁸

V této době se novým rysem antisemitismu stává rasová nesnášenlivost. Židé již byli perzekuováni kvůli své biologické podstatě, nikoli kvůli odlišné víře. Tento druh antisemitismu se šířil díky francouzské publikaci o nerovnosti lidských ras „*Essai sur l'inégalité des races humaines*“. Autorem knihy byl hrabě Joseph Arthur de Gobineau, tvořivými lidmi podle něj byli pouze lidé bílé rasy, zejména Germáni. Protikladem „čistým“ Germánům byli Semité, hlavně Židé, kteří podle něho žádnými tvořivými činnostmi nedisponují. Navázal jistým způsobem na teorii darwinismu, ale poněkud vulgárnějším způsobem. Rozdělil totiž lidské rasy podle jejich hodnoty, kterou jim subjektivně přidělil. Němci, jakožto Germáni disponovali nejvyšší hodnotou a Židé, jak již vyplývá, nejnižší. Adolf Hitler se z tohoto neslavného díla inspiroval myšlenkou o špatnosti míchání lidských ras.⁹

Na počátku 20. století se rozšířila antisemitská publikace *Protokoly sionských mudrců*, která je označovaná jako moderní příručka antisemitismu. Rozšířila se nejdříve po carském Rusku, odkud se od roku 1918 dostávala v překladech do celého světa. Jedná se o podvrh, v němž se jeho autoři snaží přesvědčit čtenáře, že jsou Židé spiklenci.¹⁰ Autoři se snažili vytvořit souhrn dokumentů, o kterých měla jednat opoziční skupina kolem hebrejského spisovatele Achana Ha-ama na prvním sionistickém kongresu v Basileji,

⁸ Kurt SCHUBERT, *Dějiny Židů. Historie, náboženství, antisemitismus*, Praha 2003, s. 47-52.

⁹ TAMTÉŽ, s. 93-102.

¹⁰ Alena MÍŠKOVÁ, *Antisemitismus v Německu konce 19. století s první poloviny 20. století*, in: Miloš POJAR (edd.), *Stín ŠOA nad Evropou. Sborník přednášek z cyklu uvedeného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu 2000 až prosinci 2001*, Praha 2001, s. 21-30.

konaného od 29. do 31. srpna roku 1897. Ve skutečnosti se ovšem jedná o podvrh ruské carské tajné služby, aby u tehdejší společnosti potlačili sílící demokratizační tendence. Páteří příručky jsou dva základní prameny: pamflet Maurice Jolyho namířený proti Napoleonu III. a román „Biariz“ od Johna Retcliffa, vlastním jménem Hermanna Goedsche. V padělku se mnohokrát objevují chvalozpěvy na šlechtu, nepřáteli jsou pak revolucionáři a demokraté. Značnou oblibu získaly Spisy sionských mudrců. Zejména v německých zemích po první světové válce, kdy lid potřeboval najít obětího beránka, aby mohl obhájit či omluvit svůj válečný neúspěch. Jednalo se hlavně o dezorientované občany a anti-demokraty.¹¹

K démonizaci Židů přispěl taktéž časopis „*Der Stürmer*“¹² vycházející od roku 1927 do konce druhé světové války. List označoval Židy za zdroj neštěstí německé populace, vykresloval je jako ďábla, jemuž Talmud¹³ slouží jako nauka k vraždění křesťanů. Spis dokládá i návod, jak Žida poznat podle jeho typických tělesných znaků. Pokud by i přesto Žid vypadal jinak, tak je maskovaný a tím více nebezpečný. *Stürmer* jasně vybízel k vyřešení židovské otázky, jelikož dokud by nebyla vláda Židů ukončena, nebylo by vykoupení lidstva dokonáno.¹⁴

Odpověď na vlnu antisemitismu v západní Evropě představovalo národní židovské hnutí, jinak nazývané sionismus. Hnutí ovlivněné novodobou koncepcí moderní doby přetvořilo staré náboženské ideje, vyjadřující tužbu Židů po návratu do své původní vlasti. Samotný návrat do „země zaslíbené“ vyjadřuje již samotný název hnutí, jež se odkazuje k hoře Sión nacházející se v Jeruzalémě.¹⁵ Tato hora je pro židovskou komunitu, od biblických dob proroků, symbolem vykoupení.

Židovský německý filosof Moses Hess (1812-1873) a Leo Pinsker z Oděsy (1821-1891) jsou označováni za předchůdce sionismu. Po vypuknutí pogromu v 80. letech 19. století stanuli v čele hnutí Lásky k Sionu a Leo Pinsker sepsal spis vyzývající k židovské emancipaci. Zakladatelem sionismu se stal Theodor Herzl (1860-1904), žijící

¹¹ K. SCHUBERT, *Dějiny Židů*, s. 102-109.

¹² Daniel ROOS, *Julius Streicher und „Der Stürmer“ 1923–1945*. Schöningh, Paderborn 2014; srov. např. https://de.wikipedia.org/wiki/Der_St%C3%BCrmer. Týdeník měl podtitul: „*Wochenblatt zum Kampf um die Wahrheit*“.

¹³ Talmud neboli soupis rabínských diskuzí je pro Židy velice důležitý. Obsahuje soupis etiky, zákonů a tradic. Je rozdělen na dvě části - Mišnu a Gemaru. Mišna obsahuje zápis ústní tradice judaismu. Do Mišny byly prostřednictvím rabinů vpisovány poznámky a názory, což Židé označují jako druhou část Talmudu – Gemaru.

¹⁴ K. SCHUBERT, s. 103-104.

¹⁵ Vladimír SADEK, *Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti*, in: Leo PAVLÁT (edd.), *Židé dějiny a kultura, Židovské muzeum v Praze*, Praha 2005, s. 31.

ve Vídni, kde působil jako novinář a spisovatel. Vlivem probíhající Dreyfusovy aféry sepsal spis „*Der Judenstaat*“, v němž tužbu po vlastní zemi označil za národní záležitost. Vytvoření židovského státu viděl pouze prostřednictvím politické pomoci. Nový stát měl svým občanům poskytovat nejen ochranu před pronásledováním, ale měl se stát místem kulturní, sociální a politické obnovy.¹⁶ K předním propagátorům sionismu Židů v Čechách a na Moravě patřily studentské organizace, jež vydávaly i svůj vlastní tisk. Nejvýznamnější skupina nesla název po zakladateli hnutí Theodoru Herzlovi a sídlila od roku 1909 na pražské české univerzitě. Zde se pod vedením filosofa Martina Bubera vydávaly noviny *Židovské zprávy* či ročenka *Židovský kalendář*. Krom tohoto spolku se židovská mládež sdružovala například v klubech zaměřující se na sportovní činnosti nesoucí názvy „Hagibor“ a „Makkabi“.¹⁷

K vytvoření nového státu měl pomoci první sionistický kongres konající se 29. – 31. srpna v Basileji, toto datum označujeme jako počátek sionistického hnutí, jež později v Palestině systematicky organizovalo židovské osídlení. Do počátku roku 1939 se konalo celkem 21 sionistických kongresů. Ústředním tématem bylo najít vhodné území, pro židovský stát, krom Palestiny, nacházející se po 1. světové válce pod britským mandátním územím. Byla navrhována i území například ve východní Africe či jižní Americe. Klíčovým jednáním byl až v pořadí šestý kongres, konající se opět ve švýcarské Basileji, kde byl odmítnut Ugandský plán. Bylo přijato usnesení, že židovský stát bude soustředěn do země svých předků. Velká Británie se od počátku snažila vyhovět oběma národům žijícím na tomto území - Židům i Arabům. Roku 1917 vychází v platnost Balfourova deklarace, která uvádí v platnost zřízení židovské domoviny Židů na území Palestiny. Osídlování však představovalo dlouhodobý proces, mnoho přistěhovaleckých vln a střetů s arabským obyvatelstvem. Británie, aby si zachovala pozici v arabském světě, těsně před vypuknutím druhé světové války, dalším emigracím bránila a znemožnila tak záchranu tisíců Židů¹⁸

¹⁶ Tamtéž, s. 31-33.

¹⁷ Jiřina ŠEDINOVÁ, *Židé v Čechách a na Moravě*, in: Leo PAVLÁT (edd.), *Židé dějiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005, s. 52.

¹⁸ Paul JOHNSON, *Dějiny židovského národa*, Praha 1995, s. 379-428.

2.2. Holocaust; šoa

„Jestliže Žid pomocí svého marxistického vyznání víry zvítězí nad národy tohoto světa, pak bude jeho koruna pohřebním věncem lidstva, pak bude tato planeta znovu jako kdysi před miliony let putovat vesmírným prostorem liduprázdná [...] Tím, že se bráním Židovi, bojuji za dílo Pána.“¹⁹

Slovo holocaust je odvozeno od dvou řeckých slov – „*holos*“ a „*kaustos*“, znamenající celý a spálený. Holocaust či počestěná verze holokaust²⁰ doslova znamená *zápalná oběť* či *celopal* náboženského charakteru. Opodstatněný význam mělo toto slovo ve starověkém Řecku, kdy se rituály toho charakteru běžně praktikovaly. V raném středověku se slovo holokaust postupně dostalo do latiny a dochovalo se tak dodnes. V souvislosti s genocidou druhé světové války je používání tohoto termínu poněkud nešťastné, jelikož s náboženstvím či dokonce s nakloněním si Boží náklonosti nemá nic společného.²¹

Židé proto používají vlastní termín *šoa*, který je významově přesnější. Šoa znamená zmar, záhubu či obrovské neštěstí ve spojitosti s vražděním židovského národa za druhé světové války.²²

Tehdy byli systematicky perzekuováni kvůli své existenci nejen Židé, ale i Romové, Slované, Svědci Jehovovy či homosexuálové. Slované neměli být vyhlazeni úplně, v budoucnu se neměli dále rozmnožovat, aby neubírali árijcům životní prostor. Jejich úkolem bylo stát se otroky a sloužit lidem Třetí říše. Nacistické vraždění bylo spjato s brutalitou, chladnokrevností, a až s průmyslovým charakterem zabíjení. Vybrané skupiny jedinců byly pro nacisty „zřídlem všeho zla, zejména internacionalismu, pacifismu, demokracie a marxismu.“²³

Termín holokaust ovšem pod sebe zahrnuje pouze Židy, a v některých případech i Romy, poté hovoříme o romském holokaustu. Židé a Romové byli vnímáni jako paraziti soudobé německé společnosti, tyto představy vycházeli z tradičních předsudků. Žid byl vnímán jako spiklenec a odvěký nepřítel křesťanské víry, Rom jako hrozba úpadku společnosti, jelikož byl pro ni zcela nepřizpůsobivý a ekonomicky nepřínosný.

¹⁹ Adolf HITLER, *Mein Kampf*, Praha 2000, s. 69-70.

²⁰ Dále je v textu používána pouze počestěná verze holokaust.

²¹ L. PAVLÁT, *Dějiny antisemitismu (přednáška)*, seminář pro pedagogy Židovského muzea v Praze, Praha 11. 3. 2019.

²² Tamtéž.

²³ Robert S. WISTRICH, *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*, Praha 2008, s. 14.

Od středověku se stále tradovaly pověry o Židech a jejich rituálních vraždách, nejčastěji panen či dětí, nebo o jejich lichvaření a systematickém okrádání společnosti.²⁴ Židé i Romové byli odnepaměti pro svou odlišnost jakýmsi hromosvodem křesťanské společnosti, byla na ně svedena vina téměř za cokoliv, ať už se jedná o přírodní katastrofy, zločiny či osobní neúspěchy křesťanů. Krvavé zločiny na pannách a pokřtěných dětech, údajně Židé praktikovali z důvodu zopakování bohovraždy, aby tak vybudovali tzv. proti-kult křesťanství. Opak je však pravdou. Židé mají od počátku svého náboženství krev zcela zapovězenou. Židovská kuchyně je spjatá s přísnými pravidly košer, kdy zvíře musí být správně zabito a maso musí být zcela odkrveno. Mezi nejčastější stereotypy patřilo například údajné otravování studen, příchod morové epidemie, znesvěcování hostií, korupce a uplácení.²⁵

Nelibost k židovské komunitě prudce zesílila na přelomu 19. a 20. století, a to díky Dreyfusově aféře ve Francii a vraždě v Polné, malé vesničce na dnešní Vysočině, která propukla v tzv. Hilsneriádu. V Čechách se tak opět oživil předsudek rituálních vražd konaných Židy. Židovské obyvatelstvo bylo taktéž označováno za viníky únorové revoluce roku 1917 v Rusku, jenž mělo údajně vést jako celo-židovský organizovaný komplot ke globálnímu ovládnutí světa. Židé byli ovšem díky několika diasporám neorganizovaní, bez společného cíle a programu na obranu před sílícím protizidovským smýšlením. Slovo holokaust a šoa společně vystihuje i třetí slovní spojení, jímž je „konečné řešení židovské otázky“²⁶

2.3. Nástup Adolfa Hitlera k moci, Norimberské zákony, perzekuce Židů na Klatovsku

„Aby mohl vést život podobný parazitu na cizím těle, musí sáhnout k popření své vnitřní povahy. Čím je židovský jedinec inteligentnější, tím se mu tento klam povede lépe. Ano, může to dojít tak daleko, že velká část hostitelského národa uvěří tomu, že Žid je ve skutečnosti Francouz nebo Angličan, Němec či snad Ital, i když se zvláštním vyznáním.“²⁷

Adolf Hitler osobností silný řečník, mobilizátor, manipulátor, propagandista a ideolog, vnitřně přesvědčený, že rasové boje jsou základními historickými milníky, se řadí k osobnostem, které výrazným způsobem změnily chod lidských dějin. Dle britského

²⁴ Eduard HUSSON, *Heydrich. Konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009, s. 76.

²⁵ K. SCHUBERT, *Dějiny Židů*, s. 47-52.

²⁶ Miroslav KÁRNÝ, *Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války*, in: Leo PAVLÁT (edd.), *Židé dějiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005, s. 55.

²⁷ HITLER, *Mein Kampf*, s. 222.

historika I. Kershawa byla „Hitlerova diktatura vlastně kolapsem moderní civilizace“.²⁸ Celých dvanáct let držel A. Hitler moc ve svých rukou a změnil tak podobu celého tehdejšího světa, přičemž mnoho jeho tamních kroků ovlivňuje ještě dnes naši populaci.

V červnu roku 1919 bylo Německo pro svou bezútešnou situaci, lidé neměli práci, hladověli, umírali na různé choroby, donuceno přijmout ve Versailles mírovou smlouvu. V ní bylo označeno za jediného viníka První světové války, tehdy nazývané Velké války a muselo platit vítězným mocnostem válečné reparační částky. Jednalo se o horentní částku - 220 miliard říšských marek, kterou Německo nemohlo v žádném případě splatit.²⁹ Tyto válečné úhrady nakonec ještě prohloubily hospodářskou krizi. Německo dále přišlo o část svého území ve prospěch sousedů, také přišlo o své kolonie založené za Německého císařství v Africe a Oceánii, muselo snížit stav své armády na pouhých 100 000 vojáků, odevzdat či zničit většinu zbraní, včetně většiny internované válečné flotily (Hochseeflotte nakonec potopená německými námořníky ve Scapa Flow 21. června 1919),³⁰ také platil zákaz vlastnit a vyrábět ponorky, tanky, válečná letadla, děla velkých ráží. Byla zakázána všeobecná branná povinnost a 50 km od Rýna směrem na východ byla zřízena demilitarizovaná zóna. Ta, stejně jako celý levý břeh Rýna obsazený vojsky Dohody až k hranicím Francie, Lucemburska, Belgie, Nizozemí, měla být 15 let pod dohledem spojenců. Také oblast Sárská přešla pod kontrolu Společnosti národů na 15 let, poté měl proběhnout plebiscit ohledně jeho připojení k Francii či zpět k Německu.³¹

Neutěšená hospodářská situace byla naopak živnou půdou pro Adolfa Hitlera, který z této situace dovedl vytěžit maximum. Největším problémem byla nezaměstnanost, až 6 milionů německého obyvatelstva přišlo o zaměstnání. S nezaměstnaností rostla ruka v ruce inflace, ceny potravin a spotřebního zboží se stonásobně zvyšovaly a to několikrát. Peněžní zásoba státu nestačila růstu cen, a tak peníze začaly ztrácet na své hodnotě. Úspory lidí využila Národní banka, aby stačila pokrývat své dluhy.³² V Německu tak začalo sílit levicové smýšlení a začal se šířit extremismus, ke kterému se postupně přikláněli

²⁸ Ian KERSHAW, *Hitler 1889-1936*, Praha 2004, s. 17-18.

²⁹ Tamtéž, s. 113.

³⁰ Jaroslav HRBEK, *Velká válka na moři*. 5. díl. Rok 1918, Praha 2002. Srov. https://cs.wikipedia.org/wiki/Potopen%C3%AD_n%C4%9Bmeck%C3%A9ho_lo%C4%8Fstva_ve_Scapa_Flow. Německu mělo dle Versailleské smlouvy zůstat pouze šest starých řadových lodí, šest lehkých křižníků, dvanáct torpédoborců a dvanáct torpédovek a 15.000 námořníků.

³¹ Karel SMETANA, Sárský plebiscit 1935. *Historický obzor*, 2005, 16 (11/12), s. 270-281. ISSN 1210-6097.

³² Matthew HUGHES, Chris MANN, *Hitlerovo Německo: Život v období třetí říše*, Praha 2002, s. 23-24.

i radikálně smýšlející lidé. Levicové strany ovšem na přelomu 20. a 30. let nebyly vnitřně jednotné, i když jejich obliba u voličů sílila, nedosáhly takového výsledku jako NSDAP.³³

Hitler byl aktivním členem německé armády do roku 1920, jelikož byl členem reichswehru. Po jeho odchodu z reálné školy a po neúspěšném dvojím pokusu u přijímacího řízení na akademii umění ve Vídni neměl na co navazovat.³⁴ Nejdříve pracoval jako vojenský informátor a později se uplatnil jako agitátor strany DAP. Zde bylo rozvíjeno jeho řečnické nadání, byl totiž vysílán na antibolševické kurzy, kde měl vyvolávat diskuzi o aktuálních otázkách. Například: kdo je vinen za světovou válku, mírových podmínkách pro Německo a podobně. Vše stavěl na antisemitismu, který byl v té době zcela běžným projevem obyvatelstva, který Židy označil za obětního beránka. Hitler hlásal, že židovská rasa má být odstraněna. Ve 20. letech dělal to, co uměl nejlépe - agitoval. I když si z počátku neuvědomoval své nadání, oslovoval stále více lidí. Po přejmenování ADP na NSADP se roku 1921 stal jejím vůdcem.³⁵ Vzhledl se v Mussoliniho revolučním pochodu na Řím a 8. listopadu roku 1923 zaútočil s ozbrojenými jednotkami SA³⁶ na městský pivovar v Mnichově. Akce ovšem nedopadla podle Hitlerových představ, revoluce nevznikla. Útok byl již druhý den potlačen a jeho členové zatčeni. Sám Hitler byl uvězněn v Landsbergu, kde svůj „volný čas“ využil k sepsání knihy, v níž objasnil svůj světa názor – Mein Kampf. Ačkoli byl odsouzený k pěti letům vězení, byl již v prosinci následujícího roku propuštěn za „dobré chování“.³⁷

Po neúspěšném puči z roku 1923 a jeho propuštění z vězení se Hitler naučil taktizovat. Ve svých proslovech začal skrývat pravý význam svých cílů, zejména ambici vytvořit ve východní Evropě rozsáhlé rasové impérium. Počátkem třicátých let se v návaznosti na vleklou ústavní i hospodářskou krizi konaly v Německu demokratické volby. Z nich Hitler vzešel jako vítěz. NSDAP totiž získala v červenci 1932 celkem 230 poslanců a významně si polepšila oproti volbám v roce 1928, kde získala pouze 12 mandátů. Od této chvíle nebyl jen agitátorem a muselo se s ním začít počítat.

³³ NSDAP - Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei v překladu Národně socialistická německá dělnická strana. Vznikla na jaře roku 1920 přejmenováním DAP (Deutsche Arbeiterpartei/ Německé dělnické strany), název se příhodně zkracoval na *Nazi*, v jejím čele stál od počátku A. Hitler.

³⁴ Reichswehr - ozbrojené síly mezi lety 1919-1935 čítající dle mírové smlouvy ve Versailles pouze 100 000 mužů. Vrchním velitelem těchto ozbrojených sil byl prezident republiky. Po roce 1935 z reichswehru vznikl wehrmacht.

³⁵ Rainer ZITELMANN, *Adolf Hitler a jeho cesta k moci*, Praha 2017, s. 20-22.

³⁶ SA - německy Sturmabteilung. Označuje útočné či úderné oddíly na počátku 20. let 20. století. Lidově senazývali „hnědé košile“ dle barvy uniformy. U vzniku této jednotky stáli především H. Göring a E. Röhm.

³⁷ ZITELMANN, *Adolf Hitler a jeho cesta*, s. 26.

V lednu 1933 se Hitler stal kancléřem za podpory pravicových stran a konzervativců. Ti marně doufali, že Hitlera udrží pod kontrolou. Stále byl ještě veřejností podceňován. Již v únoru využil Hitler situace, došlo k požáru budovy říšského sněmu a Hitler nato vyhlásil permanentní výjimečný stav, což mu umožnilo vládnout bez dohledu parlamentu. Postupně začal omezovat občanská práva, zejména u židovského obyvatelstva. Počátkem roku 1933 jeho stoupenci zorganizovali pogromy a bojkot židovského obchodu. V roce 1934, po smrti prezidenta Paula von Hindenburga (1847-1934), nesl A. Hitler úřední titul „vůdce a říšský kancléř“, jinak řečeno zastával nejvyšší funkci v čele vlády a vedl rasové společenství. Byl teoretickým zastáncem rasového kolonialismu a praktickým odpůrcem výmarské republiky. Silné německé národní cítění pro něj znamenalo hnací sílu pro dobytí většího prostoru. Roku 1935 byla obnovena povinná vojenská služba (všeobecná branná povinnost) a rozpočet armády strmě narůstal. Tím Hitler navyšoval státní dluh, který se dal podle něj uhradit pouze válkou. Němci by pak dle něho mohli v rasovém zápasu naplnit svůj vyšší úděl.³⁸

Základem ucelené struktury perzekuce židovského národa byly hned dva zákony ze tří, jež přijalo zasedání říšského sněmu v Norimberku prostřednictvím veřejného hlasování. Stalo se tak 15. září roku 1935 a zmíněné zákony dostaly přízvisko Norimberské. Později byly doplněny o další právní nařízení a představovaly ucelený komplex nacionalistických a rasistických „právních“ aktů.

První, zákon o říšském občanství vyčlenil Židy z veřejného života a bylo jim odepřeno stát se řádnými říšskými občany. Zákon stanovil, že říšským občanem může být jen občan „německé nebo druhově příbuzné krve“. Židé tak ztratili možnost zastávat funkce ve státní správě a hlasovací právo v politických záležitostech. Zákon udával parametry a zásady, podle kterých se židovská rasa určovala, jednalo se zejména o tělesné znaky. Měl-li někdo tři židovské prarodiče, byl nekompromisně označen za Žida také. V případě dvou nebo jednoho prarodiče měl dotyčný označení míšence druhého či prvního stupně, ovšem pouze za předpokladu, že nebyl sám členem židovské náboženské obce a neuzavřel sňatek s osobou židovského vyznání.

Druhý zákon, na ochranu německé krve a německé cti, zakazoval mimomanželské styky a uzavření sňatku mezi Židy a říšskými občany. Takové sňatky byly anulovány a to i v případě, že byly uzavřeny v zahraničí. Porušení tohoto zákona znamenalo hanobení

³⁸ Timothy SNYDER, *Černá zem: Holokaust - historie a varování*, Praha 2015, s. 41-49.

německé rasy a bylo velmi tvrdě trestáno. Výjimkou byla taková smíšená manželství, jež byla uzavřena před přijetím těchto nařízení a jeden z manželů byl „árijec“.³⁹ Árijští členové byli často vystavováni nátlaku, aby se rozvedli se svým židovským partnerem. Tím že v manželství zůstávali, ulehčovali zbytku rodiny perzekuční opatření nebo oddalovali čas pro přijetí rodinných členů do transportů.

Norimberské zákony vstupovaly v účinnost všude tam, kde se rozšířila nacistická moc. Dopady těchto opatření pocítili nejdříve Židé v Rakousku, které po anšlusu přešlo pod německou zprávu, po Mnichovské dohodě pak čeští Židé, jež žili v Sudetech. Pro české Židy žijící mimo Sudety započaly zákony platit spolu se zřízením Protektorátu Čechy a Morava a to 16. března 1939, kdy si Hitler vzal český národ pod svou „ochranu“. Perzekuce židovského obyvatelstva nabrala na síle zejména po vyhlášení nařízení o židovském majetku, které pronesl říšský protektor Konstantin von Neurath 21. června 1939.⁴⁰ Nejčastěji se jednalo o jeho zabavení, tzv. arizaci, poté byly jednotlivé nemovitosti převedeny pod správu tzv. treuhänderů, neboli správců k věrné ruce, kteří měli podniky spravovat ve prospěch Říše. Toto nařízení stanovilo mimo jiné definici židovského podniku: „*Za židovský byl považován podnik veřejné obchodní společnosti nebo komanditní společnosti, ..., jsou - li jeden nebo několik osobně ručících společníků židé.*“⁴¹

V Protektorátu Čechy a Morava žilo k 15. březnu 1939 dle oficiálních statistik celkem 118 310 Židů. Součet zahrnuje občany Protektorátu hlásící se k židovským náboženským obcím, tak i občany, jež za Židy označily Norimberské zákony. Takových nově označených bylo téměř 15 000 jedinců. Daný součet ovšem vznikl delší dobu až po vyhlášení Protektorátu, nezahrnuje tedy velké množství Židů, kteří stihli emigrovat do zahraničí, získali falešné doklady nebo se skrývali. Ve skutečnosti bylo perzekucím vystaveno mnohem více osob, než udávaly tehdejší statistiky.⁴²

Arizace na Klatovsku započala vyhlášením nového státního zřízení - Protektorátu Čechy a Morava, která vedla k postupným omezování práv Židů až k jejich vyčlenění z veřejného života. Postupně začala být vydávána řada nařízení se zákazy a omezeními

³⁹ Árijec - člen árijské rasy. Jinak označený nadčlověk. Rasa se určovala podle tělesných znaků jedince, který měl údajně lepší schopnosti myšlení, a byla hlavním nástrojem nacistické propagandy.

⁴⁰ Erik POLÁK, *Perzekuce Židů v protektorátu v letech 1939–1941*. In: Nisko 1939–1994: Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 1995, s. 174.

⁴¹ Miroslav KÁRNÝ, „*Konečné řešení*“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991, s. 32.

⁴² E. POLÁK, *Perzekuce Židů v protektorátu v letech 1939–1941*, s. 174-175.

prostřednictvím okupačních, okresních i městských úřadů. Zpočátku byla nařízení určena pouze pro čistě židovská manželství, postupně ovšem zahrnula i pro manželství smíšená.

První opatření, které Židy v Klatovech postihlo, se týkalo majetku, tzv. arizace, čili konfiskace, a postihla mnoho židovských podniků a továren. O zabavení židovského majetku informovala i místní periodika - Klatovské listy a Šumavan. Prvním zabaveným podnikem se stala továrna na kožené pasy Lea Krauskopfa, který ještě stihl před příchodem nacistů emigrovat do Anglie. Podniku byl tedy přidělen správce věrné ruky, pan Diessel.⁴³ Dalším podnikem byl *Bohumil Singer*, továrna na zpracování kůží, kde byl již v červnu 1939 správcem k věrné ruce stanoven pan Wolfgang Graf. Název podniku byl změněn na *Bohumil Singer - Gottlieb Singer*.⁴⁴ Původní majitelé Leo a Otto Singrovi stačili zavčas utéci do Finska. I dalším továrnám byl změněn původní majitel, například v *První klatovské továrně na límce, manžety a košile* bratrů Wienerových a další továrně na kůže Arnošta Weinera. Zde se stal opět novým majitelem již zmíněný Wolfgang Graf, který až do roka 1941 vlastnil podnik i s původním majitelem, na kterého měl dohlížet. V srpnu roku 1942 byla firma definitivně prodána dvěma německým obchodníkům - Arne Nebemu a Adolfu Wunderlichovi.⁴⁵ Stejně byl konfiskován obchod s uhlím a stavebninami Žida Josefa Poppera, tento obchod byl prodán roku 1940 Josefu Klementovi.⁴⁶

Arizace nepostihla pouze podniky a továrny, ale zejména obchody. Židům byly ustanoveny speciální nákupní hodiny. Na základě rozhodnutí říšského protektora byly k 30. dubnu 1940 uzavřeny všechny klatovské židovské obchody s textiliemi, kůžemi a koženým zbožím. Židé se samozřejmě těmto odvětvím nesměli dále věnovat. Taktéž obchody s nově přidělenými majiteli musely vyvěsit ve svých výlohách nápis „Unter treuhänderischer Leitung - Pod správou věrné ruky“. To se týkalo například již zmíněného obchodu s uhlím Josefa Poppera. Ty, které ještě zůstaly v židovském vlastnictví před dubnem 1940, musely být označeny jako „Židovský závod/obchod - Jüdisches Geschäft“.⁴⁷ Takto dopadl i největší klatovský obchodní dům spravovaný židovským majitelem Eduardem Lowym. V roce 1939 byl obchod předán pod „árijskou správu a o tři roky později prodán velkoobchodníku Steiningerovi, který vlastnil podobné obchody

⁴³ Klatovské listy, 8. 4. 1939, LVII/15, s. 3.

⁴⁴ Milan STRNAD, *Židé v dějinách města Klatov*, Klatovy 2010, s. 133.

⁴⁵ Tamtéž, s. 132-133.

⁴⁶ STRNAD, *Židé v dějinách*, s. 134; Šumavan, 26. 8. 1939, LXXI/66, s. 4; Klatovské listy, 3. 8. 1940, LVIII/32, s. 5.

⁴⁷ SOKA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 3, SOKA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 4; Vyhláška OÚ Kt, Klatovy 17. 8. 1939.

v pohraničním Neuernu⁴⁸ a německém Chamu.⁴⁹ Označení podniků kontrolovalo protektorátní četnictvo. Po 30. dubnu 1940 bylo v Klatovech několik obchodů zapečetěno a de facto zaniklo. Například obchod Alfréda Šlinga či Maxe Löfflera. Zboží z těchto objektů bylo zkonfiskováno a obchod zapečetěn.⁵⁰

Židovská komunita na Klatovsku byla za nacistické okupace perzekuována celou řadou potupných nařízeních, která měla Židy vyřadit z běžného života. Velké akce proti Židům inscenovalo obávané klatovské Gestapo i někteří klatovští spoluobčané, kteří proti této menšině veřejně vystupovali. První nařízení, které se dotklo veřejného života Židů na Klatovsku, přinesla vyhláška z měsíce srpna roku 1939. Vyhlášku vydal Okresní úřad v Klatovech a zakazovala Židům pohybovat se ve veřejných prostorách, jako byly hotely, koupaliště, kavárny či restaurace.⁵¹ Ona vyhláška byla vydána na popud došlého oběžníku od Prezidia zemského úřadu v Praze, který doporučoval zamezit stýkání Židů s ostatním nežidovským obyvatelstvem a udržení veřejného klidu.⁵² Místa, kam Židé nově nesměli, byla označena nápisy „*Juden nicht zugänglich- Židům nepřístupno*“ nebo pro ně bylo v těchto podnicích zřízeno speciální místo, aby se nesetkávali s ostatní veřejností. V září roku 1939 museli Židé v klatovském okrese odevzdat své radiopřijímače s jejich příslušenstvím na přidělené četnické stanice, které tyto zařízení odevzdaly klatovskému gestapu.⁵³

Vylučování Židů z ekonomického a veřejného života pokračovalo i v roce 1940. Na počátku tohoto roku rozhodlo protektorátní ministerstvo financí, že bude kontrolovat stav židovských kont, a to prostřednictvím příspěvků, které ministerstvo vyplácelo na vázané účty u vybraných peněžních ústavů. Ministerstvo tak mělo dokonalý přehled o peněžním kapitálu Židů i židovských míšenců. V Klatovech takto fungovala Občanská

⁴⁸ Dnešní město Nýrsko, nacházející se několik km od hranic se SRN. Označováno za bránu Šumavy. Součástí Sudet, Norimberské zákony zde začaly platit již na podzim roku 1938. Do roku 1945 byla většina obyvatelstva německého původu, ale nacházela se zde početná židovská komunita.

⁴⁹ Klatovské listy, 3. 1. 1942, LX/1, s. 3; Klatovské listy, 1. 8. 1942, LX/31, s. 5.; STRNAD, Židé v dějinách, s. 134.

⁵⁰ STRNAD, Židé v dějinách, s. 134; Staniční kniha událostí od 23. 1. 1940 do 14. 7. 1941, SOkA Kt, Archiv města Klatovy 1353–1945 (1956), inventární číslo 1251, s. 546.

⁵¹ Vyhláška OÚ Kt, Klatovy 17. 8. 1939, SOkA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 3; Šumavan, 23. 8. 1939, LXXI/65, s. 3-4.

⁵² Velmi nutný oběžník Prezidia Zemského úřadu v Praze, Praha 5. 8. 1939, SOkA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 3.

⁵³ Kopie ústního pokynu gestapa OÚ Kt, Klatovy 23. 9. 1939, SOkA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 3; Hlášení četnické stanice Klatovy OÚ Kt, Klatovy 25. 9. 1939, SOkA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 3.

záložna, která vedla taktéž vázané účty pachtovného i nájemného.⁵⁴ Z dalších zákazů a omezení bylo omezení vykonávat určená zaměstnání vykonávaná Židy ve prospěch ostatních spoluobčanů. Židovští lékaři či advokáti tedy směli pracovat pouze pro svou komunitu. Postupně jim ovšem bylo odepřeno i toto, židovští lékaři na Klatovsku museli ukončit svou činnost k 24. červenci 1940.⁵⁵

Jedno z dalších ekonomických omezení bylo vydáno na konci léta roku 1940, Židům byla přidělena nákupní doba a podniky v nichž si mohli „neáriji“ nakoupit potřebné zboží. Jedinou výjimkou byly lékárny. Na Klatovsku si tedy ve všech obcích mohli Židé nakoupit od 10 do 11 hodin dopoledne a od 15 do 16 hodin odpoledne. V únoru následujícího roku, však přišlo přísnější omezení prostřednictvím vyhlášky Okresního úřadu v Klatovech. Židům byly ponechány pouze odpolední hodiny, a to mezi 15. a 17. hodinou. O měsíc později byla vyhláška doplněna o informaci, že ve stanovených hodinách nesmějí nakupovat ani „áriji“ zaměstnanci pracující v židovských rodinách. Bohužel stále přibývalo mnoho podniků, které odmítalo židovskou menšinu obsloužit, a to díky výši trestů, hrozících za porušení vydaných nařízení. Tito „áriji“ podnikatelé vystavovali ve svých podnicích cedule s nápisy „*Juden unerwünscht - Židům nepřístupno*“.⁵⁶

Do 23. srpna 1940 se měli restauratéri rozhodnout, zda budou jejich podniky čisté „árijské“ či židovské. Od tohoto data měli Židé v Klatovech návštěvy restaurací zapovězené, protože i dvě nejznámější klatovské restaurace *Na Staré rychtě* a *U kanonu* se proti Židům vymezily. Rok 1940 se dotkl i židovských dětí v klatovském okrese, byl vydán zákaz, aby české školy přijímaly děti židovského původu.⁵⁷ Mimo tyto zákazy nesměli Židé v tomto roce navštěvovat další konkrétní místa v Klatovech a jeho blízkém okolí (hřiště, sportovní stadion, parky, lesy) a byly omezeby návštěvní doby holičství pouze na úterý a pátek od 14. do 18. hodiny. Samotní majitelé holičství stejně, jako obchodníci, začali sami židovské zákazníky odmítat.⁵⁸

Rok 1941 nebyl k Židům nikterak shovívavější, opět vyšla v platnost celá řada nových perzekucí. Židům z klatovského okresu byly změněny nákupní hodiny v trafikách

⁵⁴ Oběžník PZÚ v Praze, Praha 28. 2. 1940, SOkA Kt, OÚ Kt. Presidiální spisy 1939–1945 5; Šumavan, 30. 3. 1940, LXXII/25, s. 5–6; Šumavan, 8. 6. 1940, LXXII/44, s. 4.

⁵⁵ Klatovské listy, 13. 7. 1940, LVIII/29, s. 3; Šumavan, 27. 7. 1940, LXXII/58, s. 5.

⁵⁶ Klatovské listy, 17. 8. 1940, LVIII/34, s. 5; Klatovské listy, 22. 3. 1941, LIX/12, s. 5; Šumavan, 12. 3. 1941, LXXIII/20, s. 3; STRNAD, Židé v dějinách, s. 124.

⁵⁷ Šumavan, 17. 8. 1940, LXXII/64, s. 5

⁵⁸ Klatovské listy, 7. 12. 1940, LVIII/49, s. 4; Klatovské listy, 25. 7. 1942, LX/30, s. 5.

od 15. do 17. hodiny a navíc měl vždy právo na dřívější obslužení árijec.⁵⁹ Aby měnicí se vyhlášení byla přehledná, vydal v létě 1941 Okresní úřad v Klatovech ucelený a shrnující seznam již vydaných nařízení, který mimo jiné uváděl: „*Zakazuje se Židům: 1. zbytečné prodlévání na náměstí a na hlavních ulicích města Klatov (Pražské, Vídeňské, Domažlické a Plánické ulici), jakož i používání veřej. laviček, 2. návštěva všech veřejných sadů města Klatov, dále těchto lesů: Boru, Lubského (Spáleného) lesa, Lorety u Týnce, Hůrky, Křesťanského a Šibeničního vršku, ... 8. používání jízdních kol a nájemných aut (ohledně používání jízdních kol může být uděleno povolení k jízdě v případě, že jízdního kola jest používáno k jízdě na pracoviště, vzdálené 3 km od místa bydliště).*“⁶⁰ Židé tak byli komplexně vyloučeni z veřejného života a byli tvrdě diskriminováni. V roce 1941 vstoupilo v platnost pro židovskou komunitu asi nejpotupnější nařízení, museli chodit na veřejnosti označeni. Označení v podobě žluté Davidovy hvězdy, s nápisem Jude, museli nosit všichni Židé od šesti let věku v celém Protektorátu od 19. září 1941. Žlutá šesticípá hvězda musela být přišita na viditelném místě - na levé straně prsou.⁶¹ Sklonem roku přinesl své poslední nařízení, pro Židy byla omezena úřední doba v rozmezí mezi 13. a 14. hodinou.⁶²

Židy nediskriminoval pouze Okresní úřad, největší strach jim nahánělo obávané klatovské gestapo, které nejen je zahrnulo do součástí represí namířených proti „nepřátelům říše“. Při boji proti odbojovým skupinám byli v akci A I.,⁶³ kterou gestapo vedlo v roce 1939, vybráni dva Židé - obchodník se železem František Kraus a továrník Pavel Wiener. Spolu s ostatními byli odvečeni do koncentračního tábora Buchenwald. Zde měli jako Židé na jiném bloku daleko těžší podmínky než ostatní Klatované. František Kraus nevydržel roku 1941 těžkou práci a v Buchenwaldu zemřel, Pavel Wiener byl pravděpodobně poslán v roce 1942 do jednoho z pobočných táborů Osvětimi, kde nejspíše o rok později zemřel.⁶⁴ Gestapo dále obtěžovalo za přítomnosti ostatních úředníků židovské rodiny domovními prohlídkami. Takovéto razie byly vykonány dvě, první roce 1940 a druhá o rok později, a to ve večerních hodinách. První razie byla pod taktovkou

⁵⁹ Klatovské listy, 19. 7. 1941, LIX/29, s. 5.

⁶⁰ Vyhláška OÚ Kt, Klatovy 25. 7. 1941, SOkA Kt, Okresní úřad Klatovy 1850–1945 507.

⁶¹ STRNAD, Židé v dějinách, s. 125; KÁRNÝ, „Konečné řešení“. Genocida českých Židů, s. 73.

⁶² Klatovské listy, 6. 12. 1941, LIX/49, s. 5.

⁶³ Akce klatovského gestapa, při níž bylo zatčeno 33 odpůrců režimu.

⁶⁴ STRNAD, Židé v dějinách, s. 127-128; Josef VÁVRA, Zpráva o klatovském odboji a klatovském gestapu 1939–1945, Karlovy Vary 1986, nevydaný strojopis, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše Klatovy, s. 44-47.

samotného velitele gestapa Winkelhofera a měla za úkol zabavit Židům vzácné předměty. Gestapo se konkrétně zaměřilo na věci ze zlata, stříbra, barevných kovů, dále na jízdní kola, motocykly a také na potraviny, které by svým množstvím převyšovaly stanovenou normu přidělů. Objem zabavených potravin a předmětů nebyl nikterak veliký. Antonín Fährnich, přednosta úřadovny cenové kontroly, to dával za vinu českým úředníkům, kteří měli Židy údajně včas o chystané prohlídce informovat.⁶⁵ Druhá razie se odehrála v noci z 28. na 29. července 1941. Informaci o ní podalo i místní silně antisemitské periodikum Klatovské listy, o čem vypovídá samo znění vydaného článku: „*V pondělí v noci byly u všech Židů v Klatovech (asi 500 Židů) vykonány prohlídky a nalezeny byly spousty zásob mouky, konserv, látek, cukru, kuřiva aj. ... Při tom byla v bytech Židů zjištěna povětšinou úžasná špína, pátrací orgány přinesli si domů mimoděk i - štěnice.*“⁶⁶

Židé byli velmi často napadáni i svými spoluobčany, a to jak fyzicky, tak i ve ztrátách na majetku. V Klatovech fungovala silně protižidovsky smýšlející organizace Vlajka, jejíž členové proti židovským příslušníkům velice tvrdě vystupovali. V čele této antisemitské organizace stál šéfredaktor klatovských listů - Jaroslav Laš. Proto není divu, že se protižidovské články v tomto periodiku začaly objevovat už na začátku nacistické okupace a setrvaly v něm až do roku 1942, kdy vešel v platnost zákaz vydávat jakékoli české noviny tudíž i Klatovské listy. Řada zesměšňujících a štvavých článků nepoukazovala pouze na Židy, ale i na ostatní obyvatele. Zejména na ty, kteří byli s Židy kontaktu, nebo hůře, kteří jim pomáhali. Takoví lidé v Klatovských listech dostali pojmenování „*židomilové/židomilky*“.⁶⁷

V Klatovském okrese mezi roky 1941 a 1942 byli Židé v rozmezí od 16 do 60 let pracovně nasazováni na různé druhy práce. Nejvíce jich pracovalo v továrně *Gottlieb Singer* na kožené zboží.⁶⁸ Jelikož bylo v roce 1941 setkávání s Židy nepřípustné, bylo pro židovské zaměstnance zřízeno samostatné oddělení, kde nesměli vlastnit kuřivo.⁶⁹ Dalším podnik, ve kterém mohli Židé z Oberlandrátu Klatovy pracovat, byla kaolínka v Chlumčanech.⁷⁰ Zde platila výjimka se setkáváním s ostatními pracovníky a volném

⁶⁵ STRNAD, Židé v dějinách, s. 129-130.

⁶⁶ Klatovské listy, 2. 8. 1941, LIX/31, s. 7.

⁶⁷ Klatovské listy, 29. 11. 1941, LIX/48, s. 5; Klatovské listy, 22. 8. 1942, LX/34, s. 5.

⁶⁸ Celkem 62 mužů a 12 žen, nikdo z nich se nedočkal konce války. Karel ŠTERN, Tak jsme žili, nevydaný strojopis, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše Klatovy, s. 43.

⁶⁹ STRNAD, Židé v dějinách, s. 136-139.

⁷⁰ Pracovalo zde přes 40 lidí židovského původu, konce války se dočkali pouze čtyři z nich. ŠTERN, Tak jsme žili, s. 43.

nakupování. V těchto kaolinových závodech pracoval sám Karel Štern, autor nevydaného strojopisu Tak jsme žili, jako topič kotlů na cihelně. Co se samotných Klatov týče, byli Židé dosazováni na parní pilu Graf a Kusý, v Sušici na práce do kamenolomu nebo kamkoli na sezónní zemědělské práce.⁷¹

V lednu a únoru roku 1942 dostali práce schopní Židé novou pracovní povinnost. V těchto zimních měsících napadlo v klatovských ulicích mnoho sněhové pokrývky, kterou bylo zapotřebí odklízet. Židé bez jiného zaměstnání museli sníh odklízet od pondělí do pátku, ostatní pouze v sobotu.⁷²

To nejhorší potkalo klatovské Židy na podzim roku 1942. Vrcholem všech perzekučních nařízení se staly transporty do ghetta ve městě Terezín, odkud se pokračovalo dále na východ, nejčastěji do koncentračního tábora Osvětim-Březinka. Tato špička ledovce byla a je dodnes označována - konečným řešením židovské otázky. Z Klatov byly v tomto roce vypraveny dva transporty do ghetta Terezín s výjimkou Židů ze smíšeného manželství. Transport z 26. listopadu 1942 dostal označení *Cd* a druhý z 30. listopadu 1942 *Ce*. Transportem *Cd* bylo deportováno celkem 650 Židů, z nichž se domů navrátilo pouhých 37. Druhý transport *Ce* odvezl do Terezína 619 osob, ze kterých přežilo celkem 32. Z obou transportů (celkově 1269 osob) vyhaslo již v Terezíně 140 lidských životů. Z celého klatovského okresu nepřežilo hrůzy koncentračních a vyhlazovacích táborů 587 Židů. V obou listopadových transportech bylo 252 židovských občanů žijících přímo v okresním městě, z prvního se nevrátil jediný, z druhého pouze 10 (například Karel Štern, Eliška a Rudolf Masárkovi, Věra Bocková a manželé Karel a Charlota Gottliebovi).⁷³

Místem, kde se měli Židé, kteří dostali povolání do transportu shromáždit, byla Živnostenská pokračovací škola Dr. Aloise Rašína.⁷⁴ Po příchodu Židů proběhla registrace příchozího Žida, zabavení všech legitimací a přiřazením čísla. Tím každá osoba ztratila své jméno, už byla pouhým číslem. Každý musel postupně podepsat, že jeho vlastní majetek věnuje ve prospěch Říše, součástí tohoto aktu bylo odevzdání klíčů od bytu a veškeré finanční hotovosti. Mnoho Židů si zavčas ukrylo drahé cennosti u svých důvěrných

⁷¹ Tamtéž, s. 42-43.

⁷² Jan JIRÁK, *Každodennost prvního období okupace Klatov březen 1939 - květen 1942*. In: Jindra HŮRKOVÁ, Lenka SÝKOROVÁ (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 6/2011*, Klatovy 2011, s. 166; Kronika města Klatovy 1905–1956, Klatovy 1939, Státní okresní archiv Klatovy, Archiv města Klatovy 1353–1945, s. 303.

⁷³ STRNAD, *Židé v dějinách*, s. 142-144; ŠTERN, s. 44-241.

⁷⁴ Dnešní Střední průmyslová škola Klatovy nacházející se příhodně poblíž vlakového nádraží.

známých a peníze si zašili do oblečení, stěn kufrů nebo bot. Jediné, s čím mohli oficiálně do transportu nastoupit, bylo zavazadlo o maximální váze 50 kg. Organizaci transportů měla v Klatovech na starost Madlerova skupina ze ŽNO⁷⁵ z Prahy a samozřejmě klatovské gestapo. Pro zachování klidu a pořádku dohlíželo na oba transporty české četnictvo.⁷⁶ Oba transporty nesou i zajímavé příběhy. Do transportu Ce měla nastoupit i Věra Löwy, nenastoupila, protože se jako jediná dostala z Klatovska prostřednictvím dětského vlaku vypraveným sirem Nicholasem Wintonem.⁷⁷ Sama paní Věra popsala událost takto: „*Vzpomínám si, že jednoho dne mě maminka přišla po vyučování vyzvednout, což bylo neobvyklé, protože jindy jsem chodila domů sama s kamarády. Vzala mě do parku před školou, sedly jsme si tam na lavičku a ona mi řekla, že musím odjet do Anglie a že za dva nebo tři měsíce za mnou rodiče přijedou. ... Dnes si dokáží představit, jak to pro ni muselo být těžké, protože věděla, že jejich příjezd není příliš reálný, ale chtěla mi vše ulehčit.*“⁷⁸ Do transportu Cd měl nastoupit i kdyňský lékař MUDr. Leo Hartman, ten se ovšem nedostavil a do konce války nebyl nalezen. Po osvobození Klatovska americkou armádou se ukázalo, že ho skrývala ve vesničce Podzámčí u Kdyně rodina Fleischmannova žijící v domě čp. 28. Po válce navázal na svou lékařskou praxi, jež vykonával do roku 1959, kdy zemřel.⁷⁹

Smíšené rodiny,⁸⁰ které byly ušetřeny transportů, musely vyklízet zkonfiskované byty po svých židovských spoluobčanech, aby se do nich mohli nastěhovat noví majitelé, nejčastěji příslušníci místní posádky Wehrmachtu. Smíšené rodiny byly transportovány z Prahy na Hagibor na podzim roku 1944, zde se nacházel pracovní tábor na zpracování slídy, odtud mířily do Terezína až v lednu a únoru 1945. Tento čas se již naštěstí neuskutečňovaly transporty na východ. S odsunem těchto posledních Židů z Klatov zanikla ŽNO a byla obnovena až po konci války.⁸¹

⁷⁵ Židovská náboženská obec.

⁷⁶ STRNAD, *Židé v dějinách*, s. 144-147.

⁷⁷ Tamtéž, s. 141.

⁷⁸ STRNAD, *Židé v dějinách*, s. 214.

⁷⁹ ŠTERN, s. 46.

⁸⁰ V Klatovech bylo registrováno celkem 9 smíšených manželství, všichni členové těchto rodin se dočkali konce války. STRNAD, *Židé v dějinách*, s. 144-147.

⁸¹ Jan JIRÁK, *Každodennost za okupace v Klatovech 1943–1944*. In: HŮRKOVÁ, Jindra, JIRÁK, Jan, HŮRKA, Jindřich (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 8/2015*, Klatovy 2015, s. 262-263; Jan JIRÁK, *Každodennost druhého období okupace Klatov - heydrichiáda*, in: HŮRKOVÁ, Jindra, SÝKOROVÁ, Lenka (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 7/2013*, Klatovy 2013, s. 204-206.

2.4. Křišťálová noc, vznik novodobých ghatt

„Na nic nemyslím, ani na to, co ztrácím, ani na to co jsem právě ztratil, ani na to, co mě čeká. Nevidím ulice před sebou, nevidím kolemjdoucí. Cítím jen, že jsem strašlivě unavený, že mě vnitřně spaluje urážka, bolest.“⁸²

Antisemitismus byl v Německu přítomen po staletí, stejně jako v ostatních zemích Evropy. Adolf Hitler ovšem dokázal využít této společné nenávisti k vytvoření nacistického volebního programu, tak aby mohl voličům najít viníka německých neúspěchů. Žida jako škůdce nacisté zasadili do svého politického programu, vyobrazovali ho jako člověka druhé kategorie, co ničí vyvolený germánský národ a snažili se zamezit míchání této „nečisté rasy“ s německou.⁸³ Hitler se svými stoupenci mistrně ovládal umění propagandy, zaměřil se na prosté voliče, kterým neustále dokola opakoval vybraná hesla - protizidovskými laděná, dokud jim obyčejní lidé, sami neuvěřili.⁸⁴

V Německu v této době žilo mnoho polských Židů, kteří unikli z domova kvůli nízkým životním podmínkám, pogromům a násilnostem. Polská vláda, která antisemitismus nijak neskrývala, zrušila po anšlusu Rakouska, který vyvolal četné židovské emigrace, všem Židům, kteří nežili v Polsku více jak 5 let platnost jejich cestovních pasů.⁸⁵ Společně s německou vládou Polsko otevřeně souhlasilo s emigrací Židů do Palestiny, mimo to byl taktéž v jednání plán vystěhovat celé židovstvo na ostrov Madagaskar.⁸⁶ Problém nastal pro Židy 17. října 1938, kdy Reinhard Heydrich vydal nařízení o vystěhování všech polských Židů z Německa, v tu dobu ovšem již s neplatným polským pasem. V nařízení také stálo, že každý polský Žid musí v Německu zanechat veškerý svůj majetek, který propadne státu. Povoleno bylo odejít pouze s jedním zavazadlem a menším finančním obnosem. V Německu bylo celkově takto postižených na 17 000 Židů.⁸⁷ Ti, co neodešli dobrovolně, byli zatčeni gestapem a násilně převáženi k nejbližšímu nádraží nebo přímo na německo-polské hranice. Poláci byli ovšem připraveni a odmítali Židy pustit za své hranice, z již zmíněných 17 000 osob přijali pouhé

⁸² Jicchak Rudaševski, ghetto ve Vilnu, 14 let.

⁸³ Miroslav KRYL, *Rasismus, antisemitismus, holocaust*, Ústí nad Labem 2011, s. 143.

⁸⁴ Ferdinand SEIBT, *Ta stará ošklivá melodie: Několik ohlédnutí za německou historií 1900-1945*, Praha 2002, s. 177.

⁸⁵ Vypovězení polských Židů z Německa (1938). In: Holocaust.cz [on line] Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/events/expul_pol [cit. 1. 10. 2020].

⁸⁶ Michael BURLEIGH, *Třetí říše: nové dějiny*, Praha 2008, s. 269.

⁸⁷ Martin GILBERT, *Křišťálová noc: předehra záhuby*, Praha 2007, s. 21.

4 tisíce, zbytek byl odkázán živořit v příhraničních městech Bytom a Zbąszyń (dříve Benschen). Zlepšit životní podmínky těchto Židů se snažili zlepšit ŽO z celé střední Evropy, a i samotní obyvatelé těchto dvou měst. Významnou úlohu sehrála i americká nezisková organizace Joint (Jewish Joint Distribution Committee) která se snažila od 30 let Židům pomáhat, ať už materiálně či s jejich převozem do Ameriky.⁸⁸

Nacisté vyčkávali na vhodný okamžik, který by využili jako záminku k uskutečnění jejich prvního pogromu proti Židům, jelikož dle nich jich stále žilo v Německu mnoho. Velice vhod jim přišel atentát vykonaný sedmnáctiletým Židem Herschelem Grynzspanem na německého velvyslance Ernsta vom Ratha v Paříži. Mladý Žid si koupil zbraň a na německém velvyslanectví spáchal atentát na třetího německého velvyslance.⁸⁹ Existuje mnoho verzí, proč Grynzspan atentát vykonal (například motivu ze žárlivosti, Rath a Grynzspan spolu měli udržovat milostný poměr a Rath měl Grynzspanovi opatřit povolení k pobytu). Nejvíce zpopularizovaná verze, o kterou se opírá většina odborných publikací, je motiv pomsty za všechny vyhoštěné Židy.⁹⁰ Mladík měl nabitou zbraň 5 náboji, které všechny využil, cíl však našly pouze dva z nich, ale k usmrcení vom Ratha stačily. Ihned po incidentu byl zajat a uvězněn v Paříži ve vězení pro mladistvé, po ovládnutí Francie Hitlerem byl poslán do koncentračního tábora Sachsenhausen.⁹¹ Grynzspan ovšem neměl spadeno na Ernsta vom Ratha, nýbrž svůj čin chtěl vykonat na Johannesi von Welczeckovi.

Když se Hitler o atentátu dozvěděl, nechal ihned poslat do Paříže svého osobního lékaře dr. Brandta a pracovníky z Mnichovské univerzity, aby se snažili zachránit život německého diplomata, který byl v kritickém stavu. Skutečně mu ale na vom Rathovi nezáleželo, protože byl už dávno kontrolován gestapem, ovšem nacisté na takovou to příležitost čekali. Hitler chtěl tímto gestem ukázat, že si váží života každé osoby německé krve a že tento trestný čin vykonaný Židem nezůstane bez následků.⁹²

⁸⁸ American Jewish Joint Distribution Committee and Refugee Aid [online]. United States Holocaust Memorial Museum. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/american-jewish-jointdistribution-committee-and-refugee-aid> [cit. 1. 10. 2020].

⁸⁹ Vina a trest. Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem.

⁹⁰ Rupert BUTLER, *Dějiny gestapa slovem a obrazem*, Praha 1999, s. 90.

⁹¹ Ron ROIZEN, *Herschel Grynszpan: the Fate of a Forgotten Assassin*. In: Holocaust and Genocide Studies, roč. 1, č. 2, rok 1986, s. 217-228, 1986. Dostupné z: <http://www.roizen.com/ron/grynszpan.htm> [cit. 2. 10. 2020].

⁹² GILBERT, *Křišťálová noc*, s. 22.

První nepokoje na sebe nenechaly dlouho čekat. Útoky na Židy propukly již v den atentátu ve městě Kassel v Hesensku, což byla pouze předehra události, která se odehrála o dva dny později.⁹³

Nacisté v Německu rozpoutali do té doby nevídanou vlnu násilí proti Židům, jež vstoupila do dějin jako „Křišťálová noc“. V noci z 9. na 10. listopadu 1938 bylo zapáleno 7 500 židovských obchodů a domů, 267 synagog, k tomu bylo 36 Židů zabito a 30 tisíc odvečeno do koncentračních táborů. Absurditou oné noci bylo, že Židé, ač byli sami oběťmi spáchaného násilí, byli pokutováni miliardou marek za nepokoje a výtržnictví. Ještě 12. listopadu byl vydán zákon zabraňující znovuotevření židovských podniků a obchodů, vyhlášující zákaz nočního vycházení pro Židy a vykazující Židy z pracovních pozic ve státní správě. Ačkoli světový tisk o tomto porušení lidských práv informoval, nikdo se za Židy nepostavil. Létě 1938 se konala jednání ve francouzském Evianu mezi Německem a delegáty 32 zemí sdružených ve Společnosti národů. Na programu byla diskuze o „židovském problému“, ostatní státy rozhořčeně odsuzovali brutální zacházení se Židy praktikující Německem, zároveň ovšem odmítali uvolnit svou imigrační politiku a Židy přijmout. Výsledek tohoto jednání byl pro Hitlera jasným signálem, že nikdo mu v cestě, k pročištění Německa od židovstva, stát nebude.⁹⁴

Navazující opatření vydaná v roce 1939 byla ještě více omezující a zacházela s Židy tak, jakoby byli společensky prakticky mrtví. Nesměli navštěvovat divadla, biografy, kavárny, árijské obchody, nesměli řídit jízdní kola ani automobily, chodit do parků či lesů, usednout na lavičky, a dokonce nesměli vlastnit ani psa. Od 5. října roku 1938, začaly být v Německu cestovní doklady Židů označovány písmenem „J“, od tohoto momentu nebyla už daleká cesta ke „žluté hvězdě“. Poprvé bylo toto znamení hanby použito muslimy v 8. století k označení nemuslimských obyvatel, do Evropy došlo toto označení ve 13. století. Nacisté zavedli toto opatření na doporučení Reinharda Heydricha, který vyvolal diskuzi na téma vyřešení židovské otázky po Křišťálové noci. Po okupaci Polska nacisté potřebovali viditelně odlišit Židy od ostatních obyvatel. Nejdříve ovšem nebylo přesně stanoveno jak, proto polští Židé nejdříve nosili bílou pásku s modrou Davidovou hvězdou. Na základě nařízení ze 14. listopadu 1939 byla pevně zavedena „židovsky žlutá“ páska a v prosinci téhož roku bylo nařízeno nosit ony pásy na hrudníku a zádech.

⁹³ *Grynspan bude souzen ve Francii soudem pro nezletilé*. Lidové noviny, roč. 46, č. 564, 9. 11 1938, s. 3.

⁹⁴ Judith Sandeen BARTEL, *Holocaust – Ztracená slova*. Pardubice 2006, s. 18-19.

Září 1941 přineslo nařízení, které prikazovalo pro všechny Židy Říše nosit žlutou Davidovu hvězdu.⁹⁵

Hitlerovo přesvědčení o tzv. Lebensraum⁹⁶ bylo hlavním důvodem napadení Polska na začátku září 1939. Po několika týdnech byla polská armáda poražena a Polsko, stejně jako předchozí Sudety, bylo vydáno nacistické okupaci. Násilně byly odebírány děti s árijskými rysy ze svých původních rodin a dány na německou převýchovu, mnoho Poláků nacisté popravili, několikero vesnic přesídlili, aby na úrodné půdě mohly být nově usazeny německé rodiny. Dne 27. září Varšava kapitulovala a nacisté si se sověty, na základě paktu Molotov-Ribbentrop, rozdělili Polsko. Jak nacisté obsazovali střední a východní Evropu, v nově nabitých územích začaly ihned platit Norimberské zákony a od 12. února 1940 začali být svázení němečtí Židé do Polska.

Nově začali být Židé soustřeďováni do uzavřených čtvrtí měst, která vytvářela novodobá ghetta. Oddělená čtvrť ovšem nebyla novou koncepcí, tento způsob oddělení Židů od ostatních se datoval již od starověku. Mnoho významných muslimských měst takovouto čtvrť mělo. Než se Židé v období raného středověku v evropských městech usadili, požadovali oddělení svých čtvrtí vysokými zdmi. Prvním ghetto nuovo bylo zřízeno v Benátkách v roce 1516, kde byli násilím umístěni italští Židé německého původu. Židé platili za pobyt nejen běžné daně a celní poplatky, ale ještě i zvláštní roční daň. Pokud nedocházelo k výraznějším změnám ohledně podmínek ve způsobu života na území jakéhokoli ghetta, Židé neprotestovali. Zdi ghetta znamenaly bezpečí, dokonce i pohodlí, usnadňovaly dodržování zákonů a náboženských obřadů. Ghetto totiž nejenže bránilo nežádoucímu setkávání křesťanů se Židy, ale Židům přinášelo ochranu před světskými jevy.⁹⁷

I na našem území od 13. století Židé nesměli nadále žít v uzavřených ulicích nebo židovských čtvrtích, později přezdívaná ghetta. Název se ujal až s počátkem 16. století. V těch nejtěžších dobách mohly tuto část města opustit pouze privilegované osoby, jakými byli nejbohatší lékaři či obchodníci, a to pouze v mezích privilegií jim udělených.

⁹⁵ Bella GUTTERMAN, Avner SHALEV, *To Bear Witness. Holocaust Remembrance at Yad Vashem*. Jerusalem 2005, s. 84.

⁹⁶ Větší životní prostor pro Hitlerovu vyvolenou árijskou rasu.

⁹⁷ Paul JOHNSON, *Dějiny židovského národa*, Řevnice 1995, s. 233

Ve střední a západní Evropě bylo postupně od segregace upouštěno od konce 18. století, v Rakousku přetrvávala prakticky až do roku 1848.⁹⁸

Novou kapitolu segregace Židů, ve smyslu zakládání nových ghett, začali psát nacisté, kteří po okupaci Polska začali s tzv. ghettoizací. První směrnice k přemístění Židů vyšly již 21. září 1939, vedoucí RSHA R. Heydrich pověřil velitele Einsatzgruppen přeskupit veškeré židovské obyvatelstvo do větších měst. Sám považoval toto opatření jako první ke splnění konečného cíle. Další směrnice k vystěhování Židů i Poláků v první vlně z nově zabraných území do Generálního Gouvernementu⁹⁹ vydal 30. října 1939 Heinrich Himmler. Všechna nová nařízení byla podrobně projednána v listopadu v polském Krakově, kde bylo rozhodnuto o tom, že do konce února roku 1940 bude přesídlen až jeden milion osob. Způsob vysídlování byl velice nelidský a brutální. Židé byli často překvapeni nacisty nad ránem, kdy si ve zmatku vzali jen to nejnnutnější a velice často umírali v zapečetěných vagoněch na žízeň či mráz.¹⁰⁰

Důvod separovat Židy od ostatních obyvatel byl prostý, soustředit Židy na jednom místě, než budou transportováni do koncentračních a vyhlazovacích táborů.¹⁰¹ Taková sběrná místa zakládali nacisté na nově získaných územích, jako bylo například Polsko, Pobaltí, Maďarsko či Československo. První ghetta začala být zakládána v Polsku už v roce 1939, mezi nejvýznamnější patří v již zmíněném městě Krakově, Lodži a Varšavě. V Protektorátu Čechy a Morava se nacházelo pro Čechy známé ghetto Terezín založené v roce 1941.

V každém ghettě stála v čele židovská rada, jejímž úkolem byla naprostá poslušnost vůči rozkazům a požadavkům ze strany německých úřadů, ať už se jednalo o odevzdání židovského majetku, nábor dělníků na nucené práce, statistické údaje nebo shromáždění osob k deportacím. Mnozí představení ghetta se ovšem snažili svá ghetta hospodářsky organizovat tak, aby provozovaná výrobní činnost byla pro Němce ekonomicky důležitá. Tím, jak doufali, předejdou deportacím a zachrání své obyvatele před smrtí.¹⁰²

⁹⁸ Tomáš PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001, s. 20.

⁹⁹ Území Polska zabrané Německem.

¹⁰⁰ Franciszek PIPER, *Vyhlazení polských Židů jako součást germanizace polského území a etapa celkového vyhlazení židovského obyvatelstva Evropy*. In: Terezínské listy. Sborník Památníku Terezín č.30/2002. Praha 2002, s. 45-46.

¹⁰¹ BARTEL, *Holocaust*, s. 19.

¹⁰² HILBERG, Raul, *Pachatelé, oběti, diváci*. Židovská katastrofa 1933–1945, s. 123-124.

V ghettech, která začala být velice brzy přeplněná, začali lidé umírat na následky zimy, hladu a různých nemocí. Nejvíce umírali muži, protože museli vykonávat těžší práci, ale nejdříve začaly umírat děti a staří lidé. Ti neměli nárok na lepší stravu, jelikož nebyli tolik práce schopní.¹⁰³ Terezínské ghetto bylo v tomto případě stravování výjimkou, židovská rada naopak dávala „nejlepší“ stravu dětem do 16 let, aby žily co nejdéle.¹⁰⁴ Uvěznění Židé toužili i tak normálně žít. Tajně proto pořádali bohoslužby a vyučovali své děti v tajných školách. Zakázané zde bylo naprosto vše, lidem zde zůstalo pouze čekání a věčná nejistota.¹⁰⁵

Zvláštní místo mezi ghetty zřízenými nacisty mělo ghetto Terezín. Jeho zřízení bylo dohodnuto v říjnu roku 1941 na poradě k vyřešení židovské otázky v Protektorátu mezi R. Heydrichem, A. Eichmannem a K. H. Frankem. Terezín měl být sběrným a průchozím uzlem, jež by přepravoval dál Židy na východ. V roce 1942, po jednání ve Wannsee byl Terezín vyhlášen „ghettem pro staré“. Osoby starší 65 let, váleční veteráni či prominentní osoby měli v Terezíně zůstat trvale a zamaskovat tak svou přítomností skutečnou roli ghetta v konečném řešení. Proto do Terezína začaly přijíždět transporty s Židy z Říše a ze zemí s německou okupační správou, z Nizozemí, Dánska, Rakouska.¹⁰⁶ Židé zde věřili, že v poklidu stráví své stáří Terezíně, jelikož jim byl prezentován jako lázeňské město. Realita ovšem byla jiná ihned po příjezdu. Terezín svou úlohu jako „město, které vůdce daroval Židům“ splnil v červnu 1944. Město navštívila delegace vedené zástupcem Mezinárodního výboru Červeného kříže. Pod stejným jménem nechal Vůdce o Terezínu natočit film. Historie terezínského ghetta se započala v listopadu 1941, kdy přijel první transport mužů z Prahy, tzv. Aufbaukommando. V roce 1942 byli vystěhováni poslední nežidovští obyvatelé a na sklonku roku bylo v ghettu celkem 56 717 vězňů.¹⁰⁷

První transport z Terezína, nesl označení O, na Východ odjel na začátku měsíce ledna 1942, jeho cílem byla Riga. Od 24. listopadu 1941 do 20. dubna 1945 bylo do Terezína deportováno 139 667 osob, není zde ale zahrnuto 1 260 dětí z Bialystoku, které nebyly započítány. Pobývaly v Terezíně od 24. srpna 1943 do 5. října 1943, poté byly dány do transportu smrti do Osvětimi. Po 20. dubnu 1945 přijelo v evakuačních transportech do Terezína 15 397 osob, narodilo se 207 dětí a do 20. dubna 1945 zemřelo

¹⁰³ Tamtéž, s. 123-124.

¹⁰⁴ Laurel HOLLYDAYOVÁ, *Holokaust a válka očima dětí. (Utajené deníky)*, Praha 1997, s. 181.

¹⁰⁵ BARTEL, *Holocaust*, s. 20-21.

¹⁰⁶ Ludmila CHLÁDKOVÁ, *Terezínské ghetto*, Praha 2005, s. 8-9.

¹⁰⁷ PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách*, s. 346.

33 818 lidí. Později zde zemřelo dalších 1 566 osob. Celkem bylo z Terezínského ghetta na Východ deportováno 86 934 osob, z nichž se navrátilo pouhých 3 586. Dne 9. května se v Terezíně nacházelo 16 832 původních vězňů, z nichž 8 565 přijelo po 28. říjnu 1944.¹⁰⁸

2.5. Konečné řešení židovské otázky, koncentrační tábory, pochody smrti

Je velmi smutné, že více než 6 milionů Židů přišlo o život díky konferenci, která trvala pouhých devadesát minut a rozpoutala tak další genocidu v historii. Původně byla ona konference plánována na 9. prosince 1941 ve Wannsee. Hlavním bodem tohoto setkání bylo dohodnout se, kdo má být považován za Žida, neboť mezi německými Židy násilím převezеныmi na Východ byli také vysloužilí vojáci z první světové války, míšenci či Židovky a Židé s arijskou manželkou nebo manželem. Nepřesnost definic způsobovala velký chaos i na Východě. Řada nacistických funkcionářů odmítala bez jednoznačného rozkazu vraždit asimilované německé Židy. Setkání bylo nakonec odloženo na 20. leden 1942 z důvodů vyhlášení války USA 11. prosince 1941. Vstup Američanů do války přinesl i změnu na programu této konference, který reagoval na projev Adolfa Hitlera ze dne 12. prosince 1941. V něm Hitler hovořil o nutnosti přistoupit rázně k řešení židovské otázky a ti, kteří způsobili tento konflikt, který stál Německo tolik mrtvých, musí zaplatit vlastními životy.¹⁰⁹

Výslovné usvědčení nacistů z úmyslné likvidace evropských Židů je velmi obtížné. Protokol z konference ve Wannsee,¹¹⁰ totiž výslovně nemluví o zabíjení a vyhlazování. Ovšem příložená tabulka, připravená stoupenci SS, která jasně vymezuje rozmístění židovské populace v Evropě a v SSSR, již obsahuje údaje dodané skupinami zvláštního nasazení. Jedná se tedy důkaz o počátku vyhlazování Židů na Východě.¹¹¹

Do jedenácti milionů Židů, kteří měli být povražděni, byli započítáni i Židé žijící v neokupované Francii, Anglii, Irsku, neutrálním Švýcarsku a Švédsku, ve Španělsku, Maďarsku, Turecku a dosud neobsazené části Sovětského svazu. Heydrich, na základě pověření Göringa, předestřel, že Židé budou vyvražďeni, ti kteří přežijí uložené otrocké práce, budou zbaveni života nějakou radikálnější metodou. Dle Heydricha byli právě

¹⁰⁸ CHLÁDKOVÁ, *Terezínské ghetto*, s. 54.

¹⁰⁹ Michaela BURLEIGH, *Třetí říše*. Nové dějiny, Praha 2008, s. 530-532.

¹¹⁰ *Die Wannsee-Konferenz und der Völkermord an den europäischen Juden: Gedenk- und Bildungsstätte Haus der Wannsee-Konferenz: Katalog der ständigen Ausstellung*. Berlin: Haus der Wannsee-Konferenz, 2006.

¹¹¹ Richard RHODES, *Páni nad smrtí*. SS skupiny zvláštního nasazení a počátek holocaustu, Praha 2004, s. 216

takoví Židé oním zárodkem znovuoobnovení židovského rozmachu. Účastníci konference, uvedení v protokolu, projeví vlastní iniciativu ve snaze dospět k co neekonomičtějším a rychlejšímu vyřešení problému „evakuací Židů na Východ“ a zajištění „čisté“ Evropy. Nejvýznamnější postavy, které se konference zúčastnily, byly R. Heydrich, A. Eichmann, H. Müller nebo W. Stuckart. Oni sami tuto schůzku, dnes všem známou jako konference ve Wannsee, nazývali poradou státních tajemníků. Ještě toho samého dne R. Heydrich schválil udělení vyznamenání několika veteránům, kteří se účastnili masových poprav a dohlíželi na plynové komory na východní frontě. Cesta k vyhlazování ve velkém měřítku byla započata.¹¹²

Přípravy k plánovanému vyvražďování Židů začaly mnohem dříve než setkání hlavních nacistů ve Wannsee. Například v polském Lublinu byla zřízena specifická organizace, jejíž činnost dostala později krycí jméno Reinhard. Hlavou akce se stal velitel policie a SS v Lublinu - Odilo Globocnik. Krycí název operace s sebou nese ztrátu celkem jeden a půl milionu lidských životů, které nechali nacisté zplynovat v koncentračních táborech Sobibor, Belzec a Treblinka, kam byli Židé převezeni. První transporty mířily z lublinského ghetta do tábora Belzec, a to z důvodu nejkratší vzdálenosti mezi ghettem a táborem.¹¹³ Dne 17. března 1942 započala akce Reinhard, pro osoby v transportu ovšem vyhlazování začalo již ve vlcích smrti, v dobytčích vagónech jedoucích několik dnů. Zde byly oběti vtěsnány bez dostatku vzduchu, vody a jídla. Díky chaosu v prvopočáteční organizaci docházelo k nekonečným hodinám čekání na trati, které znamenaly pro mnohé osoby smrt. Na ostatní smrt čekala v jednom ze tří táborů smrti. Lidé zde byli zpočátku zplynováni výfukovými plyny nákladních automobilů, jelikož sem byli cíleně koncentrováni a měli být ve velkém a rychle zlikvidováni. Stejný osud v Československu postihl například lidické děti nebo stovky pacientů psychiatrické léčebny Dobřany v Plzeňském kraji, kteří stejně zahynuli v nákladních vozech na udušení oxidem uhelnatým. Později zde byly v koncentračních táborech vystavěny plynové komory.¹¹⁴ Belzec plnil svůj „úkol“ do prosince roku 1942, během 7 měsíců zde bylo zplynováno celkem 600 000 osob.¹¹⁵ Po ukončení deportací byla na jaře 1943 těla pálena, aby se

¹¹² BURLEIGH, *Třetí říše*, s. 533.

¹¹³ Jicchak ARAD, *Belzec, Sobibor, Treblinka. Vyhlazovací tábory akce Reinhard*, Praha 2006, s. 67.

¹¹⁴ Vojtěch KYNCL, *Stroje na smrt. Plynové vozy a nacistická technologie konečného řešení*, Praha 2014, s. 195-202.

¹¹⁵ RHODES, *Páni nad smrtí*, s. 229.

nacisté zbavili důkazů. Vězni, kteří kremace vykonávali, byli později zavražděni v Sobiboru.

Druhým otevřeným táborem byl, po zkušebním vraždění, v květnu 1942 Sobibor. První vlna zplynování trvala do konce července roku 1942 a stála život více než 90 000 Židů. Vraždění přerušily potřebné práce na železnici. Transporty mířily do Sobiboru do února roku 1943, do té doby tábor splnil dané „kvóty“, zemřelo zde na 250 000 lidí. Úkol převzal v červenci 1942 tábor Osvětim-Březinka, který se stal „nejvýkonnějším“ táborem. Celkový počet zavražděných se odhaduje na 870 000 obětí. V únoru 1943 navštívil Sobibor sám Heinrich Himmler, aby na vlastní oči viděl celý vyhlazovací proces.¹¹⁶

V Treblince byly od počátku zprovozněné tři plynové komory o výkonu 300 až 500 lidských těl za hodinu. V září 1942 nacisté zavedli do provozu dalších deset komor, přičemž se kapacita obětí za jednu hodinu navýšila čtyřnásobně. První transporty do tohoto tábora mířily z varšavského ghetta a svůj život zde ztratilo celkem 738 000 Židů z celého Generálního gouvernementu. Transportní vlakové soupravy přijížděly na nádraží 4 kilometry vzdálené od obce Treblinka, kde byly vlaky o 40 – 50 vagónech děleny na části po 20 a posílány do tábora. Zde již fungoval rychlý postup selekce. Přeživší deportovaní byli vyhnáni z vagónů, rozděleni podle pohlaví a donuceni svléknout se do naha a nahnáni do neznámé komory. Většinou byli do čtvrt hodiny usmrceni plynem. Nejúčinnější zbraní nacistů byla rychlost a brutalita celé operace. Než si oběti stihly uvědomit, co se děje a vzepřít se, již byly v plynové komoře, odkud nebylo úniku. Treblinka byla prvním táborem akce Reinhard, kde vypuklo povstání. Dne 2. srpna roku 1943 se pokusilo asi sedm set vězňů o demolici tábora a hromadný útěk, který byl pečlivě připravován od jara 1943. Svůj život si vybojovalo jen 70 z nich.¹¹⁷

Počet obětí vyhlazovacích táborů můžeme pouze odhadovat, neznáme totiž přesné počty transportů a informací o nich, protože oběti nebyly nijak registrovány, tetovány ani jinak značeny. Nebylo to tehdy ještě nutné, brzy je usmrtily životní podmínky nebo plyn.

První koncentrační tábory byly v Německu zakládány ve třicátých letech. Je důležité podotknout, že všem známý pojem „koncentrační tábor“ byl poprvé použit v souvislosti búrských válek v letech 1899 – 1902. Britové v nich shromažďovali africké

¹¹⁶ ARAD, *Belzec, Sobibor, Treblinka*, s. 300-303

¹¹⁷ Tamtéž, s. 304-307.

ženy a děti, aby jim bránili v poskytování pomoci bojujícím Búrům. V těchto táborech zemřelo 20 000 žen a dětí z důvodu zanedbání základní péče.¹¹⁸

Brzy po anulování všech článků ústavy z 28. února 1933, byly založeny koncentrační tábory *Dachau*, *Buchenwald* a *Sachsenhausen*. Za krátký čas vznikla další místa „nápravy“ politických vězňů, jakými byly *Bergen – Belsen*, *Ravensbrück* a po anšlusu Rakouska *Mauthausen*, *Gusen* a mnohé další. Na počátku roku 1941, tedy v době, kdy v těchto zařízení bylo uvězněno „malé množství“ vězňů jiné než německé národnosti. Himmler svým nařízením rozdělil koncentrační tábory do tří kategorií. Dle toho I. kategorie obsahovala tábory, v nichž se nacházeli političtí vězni většinou pokročilého věku, kteří dostávali lehčí práce, například v zahradách v pěstování a sklizni léčivých bylin. Jednalo se o koncentrační tábory *Dachau* nebo *Sachsenhausen*, zde byla ještě náprava vězňů možná. Do II. kategorie náležela taková zařízení, jejichž vězni spáchali velmi těžké činy zasluhující trest, ale zlepšení a možnost převýchovy zde stále existovala. Do této kategorie spadaly tábory *Buchenwald*, *Flossenbürg* a *Auschwitz II – Birkenau*. III. skupinu utvářeli tzv. asociálové, tedy těžce převychovatelní, kteří byli umístěni například v *Mauthausenu* či *Gross-Rosenu*.¹¹⁹

Vzorem pro všechny koncentrační tábory se stal v roce 1933 Němci první založený koncentrační tábor *Dachau*. Všechna tato zařízení se začala stejně parcelovat na úsek velitelství, politického oddělení, hlavního vedení, ochranné vazby, správy a táborového lékaře.¹²⁰

Prvním vyhlazovacím táborem byl na sklonku roku 1941, zřízeném na bývalém polském území, tábor v Chelmu. Stejně jako v táborech akce Reinhard se zde k vraždění využívalo výfukových plynů, přesněji řečeno oxidu uhelnatého. Zkušenosti s jeho „aplikací“ nacisté znali již z programu „eutanázie“, který probíhal v Německu od září 1939 do pozdního léta 1941. Program si vyžádal životy u více než 70 000 duševně chorých a nevléčitelně nemocných, jeho konání měla na starost organizace T4. Název byl odvozen od sídla organizace - Tiergartenstrasse 4 v Berlíně. Hlavní osobou odpovědnou za provedení akce byl Viktor Brack. Akce musela být ukončena kvůli vnitřnímu tlaku, který začal v nacistickém Německu panovat, jelikož se příbuzní začali ve velkém zajímat

¹¹⁸ M. HUGHES - Ch. MANN, *Hitlerovo Německo*, s. 102.

¹¹⁹ Lubomír CHOBOT, *Encyklopedie válečného zajetí a internace II.: o životě v nacistických ghettech, táborech, věznicích a káznicích v letech 1933-1945*. Český červený kříž [online]. Praha: Český červený kříž, 2018 [cit. 31-10-2020]. Dostupné z: <https://www.cervenykriz.eu/cz/729/EVZ-II.pdf>.

¹²⁰ Eric FRIEDLER, Barbara SIEBERTOVÁ, Andreas KILIAN, *Svědkové z továrny na smrt*, Praha 2007, s. 9-10.

o příčinu smrti svých svěřenců, ale vraždy „nevyčísitelně nemocných“ pokračovaly v centrech pro eutanázii dále.¹²¹

Vzhledem k vysoké nespolehlivosti a finanční náročnosti vyvražďování oxidem uhelnatým, které způsobovaly často poruchy motorů nákladních aut a vysoké spotřeby pohonných hmot, byli nacisté nuceni hledat nový a o to efektivnější způsob likvidace. V době, kdy velitel tábora Osvětimi Rudolf Höss vykonával v září 1941 služební cestu, vyzkoušel jeho zástupce Fritzsche k usmrcení ruských zajatců z vlastní iniciativy cyklon B. Od této chvíle se cyklonu B (smrtící plyn, sublimující z krystalek určených k hubení hmyzu) začalo v Osvětimi používat pro svou „účinnost“ ve velkém.¹²²

Koncentrační tábor Osvětim byl zřízen v květnu roku 1940 jako pracovní tábor, kde se jeho velitelem stal 4. května 1940 výše zmíněný Rudolf Höss (velitel ochranné vazby v koncentračním táboře Sachsenhausen). První skupinu vězňů zakládající tábor tvořilo tři sta místních Židů. Na žádost Hösse byla 20. května téhož roku do tábora přivezena skupina třiceti německých zločinců ze Sachsenhausenu, aby vykonávali dozor nad vězni. Stali se tak z nich první „kápové“, dobře známí svou krutostí, tvořící nedílnou součást stroje smrti, který měla Osvětim představovat. První transporty, vezoucí polské politické vězně, začaly do tábora mířit od června 1940.¹²³

Osvětimský táborový komplex koncem roku 1943 čítal kmenový tábor *Auschwitz I*, koncentrační a vyhlazovací tábor *Auschwitz II (Osvětim – Brzezinka)* a koncentrační tábor *Buna – Monowitz (Auschwitz III)* a k tomu dalších 46 vedlejších táborů.¹²⁴

Ve svém místopřísežném prohlášení R. Höss uvedl, že pro tábor Osvětim pracovali dva lékaři SS, kteří měli na starost přijíždějící transporty vězňů, na nichž měli vykonat následnou selekci. Vyděšení lidé procházeli kolem jednoho z lékařů, který bez jejich vědomí rozhodoval o tom, zda zemřou ihned nebo budou posláni na těžkou práci, která je měla zabít později. Práceschopní byli posíláni do tábora, ostatní okamžitě do likvidačního zařízení. Malé děti byly vražděny bez výjimky, neboť nebyly schopné práce, stejně jako staří lidé. I přes utajování celé operace vznikala, z neustálého spalování lidských těl, takový zápach, že všichni lidé v okolních obcích museli vědět, co se v táboře odehrává.¹²⁵

¹²¹ ARAD, *Belzec, Sobibor, Treblinka*, s. 17.

¹²² Rudolf HÖSS, *Velitelem v Osvětimi. Autobiografické zápisky*, Praha 2007, s. 205.

¹²³ Bohdan RYMASZEWSKI, *Generations should remember*, Oświęcim 2003, s. 21-22.

¹²⁴ FRIEDLER, SIEBERTOVÁ, KILIAN, *Svědkové z továrny na smrt*, s. 8.

¹²⁵ KOLEKTIV AUTORŮ: *SS v akci. Dokumenty o zločinech SS*, Praha 1960, s. 324.

První krematoria začala spalovat mrtvá těla v srpnu 1940 a nacházela se v kmenovém táboře. Od jara 1942 byli Židé zabíjeni v plynových komorách v Brzezince, zde byla ovšem těla usmrčených pohřbívána na přilehlých polích, protože zde nebyla vystavěna žádná krematoria. Později museli vězni těla vyzvednout a spálit, protože nacisté započali se zakrýváním stop po těchto masových vraždách. V první polovině roku 1943 byla dokončena stavba čtyř velkých plynových komor spolu se spalovacími pecemi. Denně bylo možné při plném výkonu zlikvidovat až k 12 000 lidských obětí.¹²⁶

V listopadu 1944 se transporty na východ zastavily z důvodu rychlého postupu Rudé armády na východě a spojeneckých armád na západě. Nacisté byli nuceni vyklízet své koncentrační a zajatecké tábory. Snažili se o likvidaci nejen objektů, krematorií ale i svědků svých zločinů. V lednu roku 1945 sovětská armáda pronikala od Visly k řece Odře, americká armáda se již nacházela v Německu. Problém pro nacisty představovaly stále přeplněné koncentrační a vyhlazovací tábory. Zavraždit všechny osoby, které byly zde vězněny, nebylo možné. Nezbýval již čas na jejich likvidaci. Před uzavřením a evakuací tábora příslušníci SS nechali odstřelit plynové komory a krematoria a spálit veškerou táborovou agendu, aby tak po sobě nezanechali žádné stopy. Na počátku roku 1945 byli v mrazivém počasí, chůze schopní osvětimští vězni, vyhnáni na pochod do západněji položených koncentračních táborů, dnes označovaným „pochod smrti“. Ostatní nemocní byli ponecháni v táboře, kde měli časem sami zemřít. Dne 27. ledna 1945 bylo při osvobození Rudou armádou nalezeno 7 000 vězňů.¹²⁷

Pochody smrti se staly vrcholem nejkřutějších represí nacistického režimu. Většina přeživších se shoduje, že pochod smrti byl nejhorším zážitkem, který od počátku svého zajetí prožili. Pochody předčily každodenní táborové selekce, hladovění nebo mučení. Nelidsky s nimi zacházeli doprovázející příslušníci SS, kteří jim mnohokrát odepřeli veškeré potravinové přídělky i vodu, odstřelovali dezertující, nemocné nebo chůze nemohoucí, v mrazech je nechávali přespávat venku či ve studených stodolách a bez odpočinku je hnali po trase pochodu.¹²⁸

Organizované přesuny vězňů měly jasný účel, nikdo se nesměl živý dostat do rukou spojeneckých armád. Takovýchto pochodů byl nespočet, mnohokrát do sebe splývaly nebo se postupně rozdělovaly. Trasy jednotlivých pochodů lemovaly hroby zastřelených nebo

¹²⁶ RYMASZEWSKI, *Generations should remember*, s. 21-22.

¹²⁷ Tamtéž, s. 54-55.

¹²⁸ Laurence REES, *Osvětim: nacisté a "konečné řešení"*, Praha, 2016, s. 268.

zemřelých obětí. Několik takovýchto přesunů nacisté organizovali i přes území Sudet. Například ženský pochod z Helmbrechtsu do Prachatic či z Grunbergu do Volar.

Jako řada událostí, odehrávající se na sklonku druhé světové války, trpí i historie pochodů smrti nedostatkem přesných údajů. Stěžejní dokumentaci nacisté ničili, většina informací vychází z ústního svědectví přeživších či civilních obyvatel v místě průchodu pochodů.¹²⁹

2.6. Založení státu Izrael, děti oběti holokaustu

„Sehnali nás, děti, dohromady, že nás zastřelí. Některé se pokoušely utéci. Ty však zastřelili na místě.“¹³⁰ (Vzpomínka Rózy Goldensteinové, kdy jako dítě zázrakem unikla zastřelení do hromadného hrobu)

Po skončení druhé světové války vkládali přeživší Židé obrovské naděje do vyřešení sporů v Palestině, zemi zaslíbené, kam se chtěli po staletí navrátit. První velký pokus o návrat do své pravlasti zorganizovali Židé mezi roky 1882 a 1903, kdy svůj počet v Palestině téměř zdvojnásobili. Druhá migrační vlna se uskutečnila na konci první světové války, kdy byla Palestina osvobozena od Osmanské říše a přišla do správy pod Britský mandát. Ještě před první světovou válkou sionisté uvažovali, že by svůj nový domov směřovali do Argentiny, kam by byla ovšem z Evropy daleko těžší migrace. Po roce 1918 tedy začala do Palestiny proudit silná migrační vlna evropské židovské populace, což se ovšem přestávalo líbit místním Arabům a začalo docházet k řadě střetů, jelikož židovští turisté začínali skupovat značnou část zemědělské půdy a zakládat farmy. Britové se nepostavili jasně ani na jednu stranu a spíše lavírovali a využívali vždy situace mezi oběma národy, tak aby to bylo pro Británii co nejvýhodnější.¹³¹

S nástupem nacismu v Německu a následném sledu protižidovských represí sílil proud židovských emigrantů, toužících nalézt v Palestině nový domov a zároveň záchranu. Ve třicátých letech přišlo do Palestiny téměř čtvrt milionu Židů. Arabové tvrdě na Britech požadovali úplné zastavení imigrace. Celá situace vyústila k arabskému povstání doprovázené stávkami a šarvátkami mezi oběma národy. Pomoci měla tzv. Peelova komise, jež chtěla omezit počet příchozích imigrantů na 12 000 ročně a rozdělit území

¹²⁹ Jaroslava KREJSOVÁ, *Přes Volary přešla smrt. Pochod smrti očima pamětníků*, České Budějovice 2008, s. 17-18.

¹³⁰ Guido KNOPP, *Holocaust*, Praha 2008, s. 80.

¹³¹ Marek ČEJKA, *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*, Brno 2013, s. 20-51

mezi Židy a Araby a vlastní britské území. Přes nesouhlas Židů byl tento návrh přijat, ale Arabové ho striktně odmítli. Neutichající nepokoje měla zastavit druhá, Woodheadova komise, která Židům zmenšila jejich potencionální území. Ani tento návrh ani jedna strana nepřijala.¹³²

Řešení přinesla až *Bílá kniha* vydaná Brity v roce 1939. Tento pakt omezil židovskou imigraci do země na 15 tisíc osob ročně v následujících pěti letech, poté měla být migrace řízena samotnými Araby. Židé byli navíc omezeni v nákupu půdy. Přes hlasitý nesouhlas sionistů, britskou opozicí i Společností národů, byla listina přijata.¹³³ Tento krok předznamenal do budoucna pro Židy velmi těžké časy.

Druhá světová válka neměla sama o sobě na území Palestiny vliv, boje se odehrávaly v oblastech severní Afriky, Iráckého království či Sýrie. Válka ovšem rozdělovala obyvatele Palestiny, na ty, jenž podporovali Velkou Británii, a na ty, kteří se hlásili k nacistickému Německu s Itálií. Ačkoli Británie nepodpořila Židy v otázce migrace, protože akceptovala platnost Bílé knihy, a to bez ohledu na krutosti nacistů, Židé Brity podporovali. Uvnitř britské armády fungovala i židovská brigáda o 26 tisících mužích. Ovšem je nutné podotknout, že i v židovských řadách se nacházely radikální skupiny, které proti Bílé knize bojovaly tím, že jednaly či podporovaly nacisty.¹³⁴

Na konci 2. světové války, měli Židé velká očekávání ohledně vyřešení situace v Palestině. Ve válečném období vláda Winstona Churchilla slibovala rozdělení Palestiny mezi Židy a Araby. Churchill však volby prohrál a k moci se dostala strana Labour Party. S výsledky voleb byli Sionisté spokojeni, již dříve tato strana požadovala pro židovské migranty volný vstup do Palestiny. Přikláněla se i k myšlence zřízení samostatného židovského státu na celém území Palestiny a vystěhování Arabů do okolních států. Labour Party ovšem po vítězství ve volbách své hlavní kroky přehodnotila a přešla se na stranu Arabů. Kvóty pro nově přicházející Židy stanovila na 1 500 osob měsíčně. V daný okamžik, v jakém byla židovská komunita v tomto období, byla tato zpráva o britském rozhodnutí zdrcující. Zejména pak pro ty, kteří přežili nacistické krutosti a ve válce ztratili své nejbližší. Židé přeživší holokaust viděli v Palestině svůj nový začátek.¹³⁵

¹³² Tamtéž, s. 26., Miloš POJAR. *Izrael*, Praha 2009, s. 44-45.

¹³³ ČEJKA, *Izrael a Palestina*, s. 50.

¹³⁴ Michael KRUPP, *Sionismus a Stát Izrael: historický nástin*, Praha 1999, s. 99.

¹³⁵ Tamtéž, s. 103.

Násilnosti na sebe nenechaly dlouho čekat. Opět začaly sílit střety mezi Židy s Araby a Brity, do Palestiny mířilo mnoho ilegálních židovských migrantů a sílila podzemní židovská organizace Hagana. Britové odpověděli silným protiútokem nazvaným „Černý šabat“, kdy po dva týdny pořádali razie se zatýkáním členů teroristické organizace. Hagana se ovšem brzy stáhla a začala napomáhat ilegálním migrantům, aby se snáze do Palestiny dostali. Situace se pro Brity zdála neúnosná, proto 15. února roku 1947 předala tento problém oficiálně do rukou Organizace spojených národů.¹³⁶

Organizace spojených národů pro vyřešení nepokojů v Palestině vytvořila speciální komisi, ta vznikla již v květnu 1947 s označením Zvláštní výbor Spojených národů pro Palestinu (zkráceně UNSCOP). Jednalo se o vybrané zástupce z jedenácti neutrálních zemí, konkrétně Kanady, Austrálie, Švédska, Nizozemí, Jugoslávie, Íránu, Indie, Peru, Guatemaly a Uruguaye a Československa. Ačkoli ne všechny státy, ve věci Palestiny, byly tak úplně neutrální, byla skupina velice vyvážená. Kupříkladu Československo pomáhalo Židům v přesunu z východní Evropy do Německa. Státy Jugoslávie, Írán nebo Indie se zase, díky svému četnému muslimskému obyvatelstvu, stavěly na stranu Arabů.¹³⁷

Proběhlo mnoho návrhů na rozdělení území na část židovskou a Arabskou, ovšem Arabové na tento návrh nechtěli přistoupit. Nakonec se na Valném shromáždění v sídle OSN v New Yorku 29. listopadu 1947 rozhodovalo o přijetí mezi většinovým nebo menšinovým plánem. Většinový plán rozděloval území mezi Araby (43 % území) a Židy (56 % území), Jeruzalém měl být veden mezinárodní správou. Menšinový plán měl myšlenku udělat z Palestiny federální stát obou národů. Shromáždění neslo označení rezoluce č. 181. V hlasování se za většinový návrh postavilo celkem 33 zemí, 13 států bylo proti, 10 se hlasování zdrželo. Thajsko se dokonce hlasování nezúčastnilo. Pro tento návrh se vyslovila většina Evropy, včetně Československa, plán podpořily i tehdejší supervelmoci Spojené státy a Sovětský svaz. Proti hlasovaly všechny arabské země, ale také například Řecko. V Palestině začaly opět ohromné násilnosti ze strany Arabů, kteří s nechtěli smířit se svým ztraceným územím.¹³⁸

Dne 14. května 1948, jeden den před koncem Britského mandátu, došlo k oficiálnímu vyhlášení samostatného státu Izrael. Shromáždění prozatímní vlády se uskutečnilo v tento den v muzeu města Tel-Aviv. Byla zde slavnostně přečtena Deklarace

¹³⁶ Rozdělení mandátní Palestiny (1947). In: Izrael a Palestina – historie a současnost [online]. [citováno 1.11.2020]. Dostupné z: <http://www.izraelapalestina.cz/?p=179>.

¹³⁷ Howard SACHAR, *Dějiny státu Izrael*, Praha 1999, s. 241.

¹³⁸ Rozdělení mandátní Palestiny (1947).

nezávislosti Státu Izraele a druhý den pak nově vzniklý stát Izrael diplomaticky uznal americký prezidentem H. Trumanem se Sovětským vůdcem J. Stalinem. Uznání Izraeli přičkla také většina států východní i střední Evropy, včetně Československa. Arabská nenávisť na sebe nenechala dlouho čekat a Izrael tak čekal první válečný konflikt, který vešel do dějin jako první izraelsko-arabská válka.¹³⁹

K prudkému navýšení nově přichozích Židů do země velice přispěl takzvaný „Zákon o návratu“. Ten vzešel v platnost v létě roku 1950 a zaručoval všem Židům právo stát se občanem státu Izraele. První kořeny zákona byly položeny již v Deklaraci nezávislosti Státu Izraele, kde se uvádí, že země bude otevřena všem Židům ze všech států světa. Židé se do Izraele stěhovali doslova z celého světa, a to v hojných počtech.¹⁴⁰

Aby se na hrůzy šoa nezapomnělo, byl ve městě Jeruzalém v roce 1953 zřízen Památník obětí a hrdinů Holocaustu, v hebrejštině Jad Vašem. Toto muzeum je rozděleno do několika budov, soch a památníků, jehož posláním je dokumentovat historii židovského národa v období druhé světové války. Součástí muzea, které slouží i jako vzdělávací centrum, je největší světový archiv holocaustu, ve kterém se nachází přes 63 miliónů stran archiválií, tisíce filmů a téměř 300 000 fotografií. Jad Vašem se snaží uchovat a uctít památku na 6 miliónů zavražděných židovských obětí a předat odkaz holocaustu dalším generacím.¹⁴¹

Je velmi bolestivé myslet na to, jaký přímý dopad měla válka na děti, zvláště pak na ty židovské. Děti vnímaly válku stejně jako jejich rodiče, postihly je protižidovské zákony, byly násilně umístěny do ghatt, deportovány do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde byly posléze vybírány na pokusy lékařů a vražděny. Takto perzekuovaných a týraných dětí přežilo úplné minimum. Nejdříve byly šikanovány perzekučními nařízeními a posléze svým okolím. Bylo jim odepřeno vzdělání, následně byly zbaveny svého domova a poslány do ghetta, v některých případech i bez rodičů. V ghettu se musely postarat o sebe i své sourozence, byly týrány zimou, hladem, fyzickými tresty a zejména nedostatkem rodinného zázemí. Nejhůře na tom byly děti v ghettu Lodži a ve Varšavě. Školy zde byly přísně zakázány, později však byly (v říjnu 1941) povoleny, což pro děti znamenalo alespoň jedno jídlo denně! Nakonec ale v ghettu bylo úplně vše zrušeno a děti byly ponechány vlastnímu osudu. Šancí na přežití bylo jejich zapojení do černého obchodu mezi

¹³⁹ ČEJKA, *Izrael a Palestina*, s. 78.

¹⁴⁰ SACHAR, *Dějiny státu Izrael*, s. 334.

¹⁴¹ BARTEL, *Holocaust*, s. 38-39.

ghettem a zbytkem Varšavy. I někteří rodiče posílali své děti do města, za zdi ghetta, pro jídlo, které jim lidé občas dali. Je nutné podotknout, že správce ghetta Cerniakow se všemožně snažil zařídit pro děti, co nejvíce výhod. Například pro děti bez domova chtěl opravit různá zbořeniště, což se mu ovšem nepovedlo. Občas se utvořily skupinové gangy náctiletých, které se s ghettem sžily a staraly se samy o sebe. Starší děti musely mnohem rychleji dospět, neboť se musely postarat o mladší sourozence. Musely pašovat jídlo a pracovat, aby přežily.¹⁴²

Život v ghettě končil předvoláním do transportu. V tom nejhorším případě byly děti poslány do dalšího transportu směr na východ, odkud se již nevrátily. Povětšinou byly deportovány se svými rodiči, někdy ale byly vypravovány samostatné dětské transport, ze kterých ve většině případů děti mířily z rampy přímo do plynové komory. Tábory přežilo velmi málo dětí. Německý Žid Werner Galnik, tehdy asi dvanáctiletý, který byl deportován nejprve do lotyšského ghetta a poté do koncentračního tábora Stutthof, vzpomíná na podmínky v táboře takto: „Byli jsme samá veš a spousta lidí z toho onemocněla tyfem a většina umřela, bylo tam tolik nemocných a mrtvých, že už se o ně ani nikdo nestaral. Nemocní dostávali jen poloviční přídělky, aby dřív umřeli. Kolem leželo tolik mrtvol, že už o ně nikdo nedbal. Pozdě večer jsme se museli umýt studenou sprchou. Tam jsme taky museli namočit šaty do dezinfekce, ještě mokré je zase obléct a jít do práce. Z toho taky moc lidí onemocnělo“¹⁴³

Během operace Barbarossa se směly ruské a ukrajinské děti zabíjet od srpna 1941. Mnozí němečtí vojáci s tím však měli velké problémy. Na konci léta r. 1941 došlo k pogromu v městečku Bílá Cerkva, kde byli Židé vražděni jednotkami SS. Děti byly odděleny od dospělých a zavřeny do budovy bez jídla a vody na celý týden. Dětský pláč se rozléhal do širokého okolí a vojáky psychicky deptal, sami měli doma děti. Vojáci wehrmachtu se překotně snažili situaci řešit a děti zachránit. Dům jako první otevřel katolický farář sloužící u jednotky, který později ve zprávě napsal: „Ve dvou místnostech jsme našli asi 90 dětí ve věku od několika měsíců do 5, 6 či 7 let. ... Obě místnosti, kde byly děti umístěny, byly plné špíny. Děti seděly nebo ležely na zemi znečištěné jejich výkaly. Mnoha jen zpola oblečeným dětem seděly mouchy na nohou a na podbřišku. Některé větší děti (2, 3, 4 roky) oškrabávaly ze stěn omítku a jedly ji. Vzduch odporně páchl a malé děti, hlavně ty, které byly staré jen pár měsíců, bez ustání plakaly a

¹⁴² Raul HILBERG. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945*. Praha 2002, s. 132-140.

¹⁴³ HOLLIDAYOVÁ, *Holocaust a válka očima dětí*, s. 62.

sténaly.“¹⁴⁴ Ač byla snaha ze strany vojáků děti zachránit, kariérista Reichenau, generál - polní maršál, výslovně rozkázal židovské děti popravit.¹⁴⁵

Mnoho dětí si stejně jako Werner Galnik během války vedlo osobní deník, díky němuž víme, co pro ně konkrétně psaní zápisků znamenalo, když prožívaly každý den s vědomím, že může být jejich posledním. Do svých zápisků otiskly své nejnítější pocity a emoce, některé děti si z deníku udělaly nejlepšího přítele, jiné jej psaly záměrně jako důkaz o nacistických zločinech. Deníky ukazují každodennost života během holokaustu, velikou dřinu ve shánění nezbytností a bolestivé sledování přátel, kteří byli deportováni na smrt. Psát si deník navíc nebylo jednoduché, dítě si totiž muselo sehnat psací potřeby, což nebylo v koncentračním táboře nebo ghettu vůbec snadné. Psaní deníku dětem sloužilo nevědomky jako terapie. Ve svých zápiscích, často emotivně laděných, totiž mohly nacistům vyhrožovat, nadávat či slibovat odplatu. Často také deníku svěřovaly svou bolest, tu, kterou nemohly nebo nechtěly projevit svému okolí. Dochované zápisky nesloužily jejich majitelům pouze jako hojivý prostředek, ale daly průchod jejich talentu, kreativité a hloubce myšlení. Mnohé děti byly schopny napsat a zároveň si uvědomit, že ne všichni Němci jsou nacisty, a že ne všichni spojenci jsou přáteli. Deníky odhalují dětskou moudrost, soudnost, hlubokou reflexi, nezdolnost a ochotu pomáhat druhým i za cenu ztráty vlastního života.¹⁴⁶

¹⁴⁴ KNOPP, Holokaust, s. 78.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 83.

¹⁴⁶ HOLLYDAYOVÁ, *Holokaust a válka očima dětí*, s 11.

3. Výuka holokaustu na základní škole

Proč učit děti již na základní škole o holokaustu? Z mnoha důvodů. Holokaust se stal civilizačním zlomem 20. století, jeho představení žákům nastíní, kam až mohou předsudky a xenofobie daleko zajít. Žáci se díky tomuto tématu mohou zamyslet nad tehdejším způsobem porušování lidských práv a srovnat ho s dnešní realitou. Dále jim značně pomůže uvědomit si, že hrozba genocidy je neustále přítomná.

Tato kapitola stručně nastiňuje ukotvení tématu holokaust v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy, dále pak obrodu výuky dějepisu na začátku 90. let, kdy se ve výuce změnilo téměř vše, od nových učebnic až po vyučovací metodiku. V prosinci roku 1989 byl vydán Metodický pokyn pro základní a střední školy, který proklamoval odstranění marxistické historiografie z výuky. V 90. letech byly několikrát přepracovány učební osnovy pro ZŠ i SŠ. Žáci měli být vedeni v duchu demokracie, humanity a tolerance.¹⁴⁷ Kapitola dále ukazuje, jak učitelé po Sametové revoluci v roce 1989 metodicky uchopili nové téma holokaust, které se do té doby nevyskytovalo v povinných osnovách škol, bylo pouze na odvaze každého učitele, zda se rozhodl toto téma žákům otevřít.

Po uvolnění komunistického režimu v 90. letech začali veřejně sdělovat svá svědectví přeživší Židé, do té doby přednášející jen v soukromých seminářích, konajících se povětšinou v jejich bytech. Dále začali veřejně promlouvat pamětníci, historici a pozůstalí obětí holocaustu vzpomínající v rámci svých rodin a mezi přáteli na válečné hrůzy. První vzdělávací programy na téma holokaust pro učitele začalo vyvíjet Židovské muzeum v Praze (v roce 1996) a Památník Terezín (vzdělávací oddělení bylo založeno v roce 1993). Stěžejní odborná průprava pedagogů byla velice potřebná a užitečná, protože ve svém důsledku pak znamenala, že někteří ze schopných angažovaných učitelů se podíleli na tvorbě systematické výuky a vzdělávacích programů v předmětech jako občanská výchova, dějepis a základy společenských věd. Vše vyústilo k přípravě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Tento dokument platný pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání je určen všem základním školám, včetně těch, které vzdělávají žáky s lehkým mentálním postižením, a víceletým gymnáziím.

¹⁴⁷ František PARKAN, *Didaktika dějepisu*. Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2014.

V neposlední řadě kapitola nastiňuje nebezpečí popírání holokaustu a jeho nutnost představení tohoto tématu již na základní škole.

3.1. Ukotvení holokaustu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání

Vyučovací předměty dějepis a výchova k občanství jsou zakotveny v RVP ZV ve vzdělávací oblasti *Člověk a společnost* společně, protože výchova k občanství je v dnešním školství pojata jako předmět s dějepisem úzce spjatý. Oproti dějepisné výuce, která je pojata více faktograficky a obsahuje výběr učiva o celé lidské minulosti, výchova k občanství je pojata více prakticky a zaměřuje se na současné postavení člověka ve světě. „Vzdělávací obor Dějepis přináší základní poznatky o konání člověka v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Vzdělávací obor Výchova k občanství se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb.“¹⁴⁸ Proto je namístě, aby vyučující těchto dvou předmětů společně spolupracovali a dětem propojovali vzájemné poznatky. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání,¹⁴⁹ aktualizovaném ústavem pedagogickým v Praze roku 2017 je v kapitole 5.5 *Člověk a společnost* jako součást vzdělávací oblasti vymezena i klíčová oblast prevence xenofobních, rasistických a extrémistických postojů. V současné době je kladen důraz na výuku dějin 19. a 20. století, což je doba, kde leží kořeny většiny našich sociálních i společenských jevů a tím pádem i kořeny chování nás samých. Žáci by prostřednictvím výuky dějepisu již neměli memorovat prostá data a historické události bez souvislostí, ale pochopit, že dějiny jsou otevřenou problematikou, která se prolíná a v životě lidstva cyklí. Proto je na učitele kladen apel, aby svůj vyučovací předmět vedli interdisciplinárně.

Sama vzdělávací oblast *Člověk a společnost* zmiňuje např. rozvíjení orientace v mnohotvárnosti historických, sociokulturních a etických faktů, které jsou součástí našeho každodenního života a dále také úctu k vlastnímu národu i národům a etnikům jiným. Je tedy velice nutné zařadit do obsahu vzdělávacího oboru Dějepis moderní dobu čili období 20. století. Historické události jako období Výmarské republiky a 2. světové války,

¹⁴⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní školy. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005, s. 35-36.

¹⁴⁹ Dále jen RVP.

včetně holocaustu vyučované proškoleným a aktivním pedagogem, pak může splnit očekávaný výstup daný RVP ZV. Výstupem v tématu holokaust je schopnost žáků identifikovat a charakterizovat totalitní režim, příčiny jeho nastolení v daných souvislostech a zaujmout odmítavý postoj k antisemitismu a rasismu z hlediska obecných lidských práva svobod. Další nedílnou součástí RVP ZV jsou průřezová témata, která jsou nedílnou součástí základního vzdělávání a dopomáhají rozvíjet osobnost žáků. RVP ZV vždy obsahuje popis konkrétního průřezového tématu a jeho hlavní přínosy k rozvoji osobnosti žáka. Průřezových témat se v RVP ZV nachází celkem šest:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Z uvedených průřezových témat jasně vyplývá, že s výjimkou Environmentální výchovy (pro základní školy až moc složité, na SŠ lze propojit například předmětem chemie či zeměpisu) lze ve všech pěti ostatních tématech aplikovat výuku o holocaustu k dosažení požadovaných vědomostí, dovedností a schopností žáka. Výuka o holocaustu je nanejvýše důležitým a prospěšným tématem při formování osobností žáků základních škol, jelikož prochází napříč průřezovými tématy i celými vzdělávacími celky.

V průřezovém tématu *Osobnostní a sociální výchova* by vyučující měl žáka vést k porozumění vlastní osoby i svého okolí. Dále by měl žáka směřovat k aktivnímu postoji v obhajování a dodržování lidských práv a svobod, které se naplňují v průřezovém tématu *Výchova demokratického občana*.

Ve Výchově k myšlení v evropských a globálních souvislostech je očekávaným výstupem porozumění žáka sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy, k čemuž žák nemůže dospět bez působení *Osobnostní a sociální výchovy*. Učitel by se měl dále snažit vytvořit v žácích pocit hrdosti, že jsou Evropany.

V dnešní době je velice aktuální dopad *Multikulturní výchovy*. Svět je otevřený, dochází k tzv. globalizaci. Lidé mohou vycestovat téměř kamkoli za zlomek času, oproti tomu, jak tomu bylo v minulosti. Díky těmto aspektům se kultury střetávají a prolínají. Žáci by měli být novým kulturám otevření a učitel by se měl snažit ve svých žácích potlačit xenofobní myšlení.

Mediální výchova je ve výuce téměř nezbytná. Školy již dnes disponují moderními IT technologiemi a kantoři tak mohou svou výuku opřít o video a audio ukázky. Je dobré, když učitel žákům uvádí zdroje informací, o kterých přednáší, aby se žáci na ně mohli kdykoli odkázat. Stěžejním výstupem je totiž naučit žáky kriticky přemýšlet a umět si vytvořit jasný názor na dané téma, jež nám média prezentují a nenechat se snadno ovlivnit.

3.2. Didaktické přístupy k výuce holokaustu po roce 1989 ve srovnání s aktuální výukou

Jak již bylo výše zmíněno téma holokaust, je v rámci výuky dějepisu poměrně mladé. Před rokem 1989 bylo vyučováno pouze některými učiteli a do učebnic bylo doplněno až v 90. letech minulého století.

Hlavními historickými milníky tématu holokaust byly po Sametové revoluci:

- rok 1939
- zločiny proti lidskosti
- rok 1945

Téma holokaustu ve výuce je velice obtížné nejen pro žáky, ale i pro samotné učitele. Jen samotný fakt, že se tato událost stala v minulém století, je těžce stravitelný. V 90. letech výuka o holokaustu zabírala většinou jednu vyučovací hodinu nebo kantoři o tomto tématu krátce pohovořili v rámci výuky o 2. světové válce. Většina učitelů zasadila počátky holokaustu do roku 1939, tedy od vzniku Protektorátu Čechy a Morava, dále zmínili židovské perzekuce, transporty do ghatt a dále na východ, hrůzy koncentračních a vyhlazovacích táborů a celé téma ukončili pochody smrti a osvobozením. Holokaust byl vyučován jako prostý fakt, žáci nebyli vybízeni k přemýšlení ani ke srovnávání. Toto téma bylo navíc představeno pouze ve vyučovaném předmětu dějepis. Mnoho učitelů zapomnělo holokaust zasadit do vlastního regionu, představit Židy, co se jejich národu, kultury a náboženství týče. Téma bylo navíc uzavřeno rokem 1945, což milně v dětech evokovalo jakýsi „šťastný konec“, opak byl ale pravdou.¹⁵⁰

Dnes se výuka poměrně dost oproti minulosti liší, je kladen obrovský apel na zasazení tématu do vlastního regionu, děti pak snáze na příkladu ze svého domova chápou vyučovanou látku. Důležité je, aby učivo o holocaustu nebylo vytrháváno z kontextu, ale bylo přednášeno v rámci domácí i celosvětové historie a nezapomínalo na dějiny rasismu. Důraz by se neměl klást pouze na samotný fakt, že se holocaust stal.

¹⁵⁰ Denisa GLACOVÁ, *Konec dobrý, všechno dobré? (workshop)*, seminář pro pedagogy Židovského muzea v Praze, Praha 11. 3. 2019.

Především by se měli učitelé pokusit se svými žáky zhodnotit jeho příčiny, srovnat je s dnešními světovými událostmi a následně své šetření vyhodnotit. Holokaust by neměl být prezentován pouze jako minulost, jako jedna epizoda lidských dějin, ale mělo by se na něj pohlížet jako na současnou i budoucí hrozbu, které by se lidstvo mělo snažit předejít. V opačném případě nebude mít výuka o něm jiný smysl než čistě historický, což je až jeden z posledních cílů, které si dnešní učitel klade. Holokaust jistě není jedinou takovou událostí, která by se měla nejen žákům často připomínat a neustále konfrontovat s aktuálním děním ve světě, ale je jedním ze stěžejních příkladů toho, čeho jsme jako lidstvo schopni. Důležité je žákům ukázat a vysvětlit, že tato událost byla tak strašlivá díky nacistické průmyslovosti a masovosti, dále pak, že z hlediska myšlenky (vyhubit celý národ) je jedním z mnoha projevů rasistického smýšlení. V rámci genocid je holokaust v tomto směru bohužel jen jednou z mnoha a zas tak výjimečnou událostí není. Žáci si musí uvědomit. Že holocaust není uzavřenou kapitolou dějin. Dnes v době stoupajících neonacistických nálad a hlasitému antisemitismu, stále roste naléhavost výuky o projevech rasismu v historii a současnosti.

Není tedy dobré vyučovat holocaust pouze faktograficky. Dnešní učebnice pro žáky základních škol již s tématem holocaust zacházejí velice široce a odborně navíc dopředu děti na toto téma připravují. Již v šesté třídě se děti v rámci dějin středověku seznamují s židovskou komunitou, aby pro ně později nebyla nová a dokázaly vysvětlit, odkud Židé pocházejí, v čem se liší jejich náboženství od křesťanství a znaly pojem židovská diaspora. Důležité je neohraničovat holocaust letopočty 1939 až 1945, jako tomu bylo dříve, ale na počátku si s dětmi znovu zopakovat, kdo jsou Židé a připravit si jakési „základy“, na které budeme dále stavět. Například představit život Židů před válkou v našem městě. Milníky holokaustu každému učiteli udává Školní vzdělávací plán, který si vytvářejí učitelé dějepisu sami a dále je na každém vyučujícím jakou hodinovou dotaci tomuto tématu věnuje. Dále je pro autentičtější výuku dobré využívat v hodině práci s historickými prameny, protože s touto prací by se měly děti setkat jistě už na základní škole. Oproti minulosti má učitel výhodu, že již existuje celá řada výpovědí, od přeživších, které může pomocí techniky žákům v hodině představit, nebo ještě lépe přizvat si do hodiny pamětníka. Téma by nikdy neměl učitel ukončit rokem 1945 a osvobozením, protože pro přeživší tento neveselý příběh pokračoval dál. V dnešní výuce by učitel měl dětem ještě nastínit neveselou situaci přeživších, když se navrátili do svých domovů, které již byly domovy někoho jiného, když zjistili, že z rodiny přežili pouze oni, nebo když byly v rámci divokého odsunu společně s Němci vystěhovány za hranice našeho státu.

Dále by měl učitel ve stručnosti představit historii státu Izrael, což je dobré propojit s učitelem zeměpisu.

3.3. Popírači holokaustu

„Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“¹⁵¹ (Ustanovení §261a Trestního zákona)

Je nesmírně důležité sdělit žákům, že jsou ve společnosti lidé, kteří budou existenci holokaustu popírat a vyvracet. Že je to naprosto neuctivé ke všem obětem, které za nacistického nadvlády přišli o čest, majetek, své blízké nebo dokonce o svůj život. Úkolem učitele je nasměrovat žáky tak, aby ani v budoucnu popíračům neuvěřili a svým zdravým úsudkem a kritickým myšlením se k popírání holokaustu postavili odmítavě. Protože ne všichni lidé v dnešní společnosti, ačkoli jsou s historií druhé světové války a holokaustu včetně seznámeni, jsou tohoto úsudku schopni a popíračům věří.

Deborah E. Lipstadtová v roce 2001 sepsala svou publikaci *Popírání holocaustu* na popud veřejného mínění v USA, kdy výsledky uvázaly, že 22% dospělých a 20% studentů připustili, že holokaust nikdy nebyl. Lipstadtová připouští, že na odpovědi mohly mít vliv špatně položené otázky nebo fakt, že holocaust připadá lidem tak neuvěřitelný, že se snad ani nestal. Procento kladných odpovědí a současné sílení antisemitismu ve světě, bylo však tak varující, že se Lipstadtová rozhodla k napsání knihy.

Popírači navazují na nacistické myšlenky a tvrdí, že oběťmi holokaustu nejsou Židé, ale Němci a celý zbytek světa, který Židé oklamali. Hlásají, že záměrem nacistů bylo pouze Židy vystěhovat, nikoli je plošně vyhladit. Dále tvrdí, že neexistuje žádný důkaz o tom, že by docházelo k vyvražďování. V táborech sice lidé umírali, ale prý následkem útrap války, kdy krematoria sloužila pouze ke spalování mrtvých těl, nikoliv k usmrcování lidí. Někteří zachází tak daleko, že dle nich, byly podmínky v táborech pro Židy dobré, že měli dostatek jídla a tepla, a dokonce i plavecký bazén apod. Říkají, že zabiti byli pouze nebezpeční Židé, jako například špioni, sabotéři a kolaboranti. Vrahy většiny mrtvých byli údajně Sověti a neexistují důkazy o tom, že by jich zemřelo 6 miliónů, dokonce to prý ani není možné, protože většina židovstva emigrovala ještě před začátkem války. Dále uvádějí, že holokaust je čistě židovské spiknutí s vidinou odškodnění a získání co nejvíce peněz

¹⁵¹ Petr ČERNÝ, *Popírání holocaustu v právních souvislostech*. In: Trestněprávní revue 7/2007. Praha 2007, s. 185.

pro Izrael. Jak píše Lipstadtová, popírači překrucují a modifikují historii, vytrhávají fakta z kontextu a záměrně zamlčují či dokonce vynechávají historické skutečnosti, které se jim nehodí do kontextu. Popírači se pokoušejí o očištění pověsti nacismu, aby dnešní společnost opět přijala jeho teze. Jsou to však silní antisemité, snažící se působit seriózním dojmem historiků, kteří přicházejí s novým a oprávněným pohledem na historii Třetí říše, v tomto jejich boji překrucují i další historické události, nejen holocaust. Většina popíračů úzce spolupracuje s neonacisty a neofašisty nebo jimi sami jsou. V Kalifornii disponují vlastním Institutem historického výzkumu, kde pořádají konference a jejich díla se tváří seriózně vědecky. Lipstadtová projevuje obavy, že názory popíračů budou přijímány, zvláště v případě až mezi námi nebude žádný pamětník holocaustu, především přeživší koncentračních táborů. Lipstadtová upozorňuje, že iracionalita myšlenek popíračů neznamená, že nebudou lidmi odmítnuty, stejně tak, jak tomu bylo ve 30. letech v nacistickém Německu. Jelikož „nezáleželo na tom, že jeho verze historie byla deformovaná – líbila se německému lidu, protože vinu za jeho problémy svalila na jiné. I když historie bude vždy v boji s mytickou silou iracionálních předsudků v nevýhodě, bojovat musí“.¹⁵²

Popírači se stejně jako jiní extrémisté odvolávají na zákon o ochraně svobody slova, ale: „Svobodu projevu a právo vyhledat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“.¹⁵³

Příkladem konkrétního popírače je např. Dor Paul Rassinier, kontroverzní je, že se jedná o bývalého vězně koncentračního tábora Buchenwaldu. Rassinier. Kolaboroval s Němci a velice obdivoval jednoho z důstojníků SS. Napsal několik publikací, například *Přechod přes hranici* či *Odyseova lež*, kde záměrně překrucuje slova historiků a vytrhává je z kontextu. Stejně jako ostatní popírači hlásá, že nebylo možné vyvraždit 6 miliónů Židů, že tento mýtus byl stvořen pro získání reparací pro stát Izrael. Propaguje tzv. *Odyseovu lež*, která tkví v tom, že lidé dobré a špatné události často zveličují. Na stranách neonacistických skupin jsou často uváděny citace zprávy Freuda A. Leuchtera o údajné neexistenci plynových komor v Osvětimi a Majdanku na základě odborného posudku, ve kterém byly špatné výpočty stop cyklonu B ve zdech a na špatných místech. To, že komory neexistovaly, propaguje také Robert Faurisson. Ten dále zpochybňuje

¹⁵² Deborah E. LIPSTADTOVÁ, *Popírání holocaustu*, Praha 2001, s. 9-55.

¹⁵³ ČERNÝ, *Popírání holocaustu v právních souvislostech*, s. 187.

pravost Deníku Anny Frankové.¹⁵⁴ Problém s extremismem nemá ovšem pouze Evropa. Na konci 80. let byl do zákonodárského sboru v americké Louisianě zvolen David Duke, který se dokonce při volbách do Senátu USA ucházel o funkci guvernéra a těšil se velké oblibě veřejnosti, přitom o něm bylo všeobecně známo, že byl někdejší vůdcem Ku Klux Klanu.¹⁵⁵

Je tedy naprosto nutné poukázat ve výuce dějepisu na nebezpečí těchto publikací, srovnat odkaz těchto knih s nacistickou propagandou, která obsahovala stejné antisemitistické názory a dokázala rozpoutat ohromnou nesnášenlivost veřejnosti k Židům, která vyústila až k jejich hromadné likvidaci.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 185-187.

¹⁵⁵ LIPSTADTOVÁ, *Popírání holokaustu*, s. 25-34.

4. Analýza učebnic

Ačkoli je to pro mnoho osob v dnešním moderním světě nepochopitelné, většina škol stále používá k výuce dětí klasické papírové učebnice. Ty jsou stále potřebným a důležitým prvkem vyučování. „Jsou to knihy s dominující didaktickou funkcí. Jejich neocenitelný význam je v tom, že uvádějí mladou generaci do kultury společnosti, do světa poznání a vlastně do celé složité problematiky lidského bytí.“¹⁵⁶

Úkol učebnic, zvláště pak učebnic dějepisu je nelehký. Musí perfektně modifikovat rozsáhlé historické poznatky vědeckého charakteru a bádání do formy, která bude pro dětské čtenáře jasná a srozumitelná. Do jedné knihy musí vejít několik staletí někdy i tisíciletí, ovšem za předpokladu zachování všech náležitých historických faktů a souvislostí. Vzniká tak specifický druh historické literatury, který však musí být uzpůsoben pedagogické komunikaci a věku čtenáře.

Učebnice jako text historického charakteru má několikero funkcí: informativní, metodologické a formativní. Informativní funkce přináší dílčí vzdělávací obsahy, jež nesou samotná historická fakta. Metodologické funkce učebnic jsou způsoby, jak žák získá obecné a historické znalosti. Formativní funkce pak obsahují mnoho složek, jako akulturační, etické, estetické a sebevzdělávací.¹⁵⁷

Výběr učebního materiálu, podle kterého bude učitel se svými žáky pracovat, je čistě na něm, tedy přesněji na vedení školy. Učebnice jen musí vlastnit schvalovací doložku ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

Cílem této kapitoly je zjistit, jakým způsobem je téma holokaustu, jeho příčin a důsledků, představeno ve vybraných učebnicích pro základní školy. Autorka se zaměřila především na rozsah zpracování tématu, logické členění, jeho historickou hloubku, správnost a úplnost informací a obrazový doprovod. Pro tuto analýzu vybrala učebnice, které jsou dle jejího mínění nejvíce používané (setkala se s nimi na svých pedagogických praxích), a které se nacházely v Akademické knihovně jihočeské univerzity, aby z nich vybrala jednu, která představuje téma holokaust nejlépe, dle předchozích zmíněných parametrů. Jedná se o učebnice vydané dílčími nakladatelstvími, o kterých bude pojednáno

¹⁵⁶ Petr KNECHT - Tomáš JANÍK a kol., *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno 2008, s. 19.

¹⁵⁷ Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická kultura*, Praha 1995, s. 134.

v kapitolách uvedených níže:

- 4.1. SPN (Státní pedagogické nakladatelství)
- 4.2. Fraus
- 4.3. Nová škola
- 4.4. Prodos

4.1. Nakladatelství SPN

Učební materiál Dějepis 9 Nejnovější dějiny pro základní školy¹⁵⁸ vyšel v roce 2009 a je zpracován v souladu s RVP pro základní vzdělávání a samozřejmostí je i schvalovací doložka MŠMT. Tato nová učebnice má se svým předchozím vydáním z roku 1999 několik společných znaků. První zmínky najdeme už v kapitole o vzestupu nacismu, dozvídáme se o Hitlerově rasové politice, zabavování židovského majetku, Norimberských rasových zákonech etc. Pamatováno je zde i na postižené osoby, homosexuály a Romy, kterým se pronásledování ze strany nacistů nevyhnulo. Dalším společným znakem se starším vydáním autorů Kuklíka a Kociána je ona sporná věta o spoluodpovědnosti Němců za holocaust, nyní v podobě: „Většině Němců byl osud jejich židovských spoluobčanů lhostejný **a nesou za něj morální odpovědnost.**“¹⁵⁹ Nově už se jedná o odpovědnost všech spoluobčanů, vše ještě zvýrazněno tučným písmem. Diskuze o kolektivní vině, lhostejnosti běžných Němců a jejich morální odpovědnosti stále probíhá, nelze tedy napsat tuto odsuzující větu bez širšího uvedení do problematiky a dalších souvislostí.

V kapitole o životě v Protektorátu Čechy a Morava je celá podkapitola Židé v protektorátu, ve které se pojednává především o Terezíně. Opět jsou zde připomínány i tragické osudy československých Romů.¹⁶⁰ O situaci Židů po válce tato kniha, na rozdíl od zdařilého zpracování v učebnici z roku 1999, nové vydání nic neuvádí. Zmínku, o vzniku státu Izraele najdeme v kapitole o poválečných dějinách v postranním sloupku, podobně jako ve starší knize, ale informace o vzájemných československých vztazích, vlivu SSSR ani emigraci do Izraele zde chybí.¹⁶¹

Novinkou oproti starším vydáním je, že se zde nachází samostatná kapitola nazvaná Zločiny proti lidskosti za druhé světové války, která se poměrně široce věnuje právě

¹⁵⁸ Veronika VÁLKOVÁ, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny: pro základní školy*, 2. upravené vydání, Praha 2016.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 34.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 88-89.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 98.

holocaustu Židů a Romů. Autorka byla sama překvapena, že publikace zmiňuje i například bolševickou genocidu v Pobaltí. Velice podrobně zde autorka publikace V. Váľková vylíčila postup perzekucí, počínaje povinností nošení žluté hvězdy, přes balení věcí do transportu, až po nacistickou selekci na schopné a neschopné práce v koncentračních táborech a jejich další osud. Je zde zmínka o britském původ koncentračních táborů (búrské války) a konečně je zde také objasněn pojem šoa, se kterým se sice v jiných učebnicích také lze setkat, ovšem bez jeho vysvětlení. V úkolech k samostatné práci mají žáci za úkol seznámit se s odkazy osobností Anny Frankové, Nicolase Wintona nebo Oskara Schindlera. Dalším tipem k rozšíření tématu o holocaustu je i pátrání po dalších genocidách ve 20. století. V souladu s dnešními trendy je probíraná látka doplněna řadou opakovacích otázek k tématu, ale i k zamyšlení a k vyjádření vlastního názoru.

Obrazový materiál je dostatečně vybavený adekvátním množstvím ilustrativních obrázků, map a fotografií. Autorka práce oceňuje, že se zde nacházejí již autentické obrázky zla, které nacisté páchaly. V této publikaci se jedná o znetvořené nohy dětí, způsobené řeznými ranami a dále haldu mrtvých těl naházené na tažném voze. Dle autorky jsou děti v 9. ročníku již schopny emocionálně tyto fotografie vstřebat a naopak je důležité, aby tyto důkazy o holocaustu viděly.

4.2. Nakladatelství Fraus

Nakladatelství Fraus vydalo v roce 2011 novou učebnici dějepisu pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia, která si slibovala být prototypem moderní učebnice. Nakladatelství Fraus si ostatně na modernosti velmi zakládá. V roce 2018 vyšlo nové aktualizované vydání.

Téma holocaustu v této učebnici začíná výňatkem z Norimberských zákonů v rozboru dějin každodennosti Německa třicátých let. Následuje výčet perzekučních opatření, Křišťálová noc a uvedení dalších skupin perzekuovaných obyvatel (Romové, postižení). Následuje celá baterie úkolů a otázek k úkolům, například „Porovnejte prototyp německého nadčlověka s realitou jejich vůdců.“, „Objasněte symboliku Davidovy hvězdy.“, „Najděte ve svém okolí židovskou památku a vypátrejte její historii.“¹⁶² O několik stran dále je zmínka o nových pravidlech, která začala platit v Československu po podepsání Mnichovské dohody v roce 1938. K tomuto tématu se později učebnice navrácí podruhé a podrobněji v samostatné kapitole Protektorát Čechy a Morava 1942–

¹⁶² František PARKAN – Tomáš MIKESKA – Markéta KAŠPAROVÁ PARKANOVÁ, *Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*, 1. vydání, Plzeň 2011.

1944, kde se píše především o Terezíně a také o českém romském holokaustu. Další zmínku pak lze nalézt v části o počátku 2. světové války během napadení Polska.¹⁶³ Větší prostor holokaustu je věnován v části Charakter války. Autoři učebnice do této části zařadili část o průmyslovém vraždění, transportech, koncentračních táborech, Reinhardu Heydrichovi i Adolfu Eichmannovi. Opět není zapomínáno na vyvražďování Romů. Mimo informace uvedené v textu se i zde nachází různorodé otázky a úkoly. Například: „zjistěte, z jaké země pocházela Anna Franková“, „zamyslete se nad údělem židovských dětí za 2. světové války“. Co se týče obrazového materiálu, je oproti ostatním vybraným učebnicím originální. Nachází se zde například ukázka, jak byli vězni označeni v koncentračních táborech a fotografii plynové komory. Konec kapitoly tvoří celkové shrnutí, které dětem v kostce zopakuje veškeré informace a vyzývá žáky k doplnění dalších otázek.¹⁶⁴

Celá kapitola působí velice barevně, což je pro toto téma jistě dobře. V učebnici se nachází, s porovnáním ostatních učebnic, nejvíce obrazového materiálu.

4.3. Nakladatelství Nová škola

Učebnice Dějepis 9: novověk, moderní dějiny byla vydaná v roce 2011 pro žáky 9. roč. základních škol, která stejně jako ostatní učebnice představuje žákům moderní dějiny od dozvuků 1. světové války po 90. léta minulého století. V roce 2020 vyšlo ještě aktualizované vydání, ale autorce se pro jeho novost do analýzy zařadit nepodařilo.

Tématu holokaust je v tomto výukovém materiálu věnována kapitola *Osud Židů a Romů*. Na počátku mají děti po předchozí kapitole odpovědět na otázku „Čeho se týkaly „Norimberské zákony“.“¹⁶⁵ Dále kapitola volně přechází k objasnění, kdo byl za Protektorátu Čechy a Morava perzekuovaný a proč. Dále je uveden příklad zákazů, které se týkaly židovského obyvatelstva. Poté se kapitola zmiňuje o ghettu Terezín a kurzívou žáky informuje o prostředí, kde byli v ghettu soustředěné děti. Poté žáky vybízí, aby město našli na mapě České republiky. To je o holokaustu vše.

Dále se kapitola orientuje na romský holokaust, kde ve stručnosti vysvětluje, jak Romové museli zanechat kočovného života a usadit se. Poté žáky seznamuje se dvěma koncentračními tábory Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu, kam po roce 1940 mířili

¹⁶³ Tamtéž, s. 38, 52, 76-77.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 64-65.

¹⁶⁵ František ČAPKA, *Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost*. Brno 2011.

všichni Romové, kteří se odmítli usadit, později na tato dvě místa byli soustředováni úplně všichni.

Jedinou zmínku o koncentračním táboře přináší poslední odstavec kapitoly, kde je představen koncentrační tábor Osvětim. Odstavec informuje žáky, že na toto místo byli deportováni od roku 1943 stejně jako Židé i Romové. Dále žáky informuje o 4 000 mrtvých romských obětech tohoto tábora.

Kapitola je velice slušně vybavena obrazovým materiálem, který zobrazuje každé zmíněné téma.

4.4. Nakladatelství Prodos

Nakladatelství Prodos v roce 2008 vydalo učebnici Dějepis 9: člověk a společnost, která provází žáky během celého školního roku od letopočtu 1914 do roku 2008. Tato učebnice je na první pohled jiná než ostatní, její kapitoly jsou napsány celistvě, nenajdeme zde žádné podkapitoly.

Holokaustu se zde nevěnuje samostatná kapitola. Toto téma je sloučeno do kapitoly, jež nese název *Situace v Českých zemích za 2. světové války; holokaust*.¹⁶⁶ Ihned pod názvem kapitoly se nachází otázka, jež se děti ptá „za jakých okolností vznikl Protektorát Čechy a Morava?“ Ihned pod otázkou se nalézá odpověď, což žáci dle názoru autorky objeví již na počátku školního roku a do samostatné úvahy se pouštět nebudou.

Dále již navazuje celistvý text vyprávějící o životě v protektorátu pod taktovkou nacistů, kteří obsadili naše území, o tvrdých nařízeních, která se týkala jak Židů, tak i ostatního civilního obyvatelstva. Zmiňuje totální nasazení nebo přidělový systém potravin. Dále kapitola hovoří o kolaborantství.

V další části se již nacházejí odstavce věnující se tématu o holokaustu. Z celého textu, ač ho je ze všech vybraných učebnic nejvíce, si žáci odnesou velice málo informací. Kapitola vypráví o nevhodných osobách, které byly násilím deportovány na východ do koncentračních táborů, ze kterých zmiňuje pouze Osvětim, o konci života obětí v plynových komorách a dále uvádí v příklad českou inteligenci, jež nacisté do koncentračních táborů posílali také. Další odstavec je věnován perzekučním nařízením vůči Židům a následující odstavec zmiňuje romskou otázku. Což na žáky může působit poněkud zmateně, jelikož kapitola dosti „skáče“ od tématu k tématu.

¹⁶⁶ Jana BUREŠOVÁ - Ondřej HÝSEK - Eva SCHULZOVÁ, *Dějepis 9: člověk a společnost*. Olomouc 2008.

Po Romské otázce představuje kapitola ghetto Terezín, přesněji řečeno čísla, a to počty umístěných židovských dětí a dospělých a počet přeživších. Obecné číslo je dle autorky práce pro děti nepředstavitelné a nezapamatovatelné. V navazujícím posledním odstavci kapitola děti informuje o počtu obětí romského holokaustu.

Co se týče obrazového doprovodu, je ze všech vybraných učebnic nejslabší. Na množství textu se zde nachází opravdu pramálo obrázků, map, a fotografií.

4.5. Vyhodnocení analýzy vybraných učebnic

Autorka pracovala celkem se čtyřmi tituly učebnic od různých nakladatelství, kde se sama přesvědčila o tom, že opravdu každá učebnice je pojata úplně jiným způsobem. Je si vědoma toho, že její hodnocení je čistě subjektivní záležitost, a co se zrovna zdá jejím očím jako vyhovující, nemusí být vnímáno jinou osobou stejně. Dále si uvědomuje, že hodnotila učebnice pouze podle jednoho vybraného tématu, což může být také zavádějící. Tento aspekt mohl učebnicím buď uškodit, nebo naopak i přilepšit při jejich hodnocení. Přesto autorka vybrané učebnice subjektivně ohodnotila a seřadila od té nejvíce vyhovující po nejméně vhodnou učebnici k výuce holokaustu.

Nejlépe v autorčině analýze vyšla učebnice od nakladatelství SPN. Tento učební materiál je, co se rozsahu týče, dostatečný, informačně dostatečně nasycený (možná i více než by bylo nutné), informace jsou žákům předkládány v logickém členění a se správnými a úplnými historickými daty. Obsahuje navíc neutřelý obrazový doprovod.

Druhé pořadí přidělila autorka nakladatelství Fraus. Kapitola o holokaustu je v této učebnici podána také v dostačujícím rozsahu, ale oproti SPN obsahuje „pouze“ základní milníky holokaustu, které by na ZŠ opravdu zaznít měly. Učivo je rozděleno přehledně do podkapitol, které mají požadovanou historickou hloubku. Obrazový doprovod je velice dobře zvolený, zejména pak mapa zachycující ghetta, koncentrační a vyhlazovací tábory.

Na třetí pozici umístila autorka učebnici od nakladatelství Nová škola. Rozsah kapitoly je v této učebnici, vzhledem k velikému písmu, dle autorky nedostačující. Učitel se musí o to víc na vyučovací hodinu připravit a dětem poté dodiktovat většinu historických milníků, které se k holokaustu pojí. Velikým nedostatkem je dle autorky práce, absence mapového doprovodu. Je úctyhodné, že autoři učebnice vložili do této kapitoly i autorskou kresbu z Osvětimi, ovšem ne všichni vědí, kde Osvětim leží. Obrazového doprovodu je zde možná více než samotného textu. Učebnice, je oproti

ostatním jiná v tom, že obsahuje česko-anglický a česko-německý slovníček, čímž se snaží napomáhat učitel, který by ve své výuce aplikoval metodu cíl.¹⁶⁷

Na poslední místo přiřadila autorka učebnici dějepisu od nakladatelství Prodos. V tomto vyučujícím materiálu nemá holokaust svou vlastní kapitolu, tudíž je rozsahově i informačně velmi chudý. Učitel by svou výuku o toto médium opřít nemohl. Navíc je pro děti velice obtížně napsána, text je celistvý (nerozdělený do podkapitol), na první pohled nepřitažlivý. Autorka se domnívá, že ne všichni žáci, by tak dlouhý text opravdu přečetli. Kapitola je zdlouhavě napsána, ale historická hloubka je velice slabá. Každoročně ve školách přibývá mnoho dětí se specifickými poruchami učení, tento text by byl pro ně taktéž krajně nevhodný. Množství obrázků, které by žáky mohly ke čtení namotivovat, je vzhledem k velkému množství textu, pramalé.

Společný nedostatek učebnic spatřuje autorka ve výkladu o výčtu obětí, všechny učebnice uvádějí pouze čísla, která nejsou k ničemu připodobněná. Pro žáky je velice obtížné si tak obrovská čísla představit. Autentické fotografie obětí z koncentračních táborů ukazuje pouze jedna učebnice ze čtyř, dle autorky je to škoda. Žáci by dle ní měli vidět pravou realitu nacistického zla. Autorka si nemyslí, že by dětem tyto obrázky nijak uškodily, jelikož v mediálních prostředcích, jako je například televize, jsou nehumánní scény vysílány zcela běžně. Je ale namístě, aby každý učitel toho rozhodnutí učinil sám, dle klimatu třídy, ve které vyučuje.

¹⁶⁷ Jedná se o metodu zajišťující integrující výuku cizího jazyka v jiném vyučujícím předmětu dohromady. Žák se tedy učí například dějepis i cizí jazyk současně.

5. Tematizace učebního celku holokaust

V této kapitole se autorka práce detailně zaměřila na výuku holokaustu na základních školách. V rámci základního vzdělávání je téma holokaust dle RVP zasazeno do 9. ročníku ve vyučovacím předmětu dějepis.

Autorka si dle své vlastní odučené hodiny na toto téma sestavila didaktickou analýzu učiva, připravila si detailní analýzu regionu, jelikož hlavní gró autorka spatřuje v představení holokaustu na událostech, které proběhly v místě, kde žáci žijí a je jim blízké. Dále zhotovila metodickou analýzu, tedy dle vlastní osoby vybrala subjektivně metody výuky, jimiž by toto téma vyučovala. V další podkapitole se zaměřila na exkurzní vyučování, které se tématu holokaust krásně nabízí a žákům poskytne větší emocionální prožitek. Poslední kapitola ukazuje, jak si autorka představuje práci s historickými prameny na základní škole.

5.1. Didaktická analýza tématu holokaust

Za celkové završení přípravné činnosti každého učitele se považuje didaktická analýza učiva. Jedná se o hlubší myšlenkovou činnost, která z pedagogického hlediska umožní žákům i učiteli lepší proniknutí do učební látky.

„Didaktická analýza je myšlenková činnost učitele nebo také metoda, která mu umožňuje pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky a najít výchovnou a vzdělávací hodnotu učební látky. Dále stanovit konkrétní výukové cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělání v určitém učebním předmětu, v určitém ročníku a na určitém stupni školy.“¹⁶⁸

Autorka vytvořila vlastní didaktickou analýzu tématu holokaust na jednu vyučovací hodinu. Představuje zde svou vlastní přípravu na konkrétně hodinu holokaustu, ve které se opírá o učebnici od nakladatelství SPN, dále o prezentaci, vytvořenou v programu PowerPoint 2013, k promítání dobových pramenů a v neposlední řadě o vlastní pracovní listy navržené podle historických pramenů z okresu Klatovy. Představení pracovních listů je zahrnuto v následující kapitole, kde jsou velice detailně popsány a doplněny o metodické komentáře pro učitele.

¹⁶⁸ Ladislav PODROUŽEK, *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň 1998.

Ročník: 9.

Tematický celek podle ŠVP:

- Moderní doba

Téma hodiny podle ŠVP:

- Zločiny proti lidskosti za druhé světové války

Cíl vyučovací hodiny:

- Žák zhodnotí postavení židovského obyvatelstva po zavedení Norimberských zákonů.
- Žák identifikuje projevy nacistů proti lidem neárijského původu.
- Žák dokáže posoudit zločiny proti lidskosti za druhé světové války s přesahem do současnosti.
- Žák rozvíjí empatii a morální citění.

Průřezová témata:

- Multikulturní výchova: (etnické odlišnosti, náboženská nesnášenlivost).
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (shody a rozdíly v životním stylu, např. Romové, homosexuálové).
- Výchova demokratického občana (popírání základních lidských práv a demokracie v období holokaustu).
- Mediální výchova (vliv médií na smýšlení společnosti za druhé světové války).

Mezipředmětové vazby:

- Zeměpis - práce s mapovým materiálem.
- Český jazyk a literatura - práce s literárními díly v hodině dějepisu.
- Občanská výchova - žák si zopakuje základní lidská práva a svobody.

Média/ pomůcky ve výuce:

- učebnice (SPN pro 9. ročník, str. 70-75)
- power-pointová prezentace (obrázky, mapy, fotografie)
- pracovní listy

Příprava autorky na vlastní vyučovací hodinu

FÁZE	ČINNOST UČITELE	ČINNOST ŽÁKŮ	ČAS
ORGANIZACE	<ul style="list-style-type: none"> - pozdrav, zápis do třídnice - cíl hodiny: žáci se seznámí s pojmy holokaust, šoa, genocida. Učitel rozvíjí žákovu empatii a morální citění 		3 min
OPAKOVÁNÍ MOTIVACE	<ul style="list-style-type: none"> - křížovka Protektorát Čechy a Morava - prochází a dohlíží na samostatné činnosti - společná kontrola, nalazení na nové téma - ukázka fotografie Anny Beckové <p>Otázky: <i>Dívka na fotografii je z nedaleké vsi Bezděkov, kde bychom ho hledali? Proč si myslíte, že tu její fotografii ukazujeme?</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - samostatně doplňují křížovku - odhalí nové téma - Přemýšlejí nad položenými otázkami a odpovídají 	10 min
PREZENTACE NOVÉHO UČIVA	<ul style="list-style-type: none"> - rozdání pracovních listů - představení Anny Beckové - ukázka dobových karikatur <p>Otázky: Jak říkáme těmto obrázkům? Proti komu jsou karikatury namířené? <i>Jakého náboženství dle vás, byla Anna Becková? S pomocí učebnice řekněte, kdo a proč byl nacistům nepohodlný?</i></p> <p>Práce s učebnicí: str. 70 Výklad: Norimberské zákony, Křišťálová noc Pracovní list „Klatovy“ Představení ghetta Terezín a transportů. Mapa - představení koncentračních a vyhlazovacích táborů. Výklad: vyvražďování, pochody smrti osvobození, návrat, nový stát Izrael</p>	<ul style="list-style-type: none"> - snaží se rozklíčovat pravý význam karikatur - odhalí židovský původ Anny Beckové - četba učebnice, str. 70. (arizace, perzekuce Židů) - doplnění pracovního listu - práce s mapou - píše zápisky 	20 min

<p style="text-align: center;">FIXACE A KONTROLA UČIVA</p>	<p>Otázky: 1, komu se změnil způsob života s příchodem nacistů? 3, Co to byly Norimberské zákony? 2, Vyjmenujte 4 perzekuční nařízení. 4, jak se nazývalo ghetto na našem území? 5, Vyjmenuj 3 koncentrační tábory. 6, co to byly pochody smrti 6, Myslíte si, že se může v dnešní době stát něco podobného?</p>	<p style="text-align: center;">- odpovídají</p>	<p style="text-align: center;">10 min</p>
<p style="text-align: center;">ZÁVĚR</p>	<p>Zhodnocení práce, reflexe Zadání volného psaní na téma: Anna Becková a holokaust Pomocné otázky: Jak si myslíte, že byl osud Anny Beckové? Co vše mohla za války prožívat?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Žáci naučeným pohybem ruky zhodnotí, jak je hodina zaujala - Volné psaní (ve škole, či jako domácí úkol) 	<p style="text-align: center;">2 min</p>

5.2. Analýza regionu k výuce o holokaustu

Regionální dějiny ztělesňují v oboru historiografie specializaci podle územního členění společnosti, jinými slovy studují se její vývoj v menších územních jednotkách.¹⁶⁹ Regionální dějiny studují historické mikrostruktury a jejich mikroklima.¹⁷⁰ Tradičně byly jejich ústředním tématem studia dějiny menších celků, než bývá státní útvar, pevně daný administrativní hranicí. V současnosti regionální dějiny od takového vymezení upouštějí a studují regiony jako organicky vzniklé celky, aniž by se nějak výrazně ohlížely na administrativní a státní hranice. S o to větší pozorností ovšem přihlíží k širším vazbám a vztahům. Regionální dějiny mají svou charakteristickou vlastnost, jsou totiž interdisciplinární. „Mají přesah do jiných odvětví vědy, například do historické geografie a demografie, památkové péče, muzeologie, folkloristiky a etnografie.“¹⁷¹ Výuka dějin na příkladu vlastního regionu je dle autorky pro děti více motivující a o to více, efektivnější. „Regionální dějiny mají mimořádný význam pro etickou výchovu žáků, zejména jsou zdrojem vytváření národní hrdosti a vlastenectví. Jejich zařazování

¹⁶⁹ Josef BARTOŠ, *Metodické otázky regionálních dějin*, Praha 1981, s. 3.

¹⁷⁰ Lubomír SVOBODA, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1986, s. 3.

¹⁷¹ Tomáš JÍLEK, *Místní dějiny ve výuce dějepisu se zaměřením na západní Čechy*, in: Vratislav ČAPEK – Blažena GRACOVÁ – Tomáš JÍLEK – Helena VYCHODSKÁ, *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 68.

do vyučovacího procesu umožňuje vytvářet emocionální vazby žáků k obsahu dějepisného učiva, akceptovat jejich vztah k domovu a jeho okolí a rozvíjet tak vědomí příslušnosti ke své vlasti a národu.“¹⁷² Samotný RVP ZV regionální dějiny zmiňuje,¹⁷³ ovšem mnoho učitelů toto téma zanedbává s argumentem, že probírané látky, připadající na školní rok, je mnoho a nemají čas se u vlastního regionu pozastavit. Otázkou je, zda si spíš nechtějí komplikovat volný čas vymyšlením nové výuky pro své žáky. Mít podrobně zmapovaný svůj region je pro práci pedagoga dle autorky velice důležité. Učitel má pak poloviční práci při plánování exkurze, jelikož může v konkrétním místě regionu, pro žáky vytvořit projektový den.

Autorka práce vzala v potaz ve své analýze region, vybraná místa v okrese Klatovy, ve kterém sama vyrostla, a kde aktuálně začala pracovat jako učitelka dějepisu na ZŠ. V bádání a shromažďování historických pramenů jí samy vykrytalizovaly obce, v nichž se nacházela v období 2. světové války silná židovská menšina. Jedná se o obce Nýrsko, Bezděkov, Běšiny a okresní město Klatovy. Všechny tyto obce autorka zahrnuje do svých pracovních listů.

Obec Nýrsko svou historií autorce poskytla historické prameny na seznámení žáků s židovskou menšinou. V tomto pošumavském městečku žili Židé již ve 14. století.¹⁷⁴ V období před vypuknutím 2. světové války se Židé soustředili v tzv. Judenwikenkelu a vlastnili podniky na čištění peří, brusírny skel, továrny na prádlo či pilu a obchody se dřívím. V Judenwikelu, které později sloužilo jako ghetto, se nacházela i synagoga a dům rabína. Je smutné, že tato historická stavba vydržela nápor nacistů, ale nevydržela bohužel příchod komunistického režimu, byla zbořena v roce 1958. Po městě se nachází i mnoho vil, které postavili první židovští majitelé. Mezi ně patří například místní Základní umělecká škola. Po záboru Sudet nacisty začaly v Nýrsku platit Norimberské rasové zákony, což řadu židovských rodin donutilo k přestěhování. Některé židovské rodiny zamířily do Klatov, tedy do okresního města, které se nacházelo již mimo území Sudet. Jiné rodiny utíkaly ještě dále, například do Velké Británie (Anglie) nebo Chile. Za Nýrskem se nachází i starý židovský hřbitov, kde najdeme náhrobky od první poloviny 18. století. Symbolický náhrobek zde má i nýrský židovský lékař MUDr. Julius Tanzer s manželkou Hedvikou, kteří byli umučeni v Treblince. Na jaře roku 1945 procházel přes Nýrsko i ženský pochod

¹⁷² Pavel NOVOTNÝ, *Regionální dějiny a jejich postavení ve výuce*. In: Petr KNECHT, *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik*. Brno 2006, s. 117.

¹⁷³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha 2007, s. 43.

¹⁷⁴ Irena VAŇKÁTOVÁ, *Stručné dějiny nýrských židů*. Nýrsko 2010, s. 5. Nепublikovaný rukopis.

smrti, což je doloženo místním kronikářem, že jedna žena zemřela při průchodu města.¹⁷⁵ Autorka do svých pracovních listů využila zejména fotografie židovských občanů města Nýrska, které získala ze soukromého archivu pí. Ireny Vaňkátové, která se o židovskou tematiku ve městě zajímá, a dále použila materiály z Muzea Královského hvozdu, sídlícího v Nýrsku.

V obci Bezděkov u Klatov se také nacházela silná židovská komunita. Důkaz, že Židé byli plně asimilováni a žili v souladu s ostatními obyvateli, přináší osoba židovské dívky Anny Beckové, dcery židovského řezníka, která s ostatními děvčaty z obce a okolí aktivně navštěvovala Tělovýchovnou jednotu Sokol. Rodina Beckových, žijících v Bezděkově, v domě č. p. 46 a 47, dostala v roce 1942 povolání do transportu a byla s ostatními Židy násilně převezena do Terezína, kde na počátku roku 1943 zemřel Anny dědeček, Šimon Beck. Ostatní členové rodiny Beckových byli v tomto roce deportováni do Osvětimi, kde všichni zahynuli. V roce 2019 uspořádal, u příležitosti svého 100. výročí, TJ Sokol Bezděkov vzpomínkovou akci, při níž chtěli vzpomenout na svou bývalou členku Annu Beckovou. Součástí akce bylo pokládání kamenů zmizelých, tzv. Stolpersteiny, které do obce přijel položit sám autor projektu, německý umělec Günther Demnig. Autorka získala od starostky obce pí. Xenie Begerl fotografie Anny Beckové, kde je ukázána jako členka Sokola a dále jako dítě se svou sestrou Hanou.

Historie holokaustu se bohužel dotýká i obce Běšiny, nacházející se 12 km od Klatov. Přes tuto šumavskou vesničku prošel, přesněji řečeno projel pochod smrti. Asi jeden kilometr od nádraží stál vagon s vězni z koncentračního tábora Flossenbürg, který se spojil v České Kamenici s ženským pochodem smrti, který čítal okolo 2 500 žen. V Běšinech byli vězni namačkáni v dobytčích vagónech a i přes pomoc civilních obyvatel nedostali nic k jídlu. Cesta transportu byla lemována hromadnými hroby, nebylo tomu jinak ani u obce Běšiny. Vězni museli na blízké louce vykopat masový hrob, ze kterého se později exhumovalo 42 lidských těl. Ve většině případů nešlo dohledat identitu mrtvých, jen u hrstky z nich byla objevena vytetovaná čísla. Co ovšem nešlo přehlédnout, byla nacistická brutalita, většina ženských těl měla uřezané prsy. Exhumaci museli vykonat zaměstnanci Krajského soudu v Klatovech a mrtví byli přeneseni na běšinský hřbitov, kde se konal slavnostní pohřeb. V SOkA Klatovy autorka získala fotografii, která zachycuje ohledávání mrtvých těl z masového hrobu.

¹⁷⁵ Josef BLAU, *Geschichte der deutschen Siedlungen im Chodenwald, besonders der „Zehn deutschen privil : Dorfschaften auf der Herrschaft Kaut und Chodenschloss“*. Plzeň 1937.

Dějiny Židů v Klatovech již autorka detailně popsala ve druhé kapitole, konkrétně v podkapitole 2.3. Do svých pracovních listů využila zejména historické prameny, které ji poskytl archivář Vlastivědného muzea Dr. Hostaše, pan Jan Jiráček. Vesměs se jedná o prameny ukazující sílící protizidovská nařízení a perzekuce. Konkrétně se jedná o novinové články, publikované v rozmezí let 1939 až 1942 v Klatovských listech a dále pak nevydaný strojopis *Tak jsme Žili*, od pana Karla Sterna, který holocaust přežil.

5.3. Metodická analýza výuky o holocaustu

Autorka práce se rozhodla pro výuku holocaustu ve svých hodinách vybrat z řady metod autentické neboli činné učení. Při této metodě žáci nabývají nových poznatků na základě vlastního praktického prožitku a zkušenosti. Prožitek docílí klíčového dopadu nejen na zafixování učiva, ale také se výrazně podílí na formování osobnosti žáka. Podmínkou je vytvořit takovou situaci, ve které žák může získat autentický zážitek a samozřejmě prožitek, který by byl zdrojem hlavních poznatků z vyučování.

V dějepisném vyučování učitel žáky nemůže přenést do reálné situace, a proto je třeba vyřešit problém v časové vzdálenosti, v níž měli lidé oproti žákům rozdílné zkušenosti a prožitky, a proto jednali jinak než lidé dnes. Pro navození správné empatie je zapotřebí tzv. esenciálního seznámení s historickou situací, v níž aktéři byli. Bez toho postupu by empatie směřovala pouze k ahistorickým závěrům a k nepochopení počínání lidstva. Typickými metodami a formami dílčích operací se stalo dramatické ztvárnění s řadou obměn (dramatické ztvárnění historické situace, interview s historickou osobností, monolog historické osobnosti apod.) a zejména práce na projektech, v nichž žáci získají zkušenosti. Zde je namístě seznámení školáků s orální historií a sběrem pramenů.¹⁷⁶

Dále autorka vybrala metodu projektové vyučování, o které můžeme hovořit „jako o cílené a organizované učební činnosti, intelektové i praktické, která je koncentrována kolem určité základní ideje a za kterou děti přebírají značnou část zodpovědnosti. Jejím cílem je přinášet změny osobnosti dítěte především cestou získávání zkušeností.“¹⁷⁷ Čím rozsáhlejší projekt učitel vybere, tím musí pedagog samozřejmě vykonat větší úsilí v organizaci a žáci následně ve své vlastní práci. O to větší pak bývá zklamání, když se práce nevydaří a nedojde ke splnění cíle. V tomto případě je důležité

¹⁷⁶ Dagmar HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku dějepisu*, Úvaly 2007, s. 14-15.

¹⁷⁷ Michal VYBÍRAL, *Od zkušenosti k poznání. Projekty, dramatická výchova a konstruktivismus s dětmi s dětmi ve věku 7-12 let*, Plzeň 1996, s. 5.

uzavření projektu učitelem, ne vše se nám v životě podaří vyřešit.¹⁷⁸ Svě o tom ví pí Ivona Ivicová, která se zapojila se sedmi děvčaty do projektu *Zmizelí sousedé*, kde dívky pátraly, po zmizelé židovské dívence Lili Klingerové z obce Velhartice, která se nachází v okrese Klatovy. S dívkami zpracovala život židovského děvčátka až po deportaci do polské Lodže, kde její stopa končí.¹⁷⁹

Podobně by si autorka přála, kromě úvodní hodiny o holokaustu, která je představena v předchozí podkapitole, pojmout svou výuku. Vybrala si pro svůj projekt oběť holokaustu. Je názoru, že historická osobnost žáky, nejlépe podobně staré dítě, z jejich okolí, důvěryhodně celou úvodní hodinou provede. Dále by s žáky navštívila obec Nýrsko. Zde by děti měly dle patřičných, dopředu připravených úkolů, doplnit pracovní list a od prezentovat ho později ve škole ostatním. Pro žáky je tento způsob výuky nezvyklý, jiný a dodá na autentičnosti a žákovské pozornosti. Navíc je tento projekt úzce propojen s vyučovacím předmětem zeměpis, jelikož děti musí zvládnout práci s mapou.

V tomto směru učitel pomůže projektová výuka a metody alternativní pedagogiky. Vhodným způsobem výuky o tomto tématu je výuka pomocí tematických okruhů v blocích, které se vždy jednou za čas zopakují. Díky této metodě není téma považováno za ukončené, neustále s k němu učitel s žáky vrací, neustále si ho připomínají v různých obměnách. Blokova výuka umožňuje přirozené propojení tématu do ostatních vyučovacích předmětů, což je v dnešní výuce velice důležité. Projektová výuka a alternativní metody výuky žáky výrazně aktivizuje a donutí je zapojit se, a to díky větší názornosti a autentičnosti, kterou tyto metody umožňují. Velikou výhodou je, že propojují teorii s praxí a vedou žáky ke kritickému myšlení. Autorka práce připravila pracovní listy, které žáci musí vyplnit v terénu. Setkají se tedy s prostředím, které se přímo dotýká historických událostí, o kterém se žáci učí.

5.4. Exkurzní vyučování

Příkladem mimoškolního vyučování je exkurze, přesněji řečeno - organizační vyučovací forma, při níž žáci studují konkrétními příklady dějepisného učiva v praxi. Dávno neplatí, že by se exkurze rovnala výletu a žáci by byli nečinní. Naopak, o to více musí pracovat, aby z času věnovaného mimo školu vytěžili maximum. V běžné školní hodině dějepisu je učitel ochuzen o možnost ukázat žákům hmotné prameny, které by mu

¹⁷⁸ Hana HAVLŮJOVÁ - Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014, s. 101-106.

¹⁷⁹ Marta VANČUROVÁ, *Zmizelí sousedé*, Praha 2004, s. 17-25.

velice pomohly názorně zhmotnit probírané téma. Setkání s historickým materiálem probíhá vždy mimo budovu školy, například v muzeích, archivech, hradech, zámcích a dalších historicky významných lokalitách. Tento typ mimoškolního vyučování je dále aktivizující vyučovací formou, žáci se na ní aktivně účastní, načerpávají nové dovednosti v historické práci, učí se patričnímu chování a péči o kulturně historické památky, rozvíjí své estetické cítění, ukázněnost a kooperaci. Při exkurzi se uplatňuje mnoho dalších aktivizujících metod výuky, zejména metoda pozorování a práce s exponáty. U těchto metod si žáci nové vědomosti snáze zafixují do paměti a naučí se zdravé reflexi a kritickému myšlení. Exkurze zároveň přejí mezipředmětovým vztahům.¹⁸⁰

Aby exkurze splnila svůj výchovný cíl, je nezbytné v ní aktivně zapojit žáky, které učitel rozdělí optimálně do čtyř maximálně šestičlenných skupin, aby pak splnili v průběhu exkurze dané úkoly, se kterými by později pracovali v hodinách dějepisu. Pevnou částí exkurze je vždy výstup a zhodnocení.¹⁸¹

O tento druh mimoškolního vyučování mají v současnosti školy velký zájem. Vliv na to může mít samotný zájem pedagogů nebo různé programy, grandy, šablony či projekty, do kterých se školy mohou zdarma přihlásit a v rámci výuky poskytnout dětem autentický zážitek. V rámci výuky o holokaustu má učitel na výběr buď uspořádat zcela vlastní exkurzi, kterou má ve své režii, což pro něj ovšem znamená mnohem větší práci a úsilí při vytváření daného obsahu nebo využít školních výukových programů, která zajišťují muzea či galerie. Jako příklad lze uvést Židovské muzeum v Praze, které pro žáky a učitele každoročně připravuje naučné workshopy. Učitel má také možnost absolvovat se svými žáky exkurzy v zahraničí, zde se nabízí navštívit vybraný koncentrační tábor, je ale namístě, aby se kantor zamyslel nad tím, zda by žáci tuto exkurzi emočně zvládli.

Autorka, jak již bylo řečeno, navrhla vlastní exkurzi, kterou situovala do městečka Nýrsko. Tento projekt je detailně představen v kapitole č. 6, kde se nacházejí autorčiny návrhy na pracovní listy do školní výuky.

5.5. Práce s prameny

Práce žáků s názornými vyučovacími prostředky ve výuce se v současnosti dostává více a více do popředí. Didaktickou nutností se stává zejména uplatňování názornosti. Výuka dějepisu je tak povinná často tuto absenci kompenzovat jinými cestami

¹⁸⁰ Václav ZIEGLER, *Exkurze jako inovativní metoda studia biologie a ekologie*. Praha 2004, s. 5.

¹⁸¹ Václav MEJSTŘÍK, *Metodika dějepisu jako učebního materiálu: učebnice pro pedagogické fakulty*. Praha 1964, s. 328-336.

ke zprostředkování poznání žáka. Úkolem učitele je zvážit, zda je názornost vybraného pramene plně funkční a odpovídá věku, rozumovým dovednostem žáků a obtížnosti probíraného tématu.¹⁸²

Pro výuku moderních dějin mají svůj neméně důležitý význam také prameny vizuální, audiovizuální a zejména využití orální historie, jenž žákům zprostředkuje historickou životní zkušenost. Důležitá je ovšem při využívání historických pramenů patřičná metodika postupu práce.

Pro moderní dějiny jsou prameny, zachycující historii v domácí lokalitě žáků pro učitele dostupnější a mohou zachycovat dokonce místa i občany, které žáci přímo nebo nepřímo znají. Denisa Labischová¹⁸³ ve své publikaci popisuje následující kritéria, která jsou dle ní nutná si ujasnit, před samotnou prací s historickými prameny:

- jak pramen zapadá do metodického rámce
- prameny pro komparaci
- vztah k vzdělávacímu obsahu daného tematického celku
- prostor pro sebereflexi
- dostupnost sekundární literatury

První bod nám říká, jakým způsobem historický pramen odpovídá do metodickému rámci, což jinými slovy znamená, jestli žáci disponují dostatečnými schopnostmi, dovednostmi a vědomostní výbavou pro jeho zdárnou analýzu. Dále můžeme způsobilost pramene posoudit podle dostupnosti i jiného pramene pro následné srovnání obsahu. Během studia pramenů se může naskytnout jev, že by se i z obecně uznávané události malého významu mohla stát velice cenná informace daleko vyššího významu.

Dalším kritériem dle Labischové je vztah ke vzdělávacímu obsahu vyučovaného tematického celku. Zde je namístě vybírat pouze takové materiály, které se vyučovaného tématu přímo dotýkají. Posledním kritériem uvádí potřebu prostoru pro sebereflexi,

¹⁸² D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 52.

¹⁸³ Denisa LABISCHOVÁ, *Badatelsky orientovaná výuka - základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu*. Brno 2014, s. 115.

na kterou se často pro časovou vytíženost zapomíná. Žákům by ovšem měla být poskytnuta možnost učit se samostatně řídit vlastní učení a rozvíjet schopnost strukturovat své poznání. Posledním kritériem je dostupnost sekundární literatury pro daný pramen. Žák by měl mít k dispozici, kromě konkrétního pramene i ostatní zdroje, které se zajímají o stejnou problematiku. Žáci pak mohou daleko lépe srovnávat informace a vnímat více perspektiv.

Autorka do svých pracovních listů zahrnula pouze písemné a ikonografické historické prameny, které se přímo dotýkají tématu holokaustu v okrese Klatovy. Jedná se zejména o novinové články, psané paměti a fotografie.

6. Pracovní listy pro žáky 9. roč. základních škol

Autorka práce navrhla sadu pracovních listů pro žáky 9. ročníku základní školy na téma zločinů proti lidskosti za 2. světové války pro vyučovací předmět dějepis, jako inspiraci pro ostatní učitele dějepisu a pro svou vlastní výuku.

Pracovní listy postavila na základě hlavních milníků, které se dotýkají tématu holokaustu, které představila v kapitole 2. Jak, již bylo v práci několikrát uvedeno, hlavní gró autorka vidí v propojení dějepisu s vlastním regionem a historickou osobou v roli průvodce, proto sběr patřičných pramenů proběhl v okrese Klatovy. Hlavní materiály ji poskytly SOkA Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech a Muzeum Královského hvozdu v Nýrsku. Autorka navštívila i Stání vědeckou knihovnu v Českých Budějovicích a Plzni. Další historické materiály, především fotografie, získala ze soukromých archivů paní Begerl z Bezděkova, paní Ivicové z Klatov a paní Vaňkátové z Nýrska. Z těchto získaných archiválií autorka sestavila tři ukázkové pracovní listy a jeden celodenní projekt. Zbylé materiály rozdělila dle historických milníků a uvedla do příloh v závěru své práce.

Pracovní listy mohou vyučujícím obohatit výuku dějepisu, další možnost je jejich využití jako materiály k opakování nebo jako nástroj k inspiraci při výrobě vlastních naučných materiálů. Důraz autorka kladla zejména na interdisciplinaritu. Dějepis se snažila propojit se zeměpisem, který tvoří její druhou aprobaci, českým jazykem a občanskou výchovou. Součástí pracovních listů jsou i vlastní mapové materiály, které autorka vytvořila v programu ArcGIS Pro.

V sadě autorčiných materiálů se nacházejí pracovní listy sloužící k seznámení opakování hlavních historických milníků, jako je například židovská perzekuce, rozdělení koncentračních táborů, pochodů smrti, seznámení se s projektem kameny zmizelých a projektem, který děti plní prakticky v terénu.

Sada pracovních listů obsahuje:

- I. Židovská perzekuce v dějinách města Klatov za 2. světové války
- II. Konečné řešení židovské otázky
- III. Pochody smrti, kameny zmizelých
- IV. Projekt: Židé v Nýrsku během 2. světové války

Pod každým pracovní list autorka práce umístila metodický komentář pro učitele.

I. Židovské perzekuce v dějinách města Klatov za 2. Světové války

1.

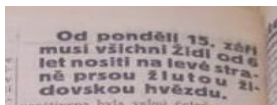
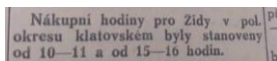
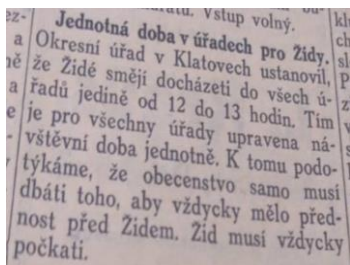

Hugo GOLD. Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart. Prag 1934.

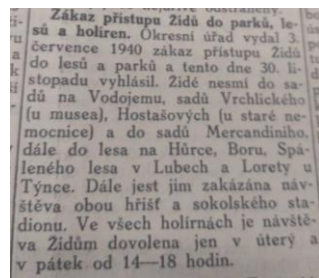
Jak nazýváme typ těchto kreseb?
Jaké vlastnosti tyto kresby židům připisují?

2. Kdy vešly v platnost Norimberské rasové zákony, a co nařizovaly?

3. Tyto zákony začaly v Klatovech platit od roku 1939. V místním tisku se začaly objevovat pro židovské občany jednotlivá nařízení. Vypiš která.

Klatovské listy, 1939-1942

4. Velice ponižujícím nařízením bylo pro Židy nosit na oděvu Davidovu hvězdu. Nakresli ji. Jaká země má tuto hvězdu na státní vlajce?

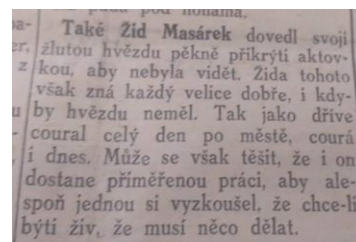
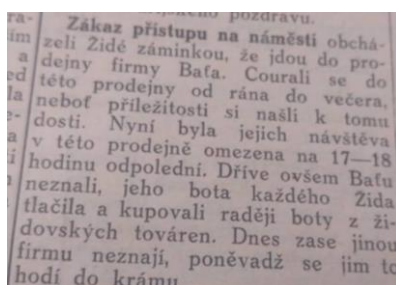
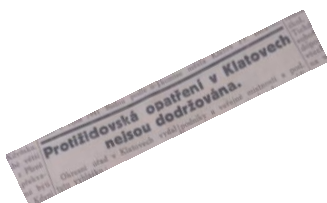
5. Velice obávané bylo klatovské gestapo, které sídlilo v Singerově vile. V jaké ulici bys tuto vilu hledal a jaká instituce v ní sídlí dnes?

Obr. 1: www.geocashing.cz.

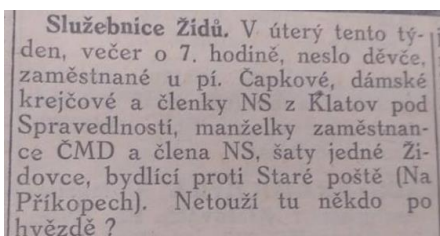
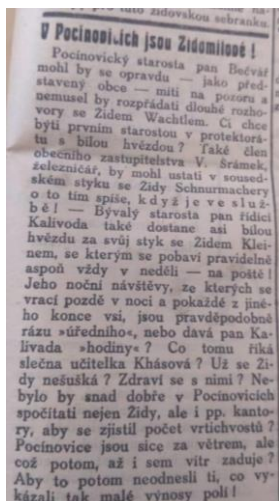
Obr. 2: SOKA Klatovy, Svaz bojovníků za svobodu

6. Židovské zákazy a nařízení nebyly vždy plně respektovány, důkazy o tom přinášel opět místní tisk. Co přesně Židé nedodržovali?

Klatovské listy 1940-1941

7. Ponižování nebyli pouze židovští občané Klatov, ale i ostatní občané, proč? Zamysli se, jaký dopad měly takové novinové články pro osoby, o kterých psaly.

Klatovské listy 1940-1941

Pracovní list I. *Židovské perzekuce v dějinách města Klatov za 2. světové války* může učitel použít dvěma způsoby. Zaprvé jako doplňkový materiál během výuky o holokaustu, kdy tento list slouží k propojení obecných dějin s dějinami regionu, nebo až v rámci opakování, jako zdroj fixace, kdy dějinami z regionu žákům zpestří výuku nebo domácí přípravu v rámci domácího úkolu.

Žáci zpracují list samostatně buď během hodiny paralelně s výkladem učitele, který výuku zaměřil na téma pracovního listu nebo v domácím prostředí. List je vhodný do klasické frontální výuky, kdy může žákům později posloužit jako doplňkový učební materiál.

Pracovní list obsahuje celkem sedm otázek, které jsou postavené na sběru historických pramenů ze SOkA Klatovy a Vlastivědného muzea Dr. Hostaše. První otázka má navodit hlavní atmosféru, a to předsudky vůči Židům, které se během druhé světové války objevovaly i v hlavním tisku. Žáci mají za úkol ze čtyř obrázků určit, že se jedná o karikaturní ztvárnění Židovstva a zamyslet se, jaké hlavní vlastnosti karikatury Židům připisují.

Následující otázka je čistě vědomostní, děti musí zjistit, kdy vešly v platnost Norimberské rasové zákony, proti komu byly namířené, a co konkrétního nařizovaly. Děti k tomuto úkolu mohou využívat učebnici, výklad pedagoga či internet. Co děti využijí, je čistě v režii vyučujícího. Tato ukázka je důležitá, jelikož na ni navozují následující úkoly.

Třetí otázka vyžaduje práci s již vloženými články z periodika Klatovské listy. Žáci mají za úkol vypsát, jaká konkrétní nařízení Židy v Klatovech postihla.

Pro změnu činnosti autorka zařadila úkol č. 4., kde žáci mají nakreslit šestcípou, Davidovu hvězdu a zjistit, jaký stát má stejný symbol na své státní vlajce. Zde může pedagog navázat spolupráci s učitelem zeměpisu, ale jelikož se regionální zeměpis Asie vyučuje v 8. ročníku, neměl by tento úkol dělat žákům větší problém. Samozřejmě je namísto doporučit dětem práci s atlasem světa.

Na druhé straně pracovního listu je pro žáky nachystána otázka, která nemá za úkol prověřovat žákovské znalosti, ale spíše zjistit, jak znají své město a ukázat jim paradox, který může během historie nastat. Žáci mají zjistit, na jaké adrese se nachází budova, kde sídlilo za 2. světové války gestapo a jaká instituce využívá budovu dnes. Žáci zjistí, že na místě, kterého se bála většina občanů a někteří z nich zde byli i mučeni, se dnes nachází mateřská škola. Následující otázky jsou založeny opět na základech novinových článků z Klatovských listů. Mají žákům ukázat, jak tisk dokázal Židy i ostatní obyvatele terorizovat a znepríjemňovat už tak těžký život.

II. Konečné řešení židovské otázky

1. Jak na vás působí muž na obrázku? Poznáte, o jakou osobu se jedná?

Obr. 1: www.ceskatelevize.cz

2. Kdy proběhla konference ve Wannsee? Kdo byl hlavou konference, a o čem toto setkání rozhodlo?

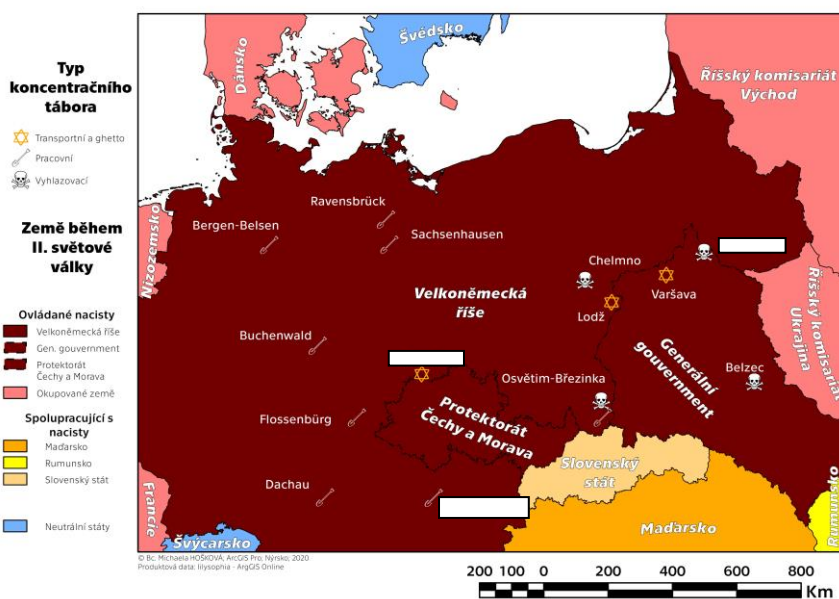
3. Přečtěte si vyprávění paní Františky, která se narodila v nedaleké obci Švihov, po zabrání Sudet nacisty se s rodiči odstěhovala do hlavního města. Odpovězte na následující otázky.

„Moje babička, Marie Weilová, ročník 1877, byla z naší rodiny první, kdo musel opustit Prahu. Rozloučení 31. října bylo velice smutné....Až po válce jsem se z rešerší knih pamětníků dozvěděla, že byla transportována přímo do polské Lodže a krátce na to zavražděna...Koncem dubna 1942 jsme dostali zprávu i číslo transportu i my s maminkou...Strýc a teta Bickovi se rozhodli odjet místo nás.....Krátce po mých desátých narozeninách došlo i na nás. Maminka od úředníka židovské obce převzala v černých deskách povolání do transportu AAv na 30. července 1942 do Terezína...Po atentátu na Heydricha byla váha zavazadla za trest zmenšena na polovinu. Dospělí 50 kg, děti polovic. Nejvíce jsem si přála, abych si mohla vzít svoji panenku s malým kufříkem, ve kterém byly její oblečky. Neuvědomovala jsem si, že kvůli mé hračce si nemůžeme vzít jiné, jistě mnohem důležitější věci.“

Nina PELCOVÁ-Vilém PELC. Nina Weilová: paměti přeživší holocaust : osvětimský vězeň 71978. Švihov 2014.

- *Kolik bylo let Františky babičce, když musela ostatní opustit, a kde nakonec zemřela?*
- *Do jakého transportu a kam musela Františka s maminkou nastoupit?*
- *Jaké jiné důležité věci podle vás, měla Františka na mysli?*

Mapa vybraných ghett a nacistických táborů

4. V jakých dnešních státech se nacházejí ghettta a tábory, uvedené v mapě? Vypiš podle mapy 3 příklady:

- ghett:
- pracovního tábora:
- vyhlazovacího tábora:

5. V mapě je ukryté jedno ghetto, pracovní a vyhlazovací tábor, s pomocí učebnice nebo historického atlasu odhal jejich názvy a doplň stát, ve kterém leží dnes.

6. Přečtete si vyprávění paní Františky, jak si pamatuje příjezd do Osvětimi, a odpovězte na následující otázky.

Najednou vlak přece zastavil. Dveře vagonu se otevřely. Celé nádraží bylo osvětlené reflektory, kolem nás byl hrozný hluk. Byla noc, světla oslňovala. Všude kolem nás byli vojáci SS, ozbrojeni a se psy. Na druhé straně jsme rozeznali postavy ve věžeňských šatech, které pomáhaly starým a nemocným lidem a se zavazadly. "Všechno ven a rychle", zase ty známé povely esesáků. A kdo nebyl dost rychlý, byl z vagonu vytažen a často pošlapán těmi, kdo se drali za ním. Psi štěkali, bylo slyšet pár výstřelů. Nepopsatelný zmatek... Uvědomili jsme si, že jsme ve vagonu zapomněla chlebník. Chtěla jsem se rychle vrátit, ale všiml si mě jeden esesák a dostala jsem pořádnou facku... Mezi vězni, kteří pomáhali starým a nemocným lidem z vagonů, bylo i pár Čechů, kteří nám při míjení šeptali „nehlásit se nemocnými, jinak půjdete do plynu“. Na další otázky nebyl čas.

PELCOVÁ, Nina, Švihov 2014..

- Zkuste popsat, jak se Františka cítila, po otevření vagonu.
- Jak rozumíte větě „nehlásit se nemocnými, jinak půjdete do plynu“?

Druhý pracovní list autorka zaměřila na téma konečného řešení židovské otázky, který opět mohou vyučující použít ve své hodině při výkladu či jako formu opakování nebo domácího úkolu. Žáci pracují samostatně během výuky dějepisu. Jako vhodnou vyučovací metodu si zde autorka představuje kooperativní výuku.

Pro tento pracovní list autorka vybrala deník pamětníka, a to paní Niny Pelcové, jelikož je rodačkou z nedaleké obce Švihov, který se nachází nedaleko Klatov a žákům bude jistě její osoba bližší. Dále vytvořila vlastní mapu zobrazující státy v jejich tehdejších hranicích, vybraná ghetta, pracovní a vyhlazovací tábory, kterým pro žáky přisadila vystihující symboly (Davidova hvězda, lopata, lebka). Autorka se snažila o propojení dějepisného učiva se zeměpisem, konkrétně žákovskou práci s mapou. Zde si autorka představuje, že by žáci list vyplňovali ve dvojicích a snažili se o kooperaci, učitel by měl vést děti během vyplňování ke vzájemné diskuzi.

Pracovní list začíná rodinnou fotografií R. Heydricha, o které mají žáci napsat, jak na ně snímek působí, předpokládáme-li, že Heydricha nepoznají. Tímto úkolem se autorka inspirovala na workshopu pro pedagogy, kterého se účastnila v Židovském muzeu v Praze. Tento úkol má děti přivést ke kuriozitě, jak mohl milující otec a manžel rozpoutat další genocidu v dějinách lidstva. Další vědomostní otázka téma rozvíjí a navazuje na konferenci ve Wannsee.

Otázka č. 3 obsahuje výběr z pamětí paní Pelcové, který žákům ukazuje realitu transportů. Další otázky vycházejí z práce s mapou, ke kterým je zapotřebí dát žákům k dispozici dnešní atlas světa. Žáci si na těchto otázkách mají procvičit práci s atlasem a práci s mapovým klíčem a v neposlední řadě si uvědomit proměnlivost státních hranic v čase.

Poslední otázka opět obsahuje výňatek z pamětí paní Pelcové, který velice emočně zachycuje příjezd do Osvětimi. Učitel by měl žáky umět naladit tak, aby se sami vžili do osoby Františky a představili si, že by na jejím místě, stáli oni.

Pracovní list se dále nezaměřuje na život Židů v koncentračním táboře, jelikož to ani nebylo autorčiným cílem. Snažila se o interdisciplinaritu předmětu dějepisu se zeměpisem a literaturou, kdy dále chtěla vzbudit v dětech emoční prožitek.

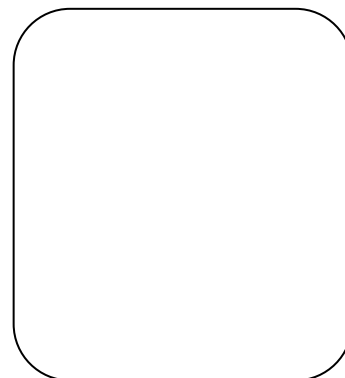
III. Kameny zmizelých

*Kameny zmizelých, nazývané také Stolpersteiny, jsou projektem pana Guntera Demniga. Před domy obětí holokaustu sám vsazuje dlažební kostky s mosazným povrchem, do kterého jsou vyryty osobní údaje obětí.
Smyslem projektu je nezapomenout!*

1. Anna Becková, židovská dívka z Bezděkova (jediná s brýlemi) ráda cvičila, dokazuje to fotografie, která se dochovala. Poznáš, jakou organizaci Anna navštěvovala?

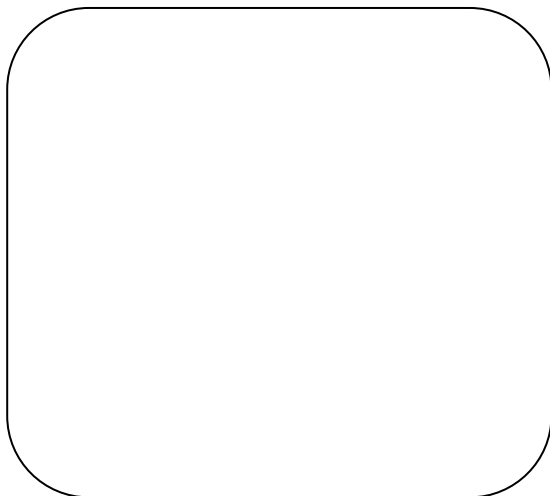

Xenie Bezerl, osobní archiv

Nápověda: organizaci založil v roce 1862 bratr Tyrš a Fügner.

2. Annu Beckovou a její rodinu z Bezděkova, potkal stejný osud jako mnoho židovských rodin z Klatovska. V listopadu 1942 museli nastoupit do transportu směřujícího do Terezína, zde zemřel její dědeček. Poznáš, o jaký dokument níže se jedná?

Ghetto Theresienstadt Der Altstadter		W 14		Geburtsort, Geburtsdatum, Geburtsort		No.	
TODESFALLANZEIGE				Sterbemann		Tr. No.	
Name der Person (auch Müttername)		D o c k		Vorname		Tr. No.	
Geboren am		in		Gebort		T. No.	
Stand		Beruf		Stang		Geschl.	
Staatsangehörigkeit		Profession		Heimatgemeinde		Geburtsort	
Letzter Wohnort (Adress)		Beziehungen		Wohnort		Zimmer No.	
Wohnort in Theresienstadt Gebäude No.		J IV		Zimmer No.		Krankenstube 30	
Name des Vaters		Name der Mutter (Müttername)		Name der Person		Letzter Wohnort	
Sterbetag		Sterbestunde		Sterbeort		Theresienstadt	
Genaue Ortsbezeichnung (Gebäude, Zimmer)		J IV, Krankstube 30		Name		Tr. No.	
in Theresienstadt		Beck Alfred		Geb. 34		Sohn	
in Theresienstadt		Beck Isidor		Geb. 31		Sohn	
in Theresienstadt		Beck Josef		Geb. 30		Sohn	
Tag der Letzt. Erkrankung		Ort der Letzt. Erkrankung		Zahl d. Kinder		von	
Art der Todesursache		Angeordnet von		Angeordnet von		Angeordnet von	
Krankheit im Blockschrift		ASTHMA CARDIACUM-Herzasthma		Krankheit im Blockschrift		PARALYSIS C. HDIS-Herzschwäche	
Todesursache im Blockschrift		PARALYSIS C. HDIS-Herzschwäche		Todesursache im Blockschrift		PARALYSIS C. HDIS-Herzschwäche	
Todesstunde		Dr. Hans		Tag u. Stunde der Todesstunde		11.1.1945, 6 h	
Ort der Beerdigung		Theresienstadt		Tag u. Stunde der Beerdigung		13.1.1945, 10 h	
Theresienstadt, am		11.1.1945		Der Arzt		Der Chirurg	
Dr. Hans		Dr. Hans		Dr. Hans		Dr. Hans	

Xenie BEGERL, osobní

3. Přečtěte si novinový článek a odpovězte na otázky.

Klatovský deník, 7. 9. 2019.

- Kdo je muž na fotografii?
- Jaké povolání vykonával Annin dědeček?
- Před jaké domy jsou v Bezděkově umístěny kameny?
- Jaké informace na kamenech najdeme?

4. Vyčti z kamenů, kdy se Anna narodila, kdy byla její rodina poslána do Terezína, napiš a kdy na jakém místě byla rodina zavražděna. Setkal ses již někdy se Stolpersteiny? Pokud ano, kde?

Klatovský deník, 7. 9. 2019.

Pracovní list Kameny zmizelých, jak již název napovídá, představuje žákům projekt Guntera Demniga, který se snaží, aby se nezapomnělo na oběti holokaustu. Celý pracovní list je věnovaný Stolpersteinům, které v roce 2019 Demnig položil v obci Bezděkov na Klatovsku, aby místní Sokolové uctili památku své členky, Anny Beckové. Autorce byla velice nápomocná starostka obce, paní Xenie Begerl, která ji z vlastního archivu poskytla materiály, jež se v listu objevují. Autorka práce se této slavnostní akce sama zúčastnila.

Žáci pracují v předem vytvořených skupinách. Je důležité žáky pobízet, aby si všimli svého okolí, protože je možné, že tyto kameny dávno znají, ale nevědí jejich důvod položení. Jelikož žáci pracují s předloženými fotografiemi a texty vybrala autorka názorně demonstrační metodu, jako metodu nejvíce didakticky vhodnou.

Pracovní list neobvykle začíná vysvětlujícím rámečkem, který žáky zasvětil o smyslu projektu. Dále již mají žáci pracovat na úkolech, které se přímo dotýkají rodiny Beckových z Bezděkova.

V první otázce se děti mají dopátrat, dle fotografie a indicie, do jaké organizace Anna Becková (ústřední postava) chodila cvičit své tělo. Následující otázka po žácích požaduje, aby odhalili úmrtní list dědečka Anny, který zemřel v Terezíně. Dále je na žácích, jaké další informace z dokumentu vyčtou. Zde je možná kooperace s učitelem německého jazyka.

Následující strana se již věnuje samotným kamenům. Čtvrtá otázka přináší žákům novinový článek, píšící o slavnostní akci konané k této příležitosti v Bezděkově. Po jeho přečtení mají děti zodpovědět otázky. Zde žáci procvičují zejména čtenářskou gramotnost.

Poslední otázka vyzívá děti k popisu informací na jednotlivých kamenech. Každý kámen obsahuje jméno oběti, datum deportace do ghetta, popřípadě do dalšího koncentračního tábora a datum úmrtí. V této ukázce mají žáci uvést, zda se již někdy s těmito Stolpersteiny setkali.

V dnešní době, kdy se stále hlasitěji ozývají hlasy popíračů holokaustu a opět sílí antisemitistické názory, je důležité dětem tyto nové projekty představovat a seznamovat je s nimi.

IV. Židé v Nýrsku během 2. Světové války

Milí žáci, čeká vás samostatné pátrání, abyste se dozvěděli co nejvíce informací o židovské menšině v městečku Nýrsko za 2. světové války. Vaším úkolem bude vydat se po dvojicích do ulic města a splnit dané úkoly z tohoto listu. Pomocníkem vám bude přiložená mapa a fotografie nýrských židovských osobností. Ke splnění všech úkolů budete muset objevit informační rámečky nacházející se u budov, co hledáte.

Pro řadu úkolů musíte požádat o pomoc i místní obyvatele.

Přeji vám hodně štěstí při plnění úkolů.

Vybrané židovské stavby ve městě Nýrsko

Jméno:

Třída:

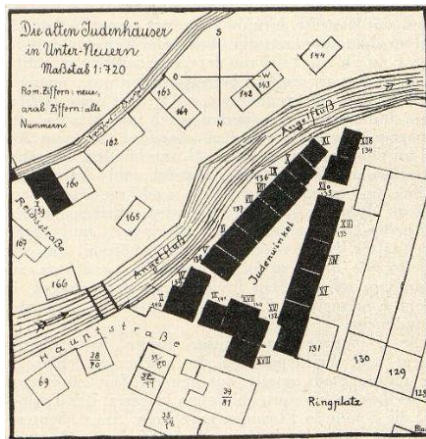
IV. Židé v Nýrsku během 2. Světové války

(ÚKOLY)

Před každou budovou nakreslete křídou za svou skupinu na chodník Davidovu hvězdu, jako důkaz, že jste na místě opravdu byli. Poslední úkol splníme jako třída společně.

1. Hledáte dům rabína, označeného v mapě zelenou barvou. Z informací zjistěte:

- Od kdy datujeme Židy v tomto městě?
- Jakými dvěma názvy označujeme prostor, ve kterém stojíte a nacházely se zde pouze židovské domy a synagoga?
- Jaké instituci sloužila dále tato budova?
- Zakresli do plánu dům rabína.

Isaak Blum Geschichte der deutschen Siedlungen Praga

2. Synagoga města Nýraska. Odpovězte na otázky a splňte praktický úkol.

- Do jakého slohu byla synagoga přestavěna a proč?
- Kolik rabínů, zde působil?
- Napište jméno posledního rabína a důvod zákazu židovské obce.
- Kdy byla synagoga zbořena?
- Udělejte kompozičně stejnou fotografii, tak abyste na ní byli vy i přesné místo.

Irena VANĀKÁTOVÁ, osobní archiv.

3. Osobnost Karla Jettera.

- V jakém odvětví K. Jetter podnikal?
- Jak na vás působí dům tak úspěšného podnikatele dnes?

- Kdy K. Jetter zemřel a jaký byl další osud jeho vily?

Irena VAŇKÁTOVÁ, osobní archiv.

4. Osobnost Fridricha Schwarzze. Označ jeho fotografii kolečkem.

- Čím byl F. Schwarz?
- Jak vypadá dům dnes?
- Kdy F. Schwarz zemřel a kolik mu bylo let? Jaký důležitý dokument byl v tomto roce vydán a co nařizoval?

Irena VAŇKÁTOVÁ, osobní archiv.

5. Osobnost Františka Steina. Označ jeho fotografii křížkem.

- V čem F. Stein podnikal? Napiš název jeho firmy.
- Jaká instituce sídlí v jeho vile dnes?
- Kdy a do jaké země rodina Steinova emigrovala?
- Čím se stal syn F. Steina a co se dodnes snaží?

6. Osobnost MUDr. Julia Tanzera.

- Kde původně J. Tanzer bydlel? Co bys v budově našel dnes?

- Co vše J. Tanzer léčil?

- Kdy a kde F. Tanzer zahynul?

Hrob F. Tanzera se nachází na místním židovském hřbitově.

Váš úkol je od místních obyvatel zjistit, kde je možné si zde v Nýrsku zapůjčit od hřbitova klíče a kde se hřbitov nachází. Informace popište do rámečku.

Skupina, která získá klíče jako první, získá body navíc.

Vraťte se na náměstí. Na hřbitov se vydáme společně.

7. Projděte si hřbitov a odpovězte na následující otázky:

- Jak se liší židovský hřbitov od toho, jak ho běžně znáte?

- V jakém jazyce jsou napsána epitafy na náhrobcích?

- Je zde pohřbený i zakladatel optické továrny, Wilhem Eckstein. Najděte jeho náhrobek a zjistěte, kdy se narodil a zemřel.

- Najděte hrob MUDr. F. Tanzera. Zjistěte, kdo je sním uveden na společném náhrobku.

Napište prosím své dojmy z tohoto projektového dne, co byste vyzdvihli a co naopak udělali jinak? Vyhodnocení proběhne následující hodinu dějepisu.

Dům rabinátu

První písemná zmínka o přítomnosti Židů v Nýrsku pochází sice z r. 1713, ale obecně se soudí, že Židé zde žili snad již ve středověku. Židé zde sídlili v uzavřeném trojúhelníkovitém ghettu, u řeky Úhlavy severozápadně od dnešního náměstí. Ghetto se nazývalo Judenwinkel (Židovský kout) a vstup do něj byl z dnešní Rybářské ulice. Dnes z ghetta zůstal pouze dům čp. 136, který byl rabínským domem a zároveň školou (cheder), ostatní byly přestavěny a většina zbořena.

Synagoga

Synagoga stávala v ghettu u řeky, nesla římské číslo V., později čp. 138. Byla postavena na konci 18. st. jako náhrada za starší dřevěnou, která podlehla požáru ghetta. Později byl zaznamenán další zhoubný požár ghetta v r. 1861, i po něm byla synagoga obnovena. Budova byla přestavěna v klasicistním slohu. Působilo zde 7 rabínů u zdejší synagogy, posledním byl Emil Klauber od r. 1930 až do zrušení zdejší židovské náboženské obce nacisty v r. 1938. Byla zbořena v r. 1958.

Irena VAŇKÁTOVÁ, osobní archiv.

Karel Jetter

Žid Karel Jetter se narodil 12. 7. 1879 v Nýrsku, byl úspěšným velkoobchodníkem se dřevem, společně s pilou Siegmundna Bernta měl jeho průmyslový podnik významná zahraniční i zámořská odbytiště. Tím výrazně oba muži přispěli k rozvoji a prosperitě městečka. Karel Jetter Bydlel ve vile č. 326, v dnešní Klatovské ulici. Zemřel 22. 2. 1936 v Nýrsku. Ve vile rodiny Jetterových byl od prosince 1940 zřízen úřední soud, kam se přestěhoval soudní rada z Plzně.

Karel Jetter s rodinou

Irena Vaňková, osobní archiv.

Fridrich Schwarz

Fridrich česky **Bedřich Schwarz** se narodil v Nýrsku 24. 8. 1884 a zemřel v roce 1935. Vlastnil v obchod s koloniálem, na stejné adrese i bydlel. Jedná se o dnešní Klostermannova ul. (dříve Kostelní) č. 20. Tento dům byl zbourán, stával v místě mezi jídelnou firmy Okula a.s. a optikou Okula. Vzpomínky a fotografii poskytl místnímu muzeu syn Samuel Rudolf Schwarz z Izraele.

MUDr. Julius Tanzer

MUDr. Julius Tanzer se narodil 4. 8. 1878 v Chrástu. Do Nýrska se přistěhoval roku 1909 a působil zde jako předválečný lékař a zubař. Nejdříve bydlel v čp. 55 (nyní ul. prap. Veitla, obchod ENAPO) kde se nacházela i jeho ordinace. V roce 1923 dokončil stavbu nové vily, čp. 366, nacházející se naproti škole. Po příchodu nacistů neopustil republiku, což mu bylo osudné. Zemřel 8. 10. 1942 v Treblince.

Irena VAŇK ÁTOVÁ, osobní archiv.

František Stein

František Stein se narodil 8. 12. 1896 v Nýrsku čp. 32. Byl vlastníkem továrny na košile značky Rekord. Postavil vilu č. 373 v dnešní ulici Čs. Legií. V roce 1938 emigroval, zemřel v Chile. Zde se jeho syn Hanuš Stein stal operním pěvcem, který dodnes propaguje věhlas české hudby ve světě.

Irena VAŇK ÁTOVÁ, osobní archiv.

Do sady pracovních listů zařadila autorka i celodenní projekt o Židech ve městě Nýrsko za druhé světové války. Učitel může daný projekt pojmout i jako exkurzi. Hlavním cílem projektu je poznání židovských identit v regionu prostřednictvím vlastní práce pomocí projektového vyučování. Autorka chtěla na tomto projektu ukázat možnou interdisciplinaritu dějepisu se zeměpisem a občanskou výchovou. Tento projekt vyžaduje větší přípravu učitele, jelikož musí dopředu na vybraná místa umístit informační rámečky s místy a osobnostmi.

Splnění projektu si autorka představuje následovně. Učitel dorazí s žáky do města a společně se přesunou na místní náměstí, kde žáci budou rozděleni do dvojic až trojic a obdrží svazek pracovních listů, tužku a křídou. Následně pedagog musí žákům objasnit, že budou dle mapy hledat dané židovské budovy, u kterých se nacházejí informační rámečky, ve kterých se skrývají odpovědi na otázky, které jsou zadány v pracovních listech, co děti dostaly. Dále žáky upozorní, že před každou budovu zakreslí Davidovu hvězdu, a že na sedmý úkol se přesunou jako třída společně, tudíž se musí po šestém úkolu vrátit zpět na náměstí. Záměrně dětem neprozradí, že je čeká úkol na rychlost, ohledně hledání výpůjčního místa klíčů od židovského hřbitova. Velice důležité je, aby učitel děti upozornil na dodržování bezpečnosti a slušného chování. Časový limit na plnění úkolu jsou 2 hodiny.

Poté je vše již v režii žáků. Jak zvládnou práci s mapou a splnit ostatní úkoly. Po návratu všech žáků a udělení 10 bodů navíc té skupině, co přinese klíče od židovského hřbitova a odevzdání vypracovaných listů (k zapůjčení v Infocentru Nýrsko nebo v hospůdce Zemanka) si celou trasu třída projde ještě jednou a učitel žákům prozradí správné odpovědi. Zároveň po sobě uklidí informační rámečky.

Dále se třída přesune na nedaleký židovský hřbitov, kde žáci dostanou dalších 30 minut na vyřešení posledních úkolů. Poté učitel zhodnotí celý projekt a nechá promluvit i žáky, aby i oni zhodnotili, jak se jim na projektu pracovalo, co by příště změnili a co naopak pochválili. Po reflexi třída s pedagogem odevzdá klíče nazpět a společně opustí město.

Na následující hodině dějepisu by mělo dojít k rozdělení opravených pracovních učitelem, k objasnění problematických otázek a k vyhodnocení nejlepších řešitelů. Autorka navrhuje po tomto projektu dětem zadat „volné psaní“, ve kterém by vylíčily své myšlenky a pocity ohledně nýrských židovských občanů během 2. světové války. Všechny žáky by za snahu odměnila známkou 1 v páté stupnici hodnocení, za jejich snahu při projektu.

7. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit vlastní sadu pracovních listů na téma holokaust, na základě sběru a následné didaktické transformace textových a obrazových pramenů z okresu Klatovy. Před samotnou heuristikou pramenů bylo zapotřebí prostudovat současnou literaturu, která je k dispozici pedagogům vyučující předmět dějepis, jelikož je důležité držet krok s novými poznatky vědy i na školách orientujících se na základní vzdělávání. Autorka ještě před samotným začátkem psaní diplomové práce absolvovala dva kurzy pro pedagogy, zprostředkované Židovským muzeem v Praze. Jednalo se o semináře *Antisemitismus, holocaust / šoa* a dále pak *Stát Izrael a současnost*, které byly pro autorku práce velice přínosné a inspirativní.

Následně byla provedena analýza učebnic od čtyř nakladatelství, jež měla sledovat, jak je téma holokaust v dnešní době žákům prezentováno, jaké milníky jsou pro daná nakladatelství klíčová, jak si poradí s historickou hloubkou nebo obrazovým a mapovým doprovodem. Autorka práce při této činnosti objevila, že některá témata učebnice vůbec nezmiňují a zařadila je proto do svých pracovních listů, aby v budoucnu svou výuku o tyto informace doplnila a rozšířila.

Dále bylo nutné ukotvení tématu práce v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, kdy za klíčové autorka považuje ono vymezení si průřezových témat u holokaustu. Mimo jiné autorka považuje za velice důležité uvědomit si změnu výuky holokaustu v 90. letech 20. století a dnes, aby učitelé toto téma přednášeli souvisle, výuku zahájili znovu představením židovského národa a ukončili ho až vznikem státu Izrael s přesahem do dnešní doby. Dále pak autorka práce uvádí seznámení žáků s popíráním této historické události, kterou by učitel měl vždy zmínit jako formu prevence před možným sílícím prvkem antisemitismu ve společnosti.

Při evaluaci pramenné základny pro následnou didaktickou transformaci materiálů je nutné zdůraznit především nedostatek didakticky vhodných ikonografických materiálů. Původní předpoklad autorky zařadit co nejvíce propagandistických plakátů s protizidovskou tematikou se nenaplnil. Ve zkoumaných fondech SOKA Klatovy a Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše autorka práce neobjevila jediný pramen, vždy jí bylo pracovníky archivu a muzea sděleno, že se archiválie tohoto typu neodchovaly. Pro přípravu vyučujících pracovních listů, tak musela být použita především dobová periodika a karikaturní kolekce od autora Huga Golda z roku 1934. Nedílnou součástí pramenné

základny se staly fotografie židovských osobností klatovského regionu od paní Vaňkátové a Begerl z jejich osobních archivů. I přes původní peripetie se v práci nachází dostatek různorodých pramenů a práce tak přináší hojné zdroje k výuce dějepisu se širokým zaměřením, které umožňuje individuální výběr historických milníků tohoto tématu, vzhledem ke stanoveným cílům dějepisného vyučování, věku žáků a jejich kognitivním schopnostem.

Hlavním posláním této sady pracovních listů je důraz na vyučované téma holokaust, na interdisciplinaritu s vyučujícími předměty, jako jsou například zeměpis, výchova k občanství a literatura a v neposlední řadě na historickou orientaci k vlastnímu regionu.

Tato práce přináší zejména rozšiřující spektrum činností při dějepisné výuce tohoto těžkého tématu, které má učiteli usnadnit práci nebo mu být inspirací pro výrobu vlastních výukových materiálů.

Seznam pramenů a literatury

Přednášky

GLACOVÁ, Denisa, *Konec dobrý, všechno dobré? (workshop)*, seminář pro pedagogy Židovského muzea v Praze, Praha 11. 3. 2019.

PAVLÁT, Leo, *Dějiny antisemitismu*, seminář pro pedagogy Židovského muzea v Praze, Praha 11. 3. 2019

Periodika

Klatovský deník, 7. 9. 2019

Klatovské listy, 1939–1942.

Lidové noviny, 9. 11 1938, 46/564.

Šumavan, 1939–1941.

Šumavan, 19. 5. 1945, 74/1.

Světozor, 1938, 46.

Archivní prameny

SOkA Kt, Archiv města Klatovy 1353–1945, Kronika města Klatovy 1905–1956.

SOkA Kt, Archiv města Klatovy 1353–1945, Staniční kniha událostí od 23. 1. 1940 do 14. 7. 1941, inventární číslo 1251.

SOkA Kt, Archiv města Klatovy 1353–1945, Staniční kniha událostí od 15. 7. 1941 do 1. 2. 1943, inventární číslo 1252.

SOkA Kt, Český svaz bojovníků za svobodu, okresní výbor Klatovy KT. 1–4.

SOkA Kt, Okresní úřad Klatovy. Presidiální spisy 1939–1945 KT. 2–7.

Karel ŠTERN, *Tak jsme žili*, nevydaný strojopis, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše Klatovy.

Josef VÁVRA, *Zpráva o klatovském odboji a klatovském gestapu 1939–1945*, Karlovy Vary 1986, nevydaný strojopis, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše Klatovy.

Literatura

ARAD, Jicchak, *Belzec, Sobibor, Treblinka. Vyhlažovací tábory akce Reinhard*. Praha 2006.

BARTEL, Judith, *Holocaust – Ztracená slova*. Pardubice 2006.

- BARTOŠ, Josef, *Metodické otázky regionálních dějin*, Praha 1981.
- BLAU, Josef, *Geschichte der deutschen Siedlungen im Chodenwald, besonders der „Zehn deutschen privil : Dorfschaften auf der Herrschaft Kaut und Chodenschloss“* Plzeň 1937.
- BENEŠ, Zdeněk, *Historický text a historická kultura*. Praha 1995.
- BUREŠOVÁ, Jana- HÝSEK, Ondřej - SCHULZOVÁ, Eva, *Dějepis 9: člověk a společnost*. Olomouc 2008.
- BURLEIGH, Michael, *Třetí říše: nové dějiny*. Praha 2008.
- BUTLER, Rupert, *Dějiny gestapa slovem a obrazem*. Praha 1999
- ČAPKA, František, *Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost*. Brno 2011.
- ČEJKA, Marek, *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno 2013.
- ČERNÝ, Petr, *Popírání holocaustu v právních souvislostech. In: Trestněprávní revue 7/2007*. Praha 2007.
- Die Wannsee-Konferenz und der Völkermord an den europäischen Juden: Gedenk- und Bildungsstätte Haus der Wannsee-Konferenz: Katalog der ständigen Ausstellung*. Berlin: Haus der Wannsee-Konferenz, 2006.
- FRIEDLER, Eric- SIEBERTOVÁ, Barbara-KILIAN, Andreas, *Svědkové z továrny na smrt*. Praha 2007.
- GILBERT, Martin, *Křišťálová noc: předehra záhuby*. Praha 2007.
- GUTTERMAN, Bella- SHALEV, Avner, *To Bear Witness. Holocaust Remembrance at Yad Vashem*. Jerusalem 2005.
- HAPEREN, Maria van, Wichert ten HAVE, Ben KIERNAN, Martin MENNECKE, Uğur Ümit ÜNGÖR, Ton ZWAAN a Aleš ZIEGLER, ŠMOK, Martin a Monika HORSÁKOVÁ, ed. *Holokaust a jiné genocidy*. Polanka nad Odrou 2015.
- HILBERG, Raul, *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945*. Praha 2002.
- HITLER, Adolf, *Mein Kampf*, Praha 2000.
- HOLLYDAYOVÁ, Laurell, *Holokaust a válka očima dětí. (Utajené deníky)*. Praha 1991.
- HRBEK, Jaroslav, *Velká válka na moři*. 5. díl. Rok 1918: Libri, Praha 2002.
- HUDECOVÁ, Dagmar, *Jak modernizovat výuku dějepisu*, Úvaly 2007.
- HUGHES, Metthew- MANN, Chris, *Hitlerovo Německo: Život v období třetí říše*, Praha 2002.
- HŮRKOVÁ, Jindra,- SÝKOROVÁ, Lenka (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 7/2013*, Klatovy 2013.

- HUSSON, Eduard, *Heydrich. Konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009.
- CHLÁDKOVÁ, Ludmila, *Terezínské ghetto*. Praha 2005.
- CHOBOT, Lubomír, *Encyklopedie válečného zajetí a internace II.: o životě v nacistických ghettech, táborech, věznicích a káznicích v letech 1933-1945*. Český červený kříž [online]. Praha: Český červený kříž, 2018 [cit. 31-10-2020]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/cz/729/EVZ-II.pdf>.
- JÍLEK, Tomáš, *Místní dějiny ve výuce dějepisu se zaměřením na západní Čechy*, in: Vratislav ČAPEK – Blažena GRACOVÁ – Tomáš JÍLEK – Helena VYCHODSKÁ, *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005.
- JIRÁK, Jan, *Každodennost prvního období okupace Klatov březen 1939 - květen 1942*. In: HŮRKOVÁ, Jindra- SÝKOROVÁ, Lenka (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 6/2011*, Klatovy 2011.
- JIRÁK, Jan, *Každodennost za okupace v Klatovech 1943–1944*. In: HŮRKOVÁ, Jindra, - JIRÁK, Jan,- HŮRKA, Jindřich (ed.), *Sborník prací z historie a dějin umění 8/2015*, Klatovy 2015.
- JIRÁK, Jan, *Každodennost druhého období okupace Klatov - heydrichiáda*, in: HŮRKOVÁ, Jindra, SÝKOROVÁ, Lenka (eds.), *Sborník prací z historie a dějin umění 7/2013*, Klatovy 2013.
- JOHNSON, Paul, *Dějiny židovského národa*, Řevnice 1995.
- JOHNSON, Paul, *Kdo jsou Židé?* Praha 2018.
- KÁRNÝ, Miroslav, „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.
- KÁRNÝ, Miroslav, *Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války*, in: PAVLÁT, Leo (edd.), *Židé dějiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005.
- KERSHAW, Ian, *Hitler 1889-1936*. Praha 2004.
- KNECHT, Petr- JANÍK, Tomáš a kol., *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno 2008.
- KNOPP, Guido, *Holocaust: zločin proti lidstvu*. Praha 2008.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *SS v akci. Dokumenty o zločinech SS*. Praha 1960.
- KREJSOVÁ, Jaroslava, *Přes Volary přešla smrt. Pochod smrti očima pamětníků*. České Budějovice 2008.
- KRUPP, Michael, *Sionismus a Stát Izrael: historický nástin*. Praha 1999.
- KRYL, Miroslav, *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem 2011.

- KYNCL, Vojtěch, *Stroje na smrt. Plynové vozy a nacistická technologie konečného řešení*. Praha 2014.
- LABISCHOVÁ, Denisa, *Badatelsky orientovaná výuka - základní paradigma pro tvorbu moderní učebnice dějepisu*. Brno 2014.
- LIPSTADTOVÁ, Deborah, *Popírání holocaustu*. Praha 2001.
- MEJSTŘÍK, Václav, *Metodika dějepisu jako učebního materiálu: učebnice pro pedagogické fakulty*. Praha 1964.
- MÍŠKOVÁ, Alena, *Antisemitismus v Německu konce 19. století s první poloviny 20. století*, in: POJAR, Miloš (edd.), *Stín ŠOA nad Evropou. Sborník přednášek z cyklu uvedeného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu 2000 až prosinci 2001*, Praha 2001.
- NOVOTNÝ, Pavel, *Regionální dějiny a jejich postavení ve výuce*. In: Petr KNECHT, *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik*. Brno 2006.
- PARKAN, František, *Didaktika dějepisu. Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta* 2014.
- PARKAN, František – MIKESKA, Tomáš – KAŠPAROVÁ PARKANOVÁ, Markéta, *Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*, Plzeň 2011.
- PARTRIDGE, Christopher, *Lexikon světových náboženství*, Praha 2006.
- PAVLINCOVÁ, Helena – HORYNA, Břetislav, *Judaismus, křesťanství, islám*, Olomouc 2003.
- PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001.
- PIPER, Franciszek, *Vyhlazení polských Židů jako součást germanizace polského území a etapa celkového vyhlazení židovského obyvatelstva Evropy* In: *Terezínské listy*. Sborník Památníku Terezín č.30/2002. Praha 2002.
- POLÁK, Erik, *Perzekuce Židů v protektorátu v letech 1939 – 1941*. In: *Nisko 1939 – 1994: Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“*. Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 1995.
- PODROUŽEK, Ladislav, *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň 1998.
- ROOS, Daniel, *Julius Streicher und „Der Stürmer“ 1923–1945*. Schöningh, Paderborn 2014.
- Rámcový vzdělávací program pro základní školy. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 2005.
- REES, Laurence, *Osvětim: nacisté a "konečné řešení"*. Praha, 2016.

- RHODES, Richard, *Páni nad smrtí. SS skupiny zvláštního nasazení a počátek holocaustu*, Praha 2004.
- ROIZEN, Ron, *Herschel Grynszpan: the Fate of a Forgotten Assassin.*, in: *Holocaust and Genocide Studies*, roč. 1, č. 2, rok 1986. Dostupné z: <http://www.roizen.com/ron/grynszpan.htm> [cit. 2. 10. 2020].
- RYMASZEWSKI, Bohdan, *Generations should remember*. Oświęcim 2003.
- SADEK, Vladimír, *Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti*, in: Leo PAVLÁT (edd.), *Židé dějiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005.
- SACHAR, Howard, *Dějiny státu Izrael*. Praha 1999.
- SEIBT, Ferdinand, *Ta stará ošklivá melodie: Několik ohlédnutí za německou historií 1900-1945*. Praha 2002.
- SMETANA, Karel, *Sárský plebiscit 1935*. Historický obzor, 2005, 16 (11/12).
- SCHUBERT, Kurt, *Historie Židů. Historie, náboženství, antisemitismus*. Praha 2003.
- SNYDER, Timothy, *Černá zem: Holokaust- historie a varování*, Praha 2015.
- STRNAD, Milan. *Židé v dějinách města Klatov*, Klatovy 2010.
- SVOBODA, Lubomír, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1986.
- ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Židé v Čechách a na Moravě*, in: Leo PAVLÁT (edd.), *Židé dějiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2005.
- VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny: pro základní školy, 2. upravené vydání*, Praha 2016.
- VANČUROVÁ, Marta, *Zmizelí sousedé*. Praha 2004.
- VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských židů*, nepublikovaný rukopis, Nýrsko 2010.
- VYBÍRAL, Michal, *Od zkušenosti k poznání. Projekty, dramatická výchova a konstruktivismus s dětmi s dětmi ve věku 7-1ě let*. Plzeň 1996.
- WISTRICH, Robert, *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*, Praha 2008.
- ZIEGLER, Václav, *Exkurze jako inovativní metoda studia biologie a ekologie*. Praha 2004.
- ZITELMANN, Rainer, *Adolf Hitler a jeho cesta k moci*, Praha 2017.

Internetové zdroje

American Jewish Joint Distribution Committee and Refugee Aid [online]. United States Holocaust Memorial Museum. Dostupné z:

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/american-jewish-jointdistribution-committee-and-refugee-aid>, [cit. 1. 10. 2020].

Rozdělení mandátní Palestiny (1947), Izrael a Palestina – historie a současnost [online]. Dostupné z: <http://www.izraelapalestina.cz/?p=179>, [citováno 1.11.2020].

Vypovězení polských Židů z Německa (1938), Holocaust.cz [online] Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/1938-rok-zlomu/vypovezeni-polskych-zidu-z-nemecka-1938/>, [cit. 1. 10. 2020].

Seznam příloh

Příloha 1 - Získaná osvědčení

Příloha 2 - Prameny arizace

Příloha 3 - Prameny „kdo táhne s Židy, potáhne s nimi

Příloha 4 - Klatovské gestapo

Příloha 5 - Prameny ostatní

Příloha 1 - Získaná osvědčení

Židovské muzeum v Praze,
Oddělení pro vzdělávání a kulturu vydává

OSVĚDČENÍ

o úspěšném absolvování semináře
akreditovaného MSMT-311/2019-1-204

ŽIDÉ, DĚJINY A KULTURA
Antisemitismus, holocaust/šoa

pro

Bc. Michaelu Hoškovou

nar.

23. 4. 1994

konaného v Praze dne 11. března 2019 v počtu 8 hodin.

Mgr. Zuzana Pavlovská

Vedoucí Oddělení pro vzdělávání a kulturu ŽMP

V Praze dne 11. 3. 2019

Židovské muzeum v Praze, U Staré školy 1, 3, 110 01 Praha 1

Tento projekt je spolufinancován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.
Vzdělávací program byl akreditován MŠMT v rámci systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků pod č.j.: MSMT-4628/2019-1.

Židovské muzeum v Praze,
Oddělení pro vzdělávání a kulturu vydává

OSVĚDČENÍ

o úspěšném absolvování semináře
akreditovaného MSMT-311/2019-1-204

ŽIDÉ, DĚJINY A KULTURA
Stát Izrael a současnost

pro

Bc. Michaelu Hoškovou

nar.

23. dubna 1994

konaného v Praze dne 12. dubna 2019 v počtu 8 hodin.

Zuzana Pavlovská

Mgr. Zuzana Pavlovská

Vedoucí Oddělení pro vzdělávání a kulturu ŽMP

V Praze dne 12. dubna 2019

Židovské muzeum v Praze, U Staré školy 1, 3, 110 01 Praha 1

Tento projekt je spolufinancován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.
Vzdělávací program byl akreditován MŠMT v rámci systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků pod č.j.: MSMT-4628/2019-1.

Příloha 2 -Prameny arizace

Prameny autorka získala ve Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše v Klatovech a již je nevyužila na tvorbu vlastních pracovních listů. Jedná se novinové články z Klatovských listů (1939-1942). Tyto materiály se dají dále volně použít do dějepisné výuky.

Zidům neprodáváme. Arisovaná továrna obuvi Pollický-Popper, která přešla do majetku firmy Rieker, vyvěsila na své prodejné oznámení, že Zidům neprodává. Zidé proto kupují v položidovském obchodu arijece Vrány, který má za manželku Židovku, obsluhující zákazníky bez hvězdy.

Zidům pedikuru neprovádíme!
Firma Bata také přispěla k odloučení se Židy. V těchto dnech vyvěsila mecko-české vyvěsky. Zidům pedikuru neprovádíme. Toto rozhodnutí je přirozené. Pedikéři jsou vyučeni jen ariji a ti přece nebudou umyvané nohy.
Jestliže dnes, kdy Židé museli se vystěhovat ze svých krámů a namnoze již i bytů, a kdy je možno vidět, v jaké úžasné spíně prodávají a bydleli, tu je si možno lehkou učiniti úsudek o tělesné jejich čistotě. «Smradlavý» Žid nebylo snad označením pro ně hanlivým. Bylo to vyjádření o židovské nečistotě, tomuto pronárodu vrozené. Žid smrdí na hony nečistotou svého těla a svého okolí — příbytku a smrdí dále i cibulí nebo česnekem, který pojídá s obzvláštním apetitem.
Křivé a šmajdavé nohy Židům Batovi pedikéři rovnati nemusi, ty jim nespraví nikdo. A spínu z nich ať si umyjí doma v hrnci, nebo ať si ji raději nechají stát, aby se jim na »prachové« podložce lépe našlapovalo.

Zákaz nákupu Židů je i v trafikách
omezen na dobu od 3 do 5 hodin odpoledne. V jiných hodinách Židů nakupovati nesmí. Při nákupu má ariječ vždycky před Židem přednost. Ariječ musí být obslužen dříve než Žid.

**Juden nicht zugänglich.
Židům nepřístupno.**

Židé nesmí v Plzni jezdit tramvají!
Konečně se trochu šlápló Židům na kuří oko. V Plzni byl vydán zákaz, podle něhož nesmí Židé jezdit ani tramvají, ani trolleybusy. Budou šlapat pěšky, času mají na to dost!

Židé bez telefonů.
Nebojte se, u nás to ještě není. To Bulharsko zakroutilo krkem židovské šeptané propagandě. Všem Židům jsou tam zabavovány telefonní přístroje a radioaparáty. To se týká též všech židovských společností, organizací, klubů atd. Toto opatření bylo učiněno pro udržení veřejného klidu a pořádku, aby se zneškodnila protistátní činnost osob židovského původu. U nás se stále jen žvání o převýchově, zapojení, říšském myšlení a nevím o čem ještě, ale jediný skutek dokazující alespoň dobrou vůli dosud nevidíme. Šeptandě se činnost nezneškodňuje, leda nepohodným Vlajkařům. Toho důkazem je odsouzení píseckých kamarádů, prodávajících plakáty proti šeptané propagandě. Pamatuje si však, že přijde den!
Wt.

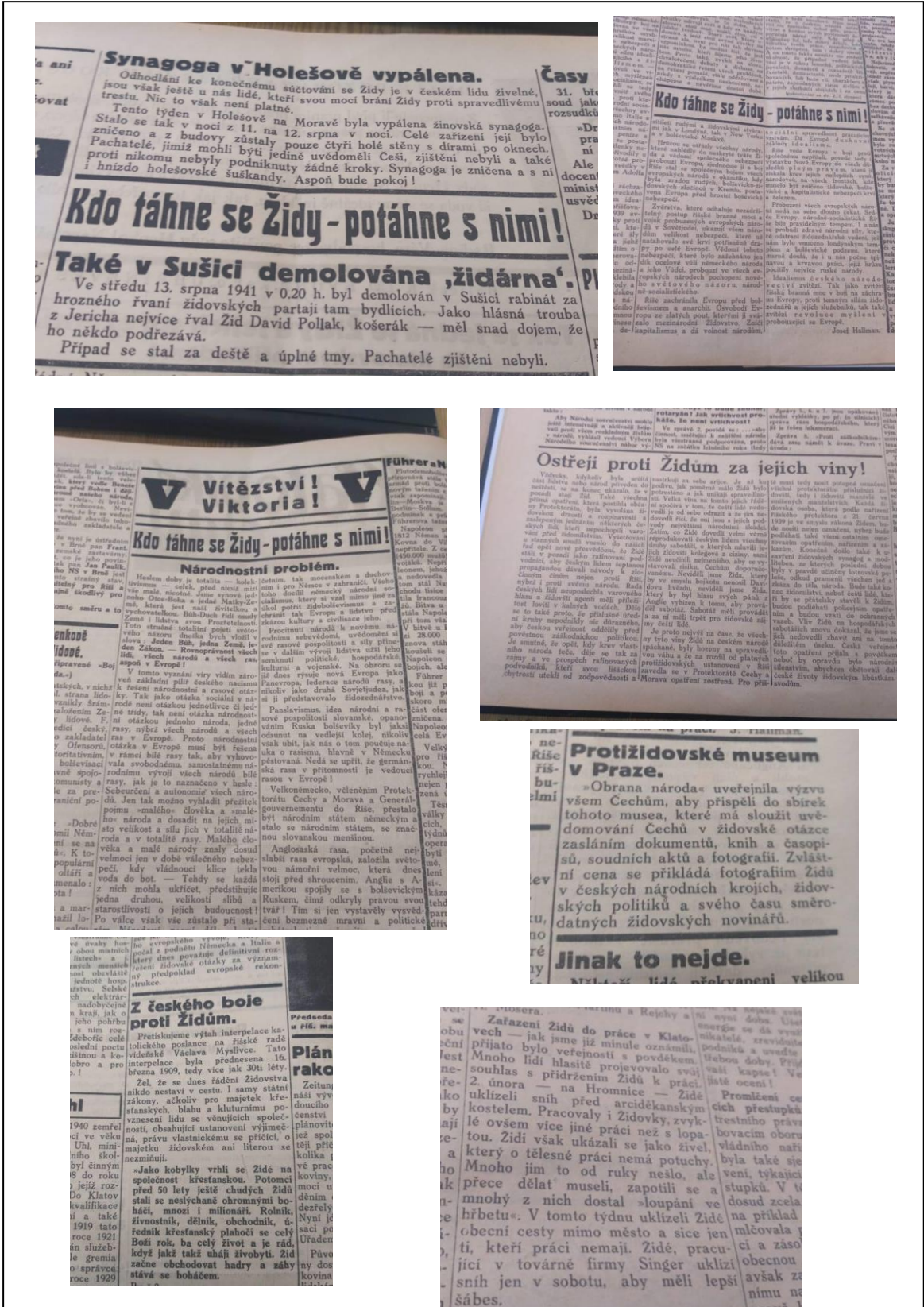
Žádné české noviny Židům!
Čeští novináři — jak se z tisku přesvědčujeme — dali podnět k tomu, aby byl znemožněn prodej českých časopisů všeho druhu Židům a to jak u kamelotů, stánkářů, tak i v trafikách a i přímo v administracích prostřednictvím předplatného. «Klatovské listy» již dávno škrtily ze svých seznamů všechny židovské odběratele, kteří list předpláceli i několik let napřed, ačkoliv v každém čísle mohli se dočísti o sobě drtivého hodnocení své lotrovské činnosti. Dřívější poměry, kdy nad Židy žel ochrannou ruku »tatíček« Ma-

Zabavte Židům kola pro brannou moc!
Župní vedení ČNSST-Vlasky v Plzni podalo dne 26. m. m. Okresnímu úřadu žádost, v devíti bodech odvodněnou. Židům má být zakázáno zbytečné potulování po ulicích, v parcích, ostrými tresty zamezeno jejich stykům s ariji v bytech příslušníků NS, zakázán vstup do rekreačních místností, výdej kuřiva, jelikož výrobky přeplácení, používání jízdních kol, tato jim odebrána a darována cyklistům říšské branné moci.
Je v zájmu celé věci, aby okresní úřad v Plzni tuto žádost urychleně a kladně — o čemž nepochybujeme — vyřídil.
Kamarádi v ostatních městech, následujte příkladu!

Zákaz přístupu Židů do parků, lesů a holíren. Okresní úřad vydal 3. července 1940 zákaz přístupu Židů do lesů a parků a tento dne 30. listopadu vyhlásil. Židé nesmí do sadů na Vodojemu, sadů Vrchlického (u musea), Hostašovských (u staré nemocnice) a do sadů Mercandiniho, dále do lesa na Hůrce, Boru, Spáleného lesa v Lubech a Lorety u Týnce. Dále jest jim zakázána návštěva obou hřišť a sokolského stadionu. Ve všech holírnách je návštěva Židům dovolena jen v úterý a v pátek od 14—18 hodin.

Příloha 3 - Kdo táhne s Židy, potáhne s nimi

Prameny získané ve Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše v Klatovech. Jedná se opět o Klatovské listy (1939-1942)

Synagoga v Holešově vypálena.

Odhodlání ke konečnému súčtování se Židy je v českém lidu živelné, trestu. Nic to však není platné.

Tento týden v Holešově na Moravě byla vypálena židovská synagoga. Stalo se tak v noci z 11. na 12. srpna v noci. Celé zařízení její bylo zničeno a tak budovy zůstaly pouze čtyři holé stěny s dírami pro okna. Pachatelé, jimiž mohli být jedině uvědomění Češi, zjištěni nebyli a také proti nikomu nebyly podniknuty žádné kroky. Synagoga je zničena a s ní i hnízdo holešovské sušandry. Aspoň bude pokoj!

Kdo táhne se Židy - potáhne s nimi!

Také v Sušici demolována „židárna“.

Ve středu 13. srpna 1941 v 0.20 h. byl demolován v Sušici rabínatů z Jericha nejvíce žval Žid David Pollak, košerák — měl snad dojem, že ho někdo podřezává.

Případ se stal za deště a úplné tmy. Pachatelé zjištěni nebyli.

Časy

Kdo táhne se Židy - potáhne s nimi!

... (text continues with discussion of the persecution and the role of various groups) ...

V Vítězství! Viktoria!

Kdo táhne se Židy - potáhne s nimi!

Národnostní problém.

... (text discusses the nationalistic movement and the persecution of Jews) ...

Ostrejší proti Židům za jejich viny!

... (text discusses the reasons for the persecution and the role of various groups) ...

Protizidovské museum v Praze.

„Obrana národa“ uveřejnila výzvu všem Čechům, aby přispěli do sbírek tohoto musea, které má sloužit uvědomování Čechů v židovské otázce zasíláním dokumentů, knih a časopisů, soudních aktů a fotografií. Zvláště cena se přikládá fotografiím Židů v českých národních krojích, židovských politiků a svého času směrdatých židovských novinářů.

Jinak to nejde.

Z českého boje proti Židům.

... (text discusses the nationalistic movement and the persecution of Jews) ...

Plán rak...

... (text discusses the nationalistic movement and the persecution of Jews) ...

Příloha 4 -Klatovské gestapo

Materiály týkající se činnosti klatovského gestapa autorka získala v SOkA Klatovy.

Příslušníci klatovského gestapa na fotografii

Klatovské gestapo

1. Obermayer Harry
2. Pfaff Hans
3. Ruprecht Kilián
4. Winkelhofer Heinrich
5. Schmidt Kurt
6. Friedl
7. Straube Rudolf
8. Wotawa Franz
9. Lindner Richard
10. Liebl Wenzel
11. Vodička Hermann
12. Peeholz
13. Schamberger Franz
14. Polzer Anton
15. Wimmer Heinrich
16. Schindler Franz
17. Hetmanek Josef

Leopold Singer,
obchodník v Sušici, narozen 19. III. 1894,
popraven 19. VI. 1942 na vojenské střelnici
ve Spáleném lese u Lub.

Hlas mrtvých

Josef Zde. Novotný - rok 1945 -
K utišení paměťky zasedlých českých vlastenů na okupace ve Spáleném lese u Klatov/

1. Ve stínu Spáleného lesa
pobožný poutník na kolena kleseš,
sem líbe, slyš tise roně,
zastínco zvony v dšlece hrana zvoně!
2. Zde barbar vřeklil dobrý lid,
jenž po svém toužil ště,
vymáčet práve, pravdy vřidně,
ješ přineslo by požehnění.
3. ~~štitěckozkuzoz~~
Přítřil barbar, spoutal ruce,
duch zmřel v strážně sace,
co přišde dnes a co bude věno,
šif tělo lešet bude poruběno
4. v té lesně tisi nebo v cele
za myšlenky, ješ letí smle
k oblakům bílým k vřšl,
kde anděl slova vzpory alyšl.
5. Mrtvo je tělo, šije duch
v té země drahé, plně tuch
předjarní doby, silněno zrdní
šitného klesu v šročné stráně.
6. Nový duch roste z krve a bšd,
barbar prch v šdtku co bídný sket,
vzpory duch letí nad zemí zas -
poznš v něm mrtvých šepotný hlas!
7. "Klealí jeme mrtvi barbara ranou,
za nás at mstitelě země té vtenou
s praporem vzpory, pravdy a práve -
svobodně země, buď na věky zdráv!"

Res.-Pol. správa Klatovy listový den 30. června 1942.
číslo: Pol.-Regt. 122/42-266.
Policejního řádu 2. a 3. v. v.
TJŠd na provedení pokrov zastřelení
Kříž: Pol.-Regt. 122/42-266/42 /g/ a 2.6.42.
Přílohy: 2

Práva 2.2
Dne 29.6.1942, 19,00 hodin, byli zastřeleni na střelnici Lub u Klatov
13 mužů

1. Leopold Fűrth /110/ svob.zamědlce, nar.17.8.03, bytem Klatovy
2. Karel Fűrth /110/ ženatý kořl, nar.21.11.07, bytem v Řichovicích
3. Oskar Reisman /110/ ženatý obchodník, nar.8.8.82, bytem v Horšádkovicích
4. Jan Halif ženatý profesor, nar.4.2.09, bytem v Klatovech
5. Maximilián Keras ženatý ředitel školy, nar.6.9.94 bytem ve Křepě
6. František Lukeš ženatý zemědlce, nar.26.8.93, bytem v Bernarticích
7. Alois Partaj svobodný zamědlce, nar.29.9.01, bytem v Bernarticích
8. Josef Mrzena ženatý zemědlce, nar.1.3.86, bytem ve Světkovicích
9. Bedřich Kelivoda, ženatý řidič učitel, nar.15.12.91, bytem v Pecnovicích
10. František Pictum, ženatý zamědlce a hostinský, nar.31.10.08, bytem v Pušlicích
11. Josef Suttý ženatý, vrch.strážník četnictva, nar.9.8.92 bytem v Bernarticích
12. Bohuslav Tomek ženatý dozorce finanční stráže, nar.26.10.14, bytem v Bernarticích
13. Ferdinand Tupý ženatý vrchní respicient finanční stráže, nar.10.5.03, bytem v Bernarticích

a 2 ženy

1. Marie Julie Tomková, vědná, nar. 9.1.16, bytem v Bernarticích,
2. Marie Tupá vědná, nar.28.6.13, bytem v Bernarticích,

křefi byli stanných součev v hrace odsouzení k smrti a komendě
1.Res.policejního prapore Klatovy popraveni.

Síle popravního komanda: 1/16
" usazovacího komanda: 6
" provozní služby: 3

Odsouzení přijeli rozsušek odhodleně a byli zastřeleni ve vzpíněním
postěji. Smrt byla zjištěna šitěním lékařem branné moci Dr.Houbalkem.
Řidič šitělníků: poručík ochranné policie Res. Meisauer.

/našitelný podpis/

